

ČESKÁ

2011, 15, č. 4

KINANTROPOLOGIE

Česká kinantropologie
(ISSN 1211-9261)
vydává Česká kinantropologická společnost.
Vychází 4x ročně.

Časopis Česká kinantropologie je recenzovaný vědecký časopis zaměřený na kinantropologii. Publikuje příspěvky o výsledcích výzkumu z oblasti teorie, empirického výzkumu a metodologie. Cílem je podporovat rozvoj vědeckého poznání záměrné pohybové činnosti, její struktury a funkcí a jejich vztahů k rozvoji člověka jako biopsychosociálního individua.

Nabídka rukopisů

Redakce přijímá původní výzkumné práce, teoretické studie, přehledové studie, stručné zprávy z odborných akcí (konference, semináře apod.), recenze nových knih a informace o akcích České kinantropologické společnosti v českém (popř. slovenském) jazyce, od zahraničních autorů v anglickém jazyce.

Rukopis dodejte elektronicky do systému na adrese **www.ceskakinantropologie.cz**. Na závěr textu uveďte úplnou kontaktní adresu včetně e-mailové adresy.

Rukopis musí obsahovat název, jména autorů, souhrn s klíčovými slovy v češtině (15–20 řádků), vlastní text, abecední seznam literatury, název statí, souhrn a klíčová slova v angličtině, kontaktní údaje. Bibliografické odkazy musí být úplné a odpovídat požadavkům našeho časopisu. Rukopisy musí používat velikost písma 12 a řádkování 1,5. Stati by neměly přesahovat 12 – 15 normostran (tj. 5000 slov, recenze 3 normostrany, zprávy a informace 2 normostrany). Pro grafy a obrázky vyžadujeme zdrojové soubory (soubor, v němž byly vytvořeny, grafy nejlépe v programu Excel, obrázky ve formátu TIF, JPG nebo EPS). Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

Recenzní řízení je oboustranně anonymní dvěma nezávislými recenzenty. Redakce si vyhrazuje právo anonymizace textu, tj. odstranění údajů usnadňujících identifikaci autorů předtím, než text postoupí do revizního řízení. Nabídnout rukopis jinému časopisu, zatímco je posuzován naším časopisem, je považováno za neetické. Autoři budou vyrozuměni o výsledku recenzního řízení a instruováni o případných změnách. Podrobné pokyny pro autora jsou uveřejněny na internetu: www.ceskakinantropologie.cz

Adresa redakce: Česká kinantropologie,
Josef Martího 31, 162 52 Praha
Telefon: (+420) 220 172 062
E-mail: sloupova@ftvs.cuni.cz

Česká kinantropologie
(ISSN 1211-9261)
published 4x annually
by Czech Kinanthropology Association.

Journal Česká kinantropologie is reviewed scholarly journal that focuses on kinanthropology. It publishes papers about results of theoretical, empirical and methodological research. The objective is to endorse scientific development of the intentional physical movement, its structure and functions as well as its connections to development of men as bio-psycho-sociological entity.

Manuscript submission

The editors accept original empirical research papers, theoretical studies, short news about conferences and workshops, reviews of new books and information about proceedings of Czech Kinanthropology Association in Czech (eventually in Slovak) language or in English language from foreign authors. Add the manuscript to the system in the electronic form at the address: **www.ceskakinantropologie.cz**.

The end should contain complete information, including contact address and e-mail address.

Manuscript must contain title, name of authors, abstract with key words in Czech language (15–20 lines), text of the article, alphabetical list of references for literature cited in the text, title, abstract and keywords in English language, contact data. Bibliographic references must be fully defined and correspond to Journal standards.

Manuscripts must use font size 12 and 1,5 space.

The maximum length of original research papers is 12–15 pages (about 5000 words), review 3 pages and information 2 pages. Please submit all tables, graphs and illustrations as separate files in the format, in which they were created, with graphs preferably in Excel and illustrations preferably in TIF, JPG or EPS. The editors review and edit the text.

The editorial review process is anonymous on both sides. The editors reserve the right to ensure the anonymity of the text's content, i.e. to eliminate any information or data that could facilitate identification of the author, before submitting the text to the review process. Submission of a manuscript to another journal while it is under review by the Journal Česká kinantropologie is considered unethical. Review guideline and full guidelines for authors are on the Internet: www.ceskakinantropologie.cz

Address: Česká kinantropologie,
Josef Martího 31, 162 52 Praha, Czech Republic
Phones: (+420) 220 172 062
E-mail: sloupova@ftvs.cuni.cz

OBSAH

Úvodem	5
Teoretické studie	
JIRÁSEK, I. Konečnost a nekonečnost růstu sportovního výkonu jako znak kyborgizace člověka	9
VÁLKOVÁ, H. Téma osobnosti učitele tělesné výchovy jako „červená nit“ v kinantropologickém výzkumu	17
VÁLEK, J. Specifika emigračních vln československých vrcholových sportovců v letech 1948–1989	29
Výzkum a sportovní praxe	
DVOŘÁK, M., BĚLKA, J. Determinanty profesního vývoje trenéra fotbalu	41
JANURA, M., SVOBODA, Z., ELFMARK, M., JANUROVA, E., CABELL, L. Kinematická analýza skoku závodníků v severské kombinaci a ve skoku na lyžích na můstku HS-134 m na MS 2009 v Liberci	53
SIGMUND, E., SIGMUNDOVÁ, D., ŠNOBLOVÁ, R., MIKLÁNKOVÁ, L., NEULS, F., EL ANSARI, W. Pohybovou aktivitou ve školním prostředí ke zmírnění obezity 6–8letých dětí: výsledky tříleté longitudinální studie v České republice	61
PSOTTA, R., HÁTLOVÁ, B., KOKŠTEJN, J. Vizuální diferenciacce jako faktor posturální stability u prepubescentů	76
ŠLACHTOVÁ, M., BUJOKOVÁ, D., NEUMANNOVÁ, K. Volba počáteční stojné (odrazové) dolní končetiny a její vliv na kvalitu provedení úkolů hrubé motoriky u dětí ve věku 4–6 let	85
JEŠINA, O., BARTOŇOVÁ, R., GEBAUER, A., RYBOVÁ, L., KUČERA, M., VYHLÍDAL, T. Konzultant aplikovaných pohybových aktivit jako poradenský pracovník pro školní tělesnou výchovu	95
Zprávy z konferencí a seminářů	
Třetí konference International Society for the Social Sciences of Sport (ISSSS) – Olomouc 21.–24. 9. 2011	107
Reprezentace katedry gymnastiky FTVS UK na 14. světové gymnastické v Lausanne 2011	108
Poděkování recenzentům	110

CONTENS

Foreword	5
Theoretical study	
JIRÁSEK, I. Finiteness and endlessness of sport achievements' grow as a sign of a human cyborgization	9
VÁLKOVÁ, H. The topic personality of PE teacher as "the red theme" in kinanthropology study	17
VÁLEK, J. The specification of emigration waves of elite Czechoslovak athletes in the years 1948–1989	29
Research and sport practice	
DVOŘÁK, M., BĚLKA, J. Determinants of the football coaches professional development	41
JANURA, M., SVOBODA, Z., ELFMARK, M., JANUROVA, E., CABELL, L. Analysis of the non support phase of the jump of the Nordic Combined and ski jumping competitors on a large hill (HS-134 m) during the 2009 Nordic World Ski Championships	53
SIGMUND, E., SIGMUNDOVÁ, D., ŠNOBLOVÁ, R., MIKLÁNKOVÁ, L., NEULS, F., EL ANSARI, W. Physical activity in school environment as a means to decrease obesity in 6–8 years-old children: Results of a three-year longitudinal study in the Czech republic	61
PSOTTA, R., HÁTLOVÁ, B., KOKŠTEJN, J. Visual differentiation as the factor of postural stability in prepubescents	76
ŠLACHTOVÁ, M., BUJOKOVÁ, D., NEUMANNOVÁ, K. The choice of the first standing (take – off) lower limb and its influence on the quality of the gross motor tasks performance in children at the age 4–6 years	85
JEŠINA, O., BARTOŇOVÁ, R., GEBAUER, A., RYBOVÁ, L., KUČERA, M., VYHLÍDAL, T. Consultant of adapted physical activity such as advisory officer for the school physical education	95
Congress news and reports	
3th conference of the International Society for the Social Sciences of Sport (ISSSS) – Olomouc 21.–24. 9. 2011	107
Gymnastics department's of FTVS UK representation on 14. World gymnasttrade in Lausanne 2011	108
Thanks to reviewers	110

ÚVODEM

Vážení čtenáři,

příspěvky v tomto čísle České kinantropologie, ale i v předcházejících číslech, dokumentují pestrost výzkumných aktivit na kinantropologických pracovištích v České republice. Většina z nich je v jisté návaznosti na dva oborově řešené výzkumné záměry, a to „Pohybová aktivita a inaktivita obyvatel České republiky v kontextu behaviorálních změn“ – řešený na FTK UP v Olomouci, a „Pohybové aktivity v biopsychosociálním kontextu“ – řešeném na FTVS UK v Praze. Přesto je zřejmá značná interdisciplinárnost a širě řešené problematiky, která jen do jisté míry souvisí s dalšími výzkumnými granty a projekty. Široké spektrum výzkumných aktivit může být podnětné i přínosné pro profesní přípravu kinantropologů i pro odborný růst autorů. Problém však je, do jaké míry je to přínosné pro tvorbu vědeckého základu námi garantovaných studijních programů, a hlavně, zda je to cesta ke zkvalitňování kinantropologie jako vědy. Jsou naše vědecké potenciality na takové úrovni, abychom dosahovali vědecké excelence na mezinárodní úrovni v celé šíři kinantropologie? Jsme schopni rozlišit nutnou míru odbornosti pro zajištění kvalitního edukačního procesu a současně vymezit naše specifika, vědeckou „sílu“ a vědecké limity oboru v našich podmínkách? Jsme schopni vyprofilovat do budoucna jasné přínosy české kinantropologie pro rozvoj oboru ve světě?

Nově připravované priority vědní politiky České republiky, které budou známy v průběhu roku 2012, budeme muset respektovat, ale také budeme muset usilovat o prosazování našich výzkumných domén nejen na národní, ale i mezinárodní úrovni. Je třeba si klást a řešit otázky související s orientací našich výzkumů a s řešením nosných témat motoriky člověka. Máme na mysli řešení vědeckých kinantropologických problémů na úrovni orientovaného základního výzkumu a pochopitelně kvalitního orientovaného aplikovaného výzkumu. Stále bude také potřebné se více zabývat naším zapojením do vývoje a inovací, s prokazatelným praktickým přínosem. Již v současné době je při posuzování výzkumných projektů požadováno jednoznačné prokázání „vědecké historie“. Ta by se měla vyznačovat vysokou kvalitou oborově vymezené výzkumné problematiky, publikované ve významných periodikách na Web of Science nebo v databázi Scopus. Dále naší účastí v mezinárodně uznávaných vědeckých týmech, vysokou úrovní recenzních aktivit a hlavně nezpochybnitelnou úrovní naší vědecké etiky. Citovanost a prestiž typických periodik v oblasti „sportovních věd“ se výrazně nezlepšuje, u některých periodik dokonce klesá, a vzrůstá především u periodik orientovaných na sportovní a preventivní medicínu a s ní související vědní disciplíny. Cílené zaměření výzkumu na typickou kinantropologickou problematiku, ve všech jejích podoborech, vyznačující se kvalitou zpracování a vysokou vědeckou úrovní, je nutné pro to, abychom vytvářeli podmínky pro zařazení České kinantropologie do databáze Scopus.

V průměru se kvalita výstupů naší vědecké práce v kinantropologii zlepšuje, což je povzbudivé pro její další rozvoj i pro rozvoj našeho vědeckého časopisu Česká kinantropologie.

Prof. PhDr. Karel Frömel, DrSc.

vedoucí Institutu aktivního životního stylu
a Centra kinantropologického výzkumu FTK UP
e-mail: karel.fromel@upol.cz

TEORETICKÉ
S T U D I E

KONEČNOST A NEKONEČNOST RŮSTU SPORTOVNÍHO VÝKONU JAKO ZNAK KYBORGIZACE ČLOVĚKA

Česká kinantropologie
2011, Vol. 15, č. 4, s. 9–16

IVO JIRÁSEK

Katedra společenských věd v kinantropologii
Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého v Olomouci

SOUHRN

Základním problémem současného sportu je otázka, zda existují nějaké hranice jeho růstu. Zda je růst rekordů možný do nekonečna, nebo zda má nějaké hranice. Nové termíny jako „transhumanismus“ či „posthumanismus“ označují situaci, kdy se lidská osobnost snaží „být lepší“ prostřednictvím techniky a překračováním horizontů přirozeného lidství. Pokud člověk narazí na hranice vlastních možností maximálního výkonu, hledá jiné cesty, jak dosáhnout vítězství: doping a techniku. Obojí však může vést ke zneuctění lidské přirozenosti, obojí může promarňovat potenciál autentické existence ve sportu a obojím zkoušejí zvyšovat úsilí (dosahovat vítězství) za cenu připojování technické artificiality k lidskosti, což může vést ke kyborgizaci sportu.

Klíčová slova: sport, transhumanismus, posthumanismus, kyborgizace, přirozenost člověka, nesmrtnost, Heidegger

ÚVOD

Vrcholový sport svým založením plně odpovídá době svého vzniku, totiž osvícenskému a modernistickému nadšení nad vizí pokroku, vývoje a neustálého směřování vzhůru. Kvintesencí těchto ideálů je pak představa neomezeného růstu. Ta však v sobě skrývá otázku, zda opravdu neexistují žádné hranice maximalizace, zda je možné neustále překračovat hranice lidských možností a zda se tyto limity posunují, nebo jestli jsou dány a vymezeny, například samotným lidstvím.

Nejpálčivější tázání spojené s budoucností sportovních výkonů tak stojí na antropologickém pojetí (přesněji na určité koncepci filosofické antropologie), tedy na rozhodnutí, zda existuje nějaká neměnná přirozenost člověka, nebo zda se může podstata lidství proměňovat a tím se mohou neustále měnit i lidské hraniční meze a tím i výkony, včetně těch sportovních. Žel, v soudobé filosofické kinantropologii se hluboké ontologické problémy spojené se způsobem lidského bytí příliš nediskutují a nadhozené problémy i potenciální způsoby jejich řešení tak zůstávají v povrchnějších vrstvách myšlení, zejména v diskursu etickém a hledajícím pouze praktické či politické možnosti realizace. Tím však nemůže dojít k opravdu bytostnému promyšlení, neboť konkrétní příklonění se např. k apologii či odmítnutí dopingů tak končí neupřesněným poukazem na technickou stránku (politické rozhodování sportovních svazů, nebo seznamy zakázaných látek apod.), na etické vazby rozhodování (paternalismus versus liberalismus) či ponechání problému bez jasného příklonění se k jedné straně sporu s odkazem na fakt, že problém leží hlouběji, totiž v ontologické podstatě lidské přirozenosti, která není obecně přijímána, a tudíž nemůže být poskytnuta jasná odpověď ani v daném konkrétním případě.

V tomto příspěvku bych rád poukázal na fakt, že i současná často diskutovaná témata o bioetice sportu, o transhumanismu (myšlenkovém směru předpokládajícím překročení stávající podoby lidského způsobu bytí, tj. idea o kontinuální evoluční proměně člověka) či posthumanismu (ideologii uvažující o stupni vývoje následujícím po etapě člověka, tj. předpokládající kvalitativně odlišný stav bytí těchto bytostí) jako možném ideovém podloží filosofie sportu, o rovině umělého zákroku do osobností sportovců apod. mají své filosoficko-antropologické kořeny a že jejich nevnímání či nepromyšlení vede ke kyborgizaci sportu. Jedná se tak o výraznou redukci tematiky – proměnu lidského způsobu bytí obecněji rámuji termíny transgrese (viz např. Petrů, 2005) či transcendence (ve filosoficko-kinantropologickém kontextu viz Bednář, 2009, zejména kapitola 5.2, uvádějící i řadu dalších tematizujících jazykových výrazů), ty však mají (alespoň pro potřeby tohoto textu) mnohem širší sémantický rámec, navíc eticky spíše neutrálně orientovaný. Snad jenom jako předchůdnou poznámku bych rád doplnil terminologickou noticku, že sportem nemíním veškeré pohybové aktivity, jak je pojem používán v anglickém jazykovém prostředí či v evropském byrokratickém prostoru, ale onen výsek pohybové kultury, který se zaměřuje na maximální výkon a vítězství v soutěži. Takovým zarámováním je pak poskytnut i smysl konkrétní pohybové aktivity, který je odlišný u dalších segmentů kulturního subsystému, např. u pohybové výchovy, rekreace, umění či terapie (Jirásek, 2006). Smyslem sportu (zejména toho vrcholového) je neustálé dosahování vyšších a vyšších výkonů (rekordů), úsilí o maximalizaci lidského výkonu. Proto byl také pro pojmenování disciplíny, která se sportem zabývá, navržen kromě „sport science“ či „kinesiology“ také ojedinělý pojem „anthropomaximology“ (který se však neujal).

TECHNOLOGIZACE SPORTOVCE

Dosavadní upozorňování na proměnu sportu nejenom co se jeho jevové podoby týká, ale také co se dotýká jeho bytostných určení, prostřednictvím využívání technických prostředků a technologizace sportovce, se vymezují dvojím základním tematickým rozvrhem.

Prvním z nich je poukaz na technologické úpravy sportovců prostřednictvím operativních zákroků, na něž upozorňuje Hamilton (2006). Případy, kdy jsou uměle zvyšovány schopnosti jednotlivců, jež mohou s výhodou využít k dosažení vyššího sportovního výkonu, jsou zcela evidentní. Jsou to např. oční operace u střelců, liposukce jako umělé snížení váhy (a tím kategorie soupeřů) u zápasníků, operace šlach lokte u golfistů, kovové implantáty kolene u vzpěračů, ale také operativní záměna pohlaví. Takové prostředky nejsou (na rozdíl od dopingů) zakázány, přestože evidentně nastolují otázku po realizaci ideálu fair play. Evidentní překročení etické roviny do oblastí, jež dříve byly vnímány jako sakrální, do hodnoty nenarozeného života, je pak dokonce zvyšování výkonu prostřednictvím záměrného instrumentálně pojatého otěhotnění před sportovní událostí a následně provedené interrupce (Wischmann, 1992). Je-li však hodnota vítězství nadřazena hodnotě lidského života, jedná se o takové ustavení hodnotových preferencí, jaké není obhájitelné odkazem na jakýkoliv etický argument.

Druhým okruhem témat je především genetická modifikace jako součást dopingů. Zcela nefunkční záměna etického tématu za politické rozhodování je patrná v praxi rozšiřujícího se seznamu zakázaných látek a laboratorních výzkumů s cílem získat nové dopingové prostředky, které se na seznamu prozatím nenalézají. Užívání hormonálních prostředků vede k instrumentálnímu technologickému užití lidského těla, viditelnému především na těle ženském. Umělá proměna ženy ve „Frankensteinovu nevěstu“ je ukázkou spotřeby ženského těla v soudobém sportu (Magdalinski & Brooks, 2002). I genetické inženýrství jako součást záměrné přípravy budoucích sportovců má své zastánce, kteří jsou přesvědčeni, že tím se nesnižuje rovnost v soutěži, ale právě naopak (Tamburrini, 2002; Miah, 2001; Miah, 2004).

Obě tyto cesty jsou však pojednávány v diskursu etiky. To znamená, že etické odsouzení či přijetí je vnímáno jako adekvátní forma reakce. Domnívám se, že filosofie se nemůže spokojit s touto rovinou myšlení, ale musí pronikat hlouběji, k ontologickým a antropologickým podložím

reálného prožívání. Důvodem je to, že právě z filosofické antropologie teprve mohou vyrůstat ucelené etické náhledy, které by bez hodnotového zakotvení v určitém ontologickém systému zůstaly bez jasné a zřetelné ideové opory. Apelů na toto téma bylo vyřčeno už dost, např. v kontextu s psycho-dopingem zní formulace následovně: „Such attempts at psycho-engineering raise the most fundamental questions about what human beings are and what should and should not be done to them, particularly by physicians. It is becoming increasingly evident that sport science means the shaping of mind and behavior in conformity with technological norms.“ (Hoberman, 1995, 206).

VYLEPŠOVÁNÍ ČLOVĚKA

Sport je v ideologických apologiích (zejména v olympismu) nesen étosem zdokonalování člověka. Moderní olympismus v sobě nese nikoliv mytizované ideály antického Řecka, k nimž se hlásí, ale charakteristiky konce 19. století, tj. plně se v něm projevuje myšlenkové ovzduší osvícenských ideálů, pozitivismu a evolucionismu. Také humanistické představy o pedagogické roli sportu a o kultivaci lidského jedince. Tyto představy velmi úzce souzní s názory na možné „plnější bytí“ člověka v blízké budoucnosti, docílené díky technickému pokroku. Tím se však humanismus samovolně proměňuje v úvahy o způsobu bytí po lidské etapě – humanismus přechází skrze transhumanismus v posthumanismus.

Není to zcela nové téma. Můžeme se s ním setkávat v sociálních utopiích, jež mají dlouhou tradici. (Od biblické *Apokalypsy* či Platónovy *Ústavy* přes Augustinův spis *O obci boží*, dále velmi plodné období renesance v publikacích *Utopie* Thomase Morea, *O slunečním státě* Tommaso Campanelly či *Nová Atlantis* Francise Bacona, k myslitelům 19. století jakými byli Charles Fourier či Bernard Bolzano, aby se proměnily ve spíše varovné romány spisovatelů typu *Farma zvířat* či *1984* George Orwella.) Součástí představ o spravedlivějším sociálním uspořádání je také názor o možném humánnějším, tj. více lidském způsobu bytí. Filosoficky je samozřejmě nejpropracovanější (a nejdiskutovanější) představa Nietzscheho o překonání bytí člověka nadčlověkem, která je však dostatečně rozšířená a nebudeme se ji proto podrobněji věnovat.

Dnes se však prostřednictvím techniky a technologických prostředků proměňuje optika v reálnější představy propojující nedokonalost lidských bytostí s charakteristikami a vlohami získávanými prostřednictvím sebetecnologizace člověka. Toto téma zasahuje do diskusí v nejrůznějších částech společenských věd a kulturních oblastí, např. v souvislosti s médii i argumentací (Warnick, 2002), se symboličností a metaforou (Roden, 2003), s informací a identitou jejich biologického nositele (Zwart, 2009). Avšak právě v oblasti sportu je tato proměna signifikantně patrná. Než se zaměříme na konkrétní obavu z „kyborgizace sportu“, zařaďme si takové myšlenky do širšího myšlenkového kontextu.

Jednou z možností, jak optimisticky vítat proměnu lidského prostředí v hybrid člověka a techniky, je *A Cyborg Manifesto* od Donny Haraway (1991). Nás nebude zajímat hlavní cíl tohoto textu, tj. jeho politický rozměr. Ponechme proto stranou fakt, že se jedná o politický mýtus usilující o propagaci feministického socialismu, o odpor vůči „mužsko-dominantnímu kapitalismu“, o propojování sociální reality se science fiction, ale koncentrujme se na samotnou představu kyborga z pohledu filosofické antropologie. Důsledkem technického pokroku a miniaturizace, konkrétně komunikačních technologií a biotechnologií (včetně genetického inženýrství) se lidský způsob bytí proměňuje v bytí kyborga. Tento kybernetický organismus je charakterizován základním stavem „mezi“. Není ani člověkem ani strojem – je spojením lidského organismu a technického prostředku. Mizí zde základní rozdíl živé – neživé (v obou významech, totiž jako anorganické, i jako mrtvé), stírá se diference příroda – kultura. Organismus se v takové představě nerodí, ale produkuje, namísto reprodukce nastupuje replikace, neboť se organismus přeměňuje v biotickou komponentu, v *simulacra*, v kopie bez originálu; v těchto úvahách mizí role sexu, neboť je nahrazen genetickým inženýrstvím a mysl se proměňuje v umělou inteligenci. Ontologie kyborga

se tak vyčleňuje z řádu bytí reality do symbolické roviny simulace (Roden, 2003). Být kyborgem znamená být radikálně jinak. Konstitutivní hybridita nám však neříká, jak konkrétně mohou technologie působit na kyborgovu subjektivitu. Statut „být člověkem“ se tak výrazně problematizuje, resp. se dostává do určitého pole nejistoty. Vztah těla a technologie ve směru reifikace, zvěčnění (proměny organismu ve věc) rozostřuje obvyklý rozměr konečnosti života, vztahu života a smrti. Je kvalita bytí kyborga více biotická, nebo více mechanická? A proč zrovna informační technologie mají mít zásadní vliv na ontologický statut těchto tvorů, proč právě počítače reprezentují novou kvalitu propojení života a techniky, zatímco jiné (dřívější) technické prostředky nikoliv (Soper, 1999)? Má vzniknout speciální „kyborg antropologie“, která by koncepci technologie nepoměřovala ryze antropocentricky? Nebo se spíše jedná o pouze geneticky a mechanicky upraveného jedince, který však přes veškeré změny zůstává člověkem s plnou důsledností lidského způsobu bytí?

Druhou možností, jak se vztahovat k potenciální proměně lidského způsobu bytí, je posthumanismus, resp. transhumanismus. Tento směr je stavěn do protikladu s biokonzervatismem (Bostrom, 2005), příp. humanistickou perspektivou (Zwart, 2009), či bývá srovnáván s myšlením Habermasovým (Edgar, 2009). Zatímco posthumanisté nahlízejí na budoucí stav následující po lidské etapě optimisticky, vůči nadměrné technologizaci lidského způsobu bytí se objevují i varovné hlasy, koncentrované do argumentu odmítajícího modifikaci lidské přirozenosti jako projev dehumanizace, podtrhující naopak hodnotu lidství. Optimismus prvních z nich pramení ze sekulárního osvícenského humanismu a předpokladu, že člověk může pomocí aplikace věd (nejenom jejich stávající podoby v rovině genetického inženýrství a informačních technologií, ale také předpokládaných nových objevů nanotechnologií, umělé inteligence či virtuální reality) zkvalitnit lidské zdraví, rozšířit intelektuální a fyzické kapacity a lépe kontrolovat vlastní psychické stavy. Transhumanisté nepředpokládají radikálně jinou ontologickou strukturu takto koncipovaného bytí, než je jeho lidská podoba. Avšak proměnu lidství v získání „více než lidského“ vidí ve spíše kvantitativním rozmachu možnosti a svobod, jimiž soudobý člověk disponuje (včetně morfologických projevů nových modalit či reproduktivní svobody). Nejedná se o plnou transcendentci, o překročení lidské podstaty do super-lidské či nadlidské podoby, do svébytného zvláštního druhu, jako spíše o kontinuum odlišně modifikovaných jedinců. Odlišnost by pak nespočívala v ontologické rovině, ale v individualizaci životních příběhů a rolí. Podobně, jako se dnes liší lidé např. svojí sexuální orientací, aniž bychom z toho vyvozovali závěry o odlišné ontologické struktuře takové jinakosti, mohou se v budoucnu jedinci odlišovat nejenom funkčními tělesnými implantáty, ale také genetickými či technologickými manipulacemi osobnostních charakteristik, aniž bychom z toho měli dle transhumanistů vyvozovat cokoli o ontologické proměně lidství. Humánní a posthumánní dignita se zkrátka neodlišuje na úrovni ontologické, ale spíše sociální a mravní. Bostrom (2005, 2013) upozorňuje, že obavy z proměny lidské přirozenosti mohou mít svůj původ i v „religiózních či krypto-religiózních pocitech (sentiments)“ a že naše druhová přirozenost je bohatým zdrojem neakceptovatelných činů, jako jsou „vraždy, znásilnění, genocida, podvádění, mučení, rasismus“ (ibid, 2015). Transhumanisté tak chtějí paradoxně více zlidštit lidský svět účinnou realizací hodnot humanismu.

LIDSKÁ PŘIROZENOST: HRANICE MEZI HUMANISMEM A TRANSHUMANISMEM

Od počátků lidské sebereflexe myslitelé hledají specifický výměr lidskosti, kladou si otázku, co to znamená být člověkem. Již od presokratiků se stále znovu promýšlí a hledá ona „antropologická konstanta“, onen Fukuyamův „Factor X“, který tvoří specificky lidskou kvalitu. Ať je to rozum či řeč, resp. *logos* s jeho širším vymezením – včetně obsahu pojmů číslo, význam i smysl (Aristotelés), práce (Marx) či duch projevující se otevřeností vůči světu (Scheler). Pro další úvahy však vezmeme jako podstatné odlišující kritérium Heideggerův myšlenkový rozvrh o bytí člověka jakožto bytí-tu, tedy pobyť (Dasein). Člověk jakožto Dasein, existence, je takový způsob bytí,

pro něhož je samo bytí otázkou a o něž pečuje. Kromě odlišnosti autentické a neautentické existence, což je téma pro filosofii sportu zcela zásadní, je nyní hodný zdůraznění jiný rys Heideggerova myšlení. Totiž že konstitutivním prvkem lidství je smrtelnost. Pouze člověk si dokáže uvědomovat svůj konec, umí se vyklonit do nicoty a představit si, že by mohl nebýt. Jenom jako autenticky rozvržené bytí je jedinec postaven před možnost „být sebou ve strhující, iluzi neurčitěho ‘ono se’ zbavené, faktické, sebejisté a sebeúzkostné svobodě ke smrti“ (Heidegger, 1996, 296). Smrt odlišuje člověka od nesmrtelných bohů. Ale je také odlišujícím znakem animality a humanity. Na rozdíl od zvířat, která pouze hynou a pro něž smrt není uvědomovanou možností, člověk si může vykloněním se do nicoty plně uvědomit, že smrt je nepřekročitelnou hranicí, která vymezuje lidský způsob bytí. Smrt jako horizont ležící před každým z nás se tak stává onou příležitostí, jak autenticky rozvrhovat možnosti svého bytí.

Heideggerovo „bytí-ke-smrti“ může být vskutku legitimním odlišujícím znakem lidství. Ve všech kulturách totiž hranice mezi člověkem a bohem spočívala právě v odlišnosti smrtelnosti (konečnosti) člověka a nesmrtelnosti (nekonečnosti) bohů. Můžeme číst příběh Gilgameše s jeho touhou po nesmrtelnosti a poutí za bylinou života, můžeme se o tom přesvědčit v egyptské *Knize mrtvých* i v rituálu mumifikace, obdobnou lidskou touhu po překonání smrti dosvědčují eleusinská mystéria zpřítomňující mýtus o Persefoné a Démétér, stejně jako křesťanské dogma o zmrtvýchvstání Krista a věčném životě v blaženství, či v opačném principu buddhistickém, tj. ve vyvanutí z řetězce nových znovuzrození. Takto nábožensky dosvědčený rozdíl mezi lidským a božským způsobem bytí můžeme vnímat ve filosofické terminologii jako odlišnost existence člověka (*Dasein*), jemuž jde o jeho vlastní bytí (a tím o Bytí obecně) a výskytovost jiných jsoucen (věcí), či způsob bytí boha, pro něhož jeho bytí není otázkou a nemusí o ně pečovat.

Je-li tedy znakem lidství smrtelnost, musíme se ptát: co je základní ontologickou charakteristikou způsobu bytí kyborga? Viděli jsme výše, že ontologie kyborga proměňuje vztah přírody a kultury, organismu a techniky, pravděpodobně i smrti a nesmrtelnosti. A jak je tomu u transhumanistů s jejich důrazem na humanistické hodnoty? Zdá se, že právě touha po nesmrtelnosti je problémem, který výše popsanou myšlenkovou strukturu transhumanistů (tj. transhumanismus a posthumanismus jako cesta radikální realizace hodnot humanismu) nabourává. Z tohoto úhlu pohledu není podstatné množství verzí posthumanismu, ani technologická náhrada biologického těla a s tím spojené téma subjektivity a jejích projevů (od svobodné vůle po vztahy lásky), seberealizace a sebeurčení. Byť je otázka, co vlastně ztrácíme pohybem z materiálního do imateriálního statutu, zcela legitimní a oprávněná. Je-li však (byť jenom potenciálně) v transhumanismu skryta možnost dosažení nesmrtelnosti, a k takovému myšlenkovému impulsu se transhumanisté hlásí např. využitím vědeckých možností zmrazování (*cryonics*) organismů (Hughes, 2001; Bostrom, 2003; Miah, 2003), pak se radikálně proměňuje i přístup tohoto ideového směru k otázce lidství a lidské přirozenosti. Překonání nedostačivého, konečného a smrtelného způsobu bytí člověka do možného stavu nesmrtelnosti pomocí technických možností je onou hranicí, jež přenáší základní antropologickou a ontologickou hodnotu lidství do jiné sféry bytí. Tato sféra byla ve všech tradičních kulturách vnímána jako božství, v naší technické civilizaci je však pojímána jako pouhý evoluční zlom ve zdokonalování člověka. Mizí-li radikální konečný horizont, který vymezuje možnosti naší existence (např. prostřednictvím možností kryonické suspenze a reanimace lidí), pak mizí také možnost být nadále člověkem. Transhumanistické ideje svým odmítnutím konečného horizontu daného smrti jakožto hranice lidskosti tak nepreferují humánní způsob bytí jak tvrdí, ale způsob bytí ne-člověka, tedy kyborga (či robota, androida apod.). Mohli bychom tento radikální názor odmítnout s tím, že hodnotu posthumánního způsobu bytí nemůžeme rozeznat z pozice humánní, protože vyšší kvalita není redukovatelná na nižší a že stejně jako nelze vysvětlit lidské vědomí pouze fyzikálními, chemickými či biologickými procesy (jedná se o jinou kvalitu bytí), nemůžeme porozumět ani bytí kyborga z pozice člověka a hodnotit jej lidskými měřítky. Tím bychom však zrelativizovali pouze naše antropocentrické a humanistické úvahy o kvalitě „života“ kyborga, nikoliv fakt, že jeho bytí je odlišné od lidského.

SPORT A KYBORGIZACE ČLOVĚKA

Teprve v takto připraveném kontextu se můžeme vážně vztahovat k otázce položené zpočátku, totiž zda sportovní úsilí o neustálém posouvání rekordů může být znakem nekonečného růstu. Domnívám se, že pokud bychom vnímali tyto limity jako konečné, sport by ztratil smysl své existence, resp. by se proměnil a z principu sociálního poměrování (kdo je rychlejší, silnější, vytrvalejší...?) by se stal otázkou pro jednotlivce (jak jsem rychlý, silný, vytrvalý...?). Vrcholový sport by změnil svoji podstatu, protože by zcela rezignoval na olympijské *citius, altius, fortius*.

Pokud však přijmeme limity jako potenciálně nekonečné (a o jejich neustálém posouvání se pokoušejí všechny generace sportovců), pak by byl sport jedním z příznaků transhumanistického nekonečného prodlužování, zcela kompatibilním s prodlužováním života do nesmrtelnosti. Obojí je překonání konečnosti do modu nekonečnosti. Tím se však radikálně proměňuje struktura lidského způsobu bytí, tím se člověk mění v kyborga.

Na propojení sportu a transhumanistických idejí již bylo upozorněno (Miah, 2003), avšak domnívám se, že můžeme jít v úvahách ještě dále či hlouběji. Andy Miah argumentuje, že transhumanismus zachovává humánní hodnoty, a hodlá to doložit na příkladu vrcholového sportu a sportovního průmyslu, který je pro něho již v současnosti realizovanou vizí transhumanismu, resp. posthumanismu. Permanentní transcendence sebe sama, dosahování na hranice lidských možností, je princip, který vskutku spojuje sport s ideologií posthumanismu. Rovněž využívání moderních technologií a jejich plné zapojení do sportovních aktivit, do evoluce sportovního vybavení, náradí či výstroje. Mají-li sportovci stále posouvat hranice svého výkonu, nemohou se již spoléhat pouze na své biologické limity, ale musí plně zapojit technologické prostředky, včetně dopingů. Miah vítá takové proměny jako přirozený evoluční proces, kdy se technologie stává spíše součástí sportovce než jeho extensí, a konstatuje pouze, že se hranice humánního a posthumánního rozostřuje. Fundamentální je však jeho přesvědčení, že „it is possible for humans to become posthuman, while believing that such qualities remain fundamentally human“ (Miah, 2003, 11).

A to je právě bod neshody. Nejde mi o etický rozměr zákazu či povolení dopingů. Pokud totiž překročíme rovinu popisu (a politických či institucionálních opatření) a necháme se inspirovat Heideggerovým pojetím autenticity lidské existence, pak je evidentní, že ani snaha realizovat jako nejvyšší cíl vítězství v soutěži nemůže být hodnotově zjednodušena a snížena na axiologickou jednostrannost a absolutizace za každou cenu. Pak je užívání dopingů odmítnuto jako zneemožnění autentické existence. Nemám potřebu se přitom ani o nezbytnost technologického vylepšování výkonu. V čem se však nutně lišíme, je hranice, kde je transhumanismus ještě součástí lidskosti a kdy se z ní vymyká. Domnívám se, že nemůžeme zůstat u povrchního srovnávání jevů, tj. u využívání technologie, ale musíme sestoupit vskutku do metafyzických a ontologických rovin myšlení. A spojuje-li sport i posthumanismus kromě lásky k technologiím také směřování k nekonečnosti, pak je spojuje i touha překonat způsob lidského bytí do jiné podoby existence, do nejenom transhumánní, ale – alespoň potenciálně – přímo nehumánní podoby.

Zatímco se tedy soudobé debaty zabírají tím, jak moc je etické či nemravné zušlechťování lidských vlastností tělesných i mentálních a zda se mohou či nemají respektovat rovněž jako princip sportovního fair play, měli bychom se změnou diskursu dostat rovněž do hlubších rovin myšlení antropologických a ontologických. Pokud bychom zrekapitulovali myšlenkovou cestu, kterou jsme právě podnikli, pak se můžeme odvážit radikálního tvrzení, že sport svoji kyborgizaci napomáhá proměně člověka v kyborga, usiluje o proměnu jeho způsobu bytí a tím o ontologickou změnu znaků, jež byly vnímány a popisovány jako lidská přirozenost. Vrcholový sport tak může být kritizován nejenom s ohledem na komercializaci a korupční aféry, na politizaci celého prostředí, na dopingové problémy, agresí a násilí, zahazení hodnoty zdraví či dokonce života. Kritika vrcholového sportu se může opřít také o argumenty týkající se depersonalizace a instrumentalizace těla sportovce, o poukaz na proměnu člověka v kyborga. A kyborg, jak jsme si demonstrovali,

postrádá základní možnosti lidského způsobu bytí v modu autenticity, totiž schopnost rozvrhovat možnosti své realizace s poukazem na konečný horizont smrti, jež osmyslňuje konkrétní činnost samotnou.

Nemusíme však s vrcholovým sportem zavrhnout i jiné možnosti smysluplného lidského pohybu, jež zůstávají zcela v hranicích humanismu (tj. autentického způsobu bytí). Jiné oblasti pohybové kultury, např. pohybová rekreace či pohybová terapie naopak podporují humanistický potenciál sportovních aktivit. Smyslem pohybu nemusí být pouze výkon, ale také relaxace, hodnota zdraví či edukační potenciál. Takové aktivity nabízejí i prostor pro spirituální hodnoty, jak lze vidět např. u chůze poutníků, lišící se od turistiky nikoliv religiálním cílem, ale modem prožitku (Jirásek, 2011). V takto chápaných subsystémech pohybové kultury se projevuje pohyb jako cesta realizace autentického bytí. A dokud zastánci posthumanismu jakožto vhodného ideového podloží sportu nevypracují novou ontologii, která zdůvodní a osvětlí způsob bytí sportovce (kyborga) na jiném principu, než je bytí-ke-smrti a z ní vyplývající možnosti autentické existence, bude kritický argument o ne-lidské podstatě vrcholového sportu platný.

LITERATURA

- BEDNÁŘ, M. (2009) *Pohyb člověka na biodromu: cesta životem z pohledu (nejen) kinantropologie*. Praha : Karolinum.
- BOSTROM, N. (2005) In defense of posthuman dignity. *Bioethics*, 19(3), p. 202–214.
- BOSTROM, N. (2003) Transhumanist values. Retrieved from www.nickbostrom.com.
- EDGAR, A. (2009) The hermeneutic challenge of genetic engineering: Habermas and the transhumanists. *Med Health Care and Philos*, 12, p. 157–167.
- HAMILTON, M. (2006) Elective performance enhancement surgery for athletes: should it be resisted? *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Gymnica*, 36(2), p. 39–46.
- HARAWAY, D. (1991) A cyborg manifesto: science, technology, and socialist-feminism in the late twentieth century. In *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature* (p. 149–181). New York : Routledge.
- HEIDEGGER, M. (1996) *Bytí a čas*. Praha : OIKOYMENH.
- HOBERMAN, J. M. (1995) Sport and the technological image of man. In MORGAN, W. J. & MEIER, K. V. (Eds.) *Philosophic inquiry in sport* (p. 202–208). Champaign, IL : Human Kinetics.
- HUGHES, J. (2001) The future of death: cryonics and the telos of liberal individualism. *Journal of Evolution and Technology*, 6.
- JIRÁSEK, I. (2006) The space for seeking the meaning of movement activities and the meaning of the human way of being: movement culture. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Gymnica*, 36(2), p. 95–99.
- JIRÁSEK, I. (2011) Pilgrimage as a form of physical and movement spirituality. In PARRY, J., NESTI, M. & WATSON, N. (Eds.) *Theology, Ethics and Transcendence in Sports* (p. 223–232). New York : Routledge.
- MAGDALINSKI, T. & BROOKS, K. (2002) Bride of Frankenstein: technology and the consumption of the female athlete. In MIAH, A., EASSOM, S. B. & MITCHAM, C. (Eds.) *Sport technology: history, philosophy and policy* (p. 195–212). Oxford : Elsevier Science.
- MIAH, A. (2001) Genetic technologies and sport: the new ethical issue. *Journal of the Philosophy of Sport*, 28, p. 32–52.
- MIAH, A. (2003) Be very afraid: kyborg athletes, transhuman ideals & posthumanity. *Journal of Evolution and Technology*, 13(2).
- MIAH, A. (2004) *Genetically modified athletes: biomedical ethics, gene doping and sport*. London and New York : Routledge.
- PETRŮ, M. (2005) *Možnosti transgrese: je třeba vylepšovat člověka?* Praha : Triton.
- RODEN, D. (2003) Cyborgian subjects and the auto-destruction of metaphor. In ARTHURS, J. & GRANT, I. (Eds.) *Crash cultures: modernity, mediation and the material* (p. 91–102). Portland : Intellect Books.
- TAMBURRINI, C. (2002) After doping, what? The morality of the genetic engineering of athletes. In MIAH, A., EASSOM, S. B. & MITCHAM, C. (Eds.) *Sport technology: history, philosophy and policy* (p. 253–268). Oxford : Elsevier Science.
- WARNICK, B. (2002) Analogues to argument: new media and literacy in a posthuman era. *Argumentation and advocacy*, 38, p. 262–270.
- WISCHMANN, B. (1992) The spirit of the modern olympic movement in earlier years and today. *International Journal of Physical Education*, 29(2), p. 24–32.
- ZWART, H. (2009) Genomics and identity: the bioinformatisation of human life. *Med. Health Care and Philos.*, 12, p. 125–136.

Finitness and endlessness of sport achievements' grow as a sign of a human cyborgization

The basic problem of contemporary sport is the question if some boundary of growth exists. If growth of records is possible ad infinitum, or if we have to crash on any boundaries. New terms as “transhumanism” or “posthumanism” denotative situation where the human personality try “to make better” his/her being through the techniques by overcrossing a horizon of (natural) humanity. When the human being stays at boundary of his/her possibilities at maximum achievement, he/she looks other ways leading to victory: doping and technique. However, both can lead to dishonor of human naturalness, both can squander the potential of authentic existence in sport framework and both to try escalate effort (to give victory) at cost of mounting of technical artificiality to human – they can lead to the cyborgization of sport.

Keywords: sport, transhumanism, posthumanism, cyborgization, human naturalness, deathlessness, Heidegger.

Prof. PhDr. Ivo Jirásek, Ph.D.
FTK UP, tř. Míru 115, 771 11 Olomouc
e-mail: ivo.jirasek@upol.cz

TÉMA OSOBNOSTI UČITELE TĚLESNÉ VÝCHOVY JAKO „ČERVENÁ NIT“ V KINANTROPOLOGICKÉM VÝZKUMU*

Česká kinantropologie
2011, Vol. 15, č. 4, s. 17–28

(Od učitele tělesné výchovy k učitelům aplikovaných pohybových aktivit)

HANA VÁLKOVÁ

Katedra aplikovaných pohybových aktivit
Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého v Olomouci

SOUHRN

Téma „Osobnost učitele tělesné výchovy“ se táhne jako „červená nit“ výzkumy na univerzitě v Olomouci, ale i na dalších tělovýchovných pracovištích v České republice od konce šedesátých let minulého století. Stat' popisuje vývoj tématu v jednotlivých etapách:

- období let sedmdesátých a osmdesátých s propojením mezinárodních kontaktů,
- období lokálních projektů v závěru let osmdesátých,
- longitudinální výzkum „Osobnosti učitele TV“,
- učitelství TV jako zázemí pro obor Aplikovaná tělesná výchova,
- výzkum absolventů TV v letech 1998–2005 a jejich uplatnění v praxi.

V článku je podtržena kooperace mezi jednotlivými pracovišti (FTVS UK v Praze, FTK UP v Olomouci, katedry TV na pedagogických fakultách v ČR). Stat' je doplněna přílohou publikací s hlavními výsledky projektů a seznamem výzkumných projektů k tématu.

Klíčová slova: studující tělesné výchovy, absolvent tělesné výchovy, role učitele tělesné výchovy, profesní kompetence v tělesné výchově, specialista aplikovaných pohybových aktivit, prof. B. Hodaň.

ÚVOD

Téma „osobnosti učitele tělesné výchovy“ bylo zahájeno vnitřními diskusemi na katedře tělesné výchovy Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v šedesátých letech minulého století. Průkopníkem byl PhDr. Bohuslav Hodaň. Téma se stalo středem pozornosti proto, že po četných reformách uznávaných profesních kompetencí učitelů tělesné výchovy (TV) získávaných nejdříve na středních pedagogických školách, pak pedagogických institutech, se stabilizoval čtyřletý studijní obor TV s druhým předmětem na pedagogických fakultách, které se staly součástí univerzit. Téma pak bylo akcentováno společensko-politickou situací v závěru šedesátých a na počátku sedmdesátých let. Význam výchovy prostřednictvím pohybových aktivit (PA) byl zřejmý, tělesná výchova a sport byly akceptovány jako „okno do kvality socialistického systému“, jako

* Práce vznikla v rámci projektu ESF č. CZ.1.07/2.2.00/15.0336 „Příprava pro tělesnou výchovu osob s postižením“ (na počest 80. narozenin a celoživotní práce prof. Bohuslava Hodaň).

prostředek formování „harmonické osobnosti“ pro podporu systému a obrany vlasti. Pokud učitelé chtěli zachovávat princip „fair play“, pak v tělesné výchově bylo možné se angažovat a rozvíjet výchovu při zachování apolitičnosti. Kvalita tělesné výchovy a příprava učitelů TV se stala středem pozornosti z hlediska formování charakteru učitelů a jejich žáků, z hlediska počínající výchovy ke zdraví a k adekvátnímu životnímu stylu. Dalším zdrojem tématu byly diskuse o proporcích ukazatelů zdatnosti, sportovních dovedností, „limitů“ ve sportovních odvětvích oproti ukazatelům osobnostním, postojoovým, didaktickým v procesu přípravy budoucích učitelů TV a ve využití v učitelské praxi.

Protože obdobná situace byla i v dalších zemích střední Evropy (dřívějšího socialistického bloku), byla logická tendence předávat informace a kooperovat. Platformou výměny zkušeností se staly konference „Osobnost učitele TV“, organizované PhDr. B. Hodaněm a spolupracovníky z Pedagogické fakulty UP. Téma bylo v různých časových etapách transformováno a řešeno na různých úrovních. V osmdesátých letech jako celostátní výzkumný projekt (vedoucí prof. B. Svoboda), později i s mezinárodní kooperací (Polsko, Maďarsko), dále jako lokální projekty (především na PdF UP v Olomouci a na FTVS UK v Praze). Intenzivní pozornost byla věnována longitudinálnímu sledování osobnosti učitelů TV od nástupu ke studiu po jejich odchod do důchodu (Válková) a uplatnění absolventů TV v praxi (Jansa). Informace z výzkumů v jednotlivých etapách a zpětné vazby absolventů byly podkladem pro definování studijního oboru „aplikovaná tělesná výchova“ (ATV) a dalších. Současnými výzkumnými oblastmi, souvisejícími s tématem „osobnost učitele TV“, jsou výkonová motivace a úspěšnost – neúspěšnost ve studiu, hodnocení studijních kurikul, tvorba vzdělávacích programů, role učitele TV-ATV a ovlivňování životního stylu různých generací.

Téma „Osobnost učitele TV“ se táhne jako červená nit různými výzkumnými projekty nejdříve na PdF UP, později na FTK UP, ale i na dalších pracovištích v ČR, přičemž výzkumné specifikace byly a jsou ovlivněny i dobovými změnami, především školskými reformami, souvisejícími se socio-ekonomicko-politickými změnami. Stať je doplněna kompletem hlavních publikací a výzkumných projektů, dokumentujících výsledky.

OBDOBÍ LET SEDMDESÁTÝCH A OSMDESÁTÝCH S PROPOJENÍM MEZINÁRODNÍCH KONTAKTŮ

Studia učitelství tělesné výchovy s druhým aprobačním předmětem (nejčastěji český a ruský jazyk, matematika, biologie, zeměpis) se uskutečňovala na pedagogických fakultách, kterých v bývalém Československu bylo 14 (9 v oblasti česko-moravské, 5 na Slovensku). Studia byla čtyřletá a absolventi byli oprávněni učit na 2. stupni základní školy (6.–9. třída základní školy, věk žáků cca 11/12 až 15 let). Teorie, včetně tzv. didaktik, byla silně podporována výcvikem v didaktických dovednostech a praxí v terénu (1 odpoledne v týdnu po 3 roky v mimoškolních kroužcích a 6 týdnů na školách). Pro vyučování TV na středních školách (věk studentů 15 až 18/19 let) byly určeny pouze 3 univerzity: Fakulta tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy v Praze, Fakulta telesnej výchovy a športu Univerzity Komenského v Bratislavě, Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Studium bylo pětileté, taktéž v modelu dvouoborového studia. Obě varianty byly silně ovlivněny unifikovaným systémem: učebnice, skladba kurikul, organizační systém.

Téma „osobnost učitele TV“ bylo vnímáno jako důležitý fenomén pro ovlivnění praxe školní i mimoškolní seriózními výzkumy, především v kontextu zdatnosti, zdraví a spirituality učitelů a jejich žáků. PhDr. Hodaň vytvořil myšlenku o výměně zkušeností na mezinárodních konferencích. Lokální katedrální diskuse převedl do československé národní konference (1970). Je čestné vzpomenout jména tehdejších akademiků, jako Svoboda, Dobrý, Drdácá, Choutka, Choutková, Kostka, Kostková (FTVS UK Praha), Stráňai, Sýkora, Štulrajter (FTVŠ UK Bratislava), Hodaň, Válková (PdF Olomouc) a další. Druhá konference (první mezinárodní)

byla organizována v roce 1972 a byla podpořena prof. Zofíí Žukowskou z AWF ve Varšavě. Mezinárodní účast postupně vzrůstala. Mimo československých účastníků to bylo v roce 1974 21 zahraničních účastníků, tehdy s převahou socialistických zemí. Díky odborné úrovni i příznivé atmosféře univerzitního města Olomouc byla konference zařazena i do kalendáře vzdělávacích akcí UNESCO. Reprezentantem UNESCO byl prof. N. J. Moolenijzer. V září roku 1978 to bylo 130 zahraničních účastníků, podporovaných zástupkyní UNESCO pí L. N. Green a J. Kanem, zástupcem britské společnosti sportovní pedagogiky. Je s podivem, že se tyto frekventované kontakty s tzv. západními univerzitami a asociacemi podařilo v tehdejší politické situaci vůbec uskutečnit.

Plné texty prezentací z konferencí byly shromážděny v monotematických sbornících s uvedením v mateřském jazyce a s dvojjazyčným souhrnem v angličtině a ruštině, případně češtině (viz PŘÍLOHA). Opět je až s podivem, že s tehdejšími tiskařskými technologiemi (přepis na psacím stroji na cyklostylové blány), s evidencí každé blány a jejím schvalováním pro legální rozmnožování, tyto sborníky vyšly a byly k dispozici odborné veřejnosti.

Co se týká odborného obsahu, výchozí platformou byly systematické výzkumy ukazatelů zdravotnosti, sportovních dovedností, jejich testování at' už v bateriích vstupních přijímacích zkoušek nebo standardů pro splnění studijních požadavků, ale i konstrukce těchto baterií, jejich inovace (Havlíček, 1972, 1974; Měkota & Blahuš, 1983; Pávek, 1977).

Od počátku pořádných konferencí s tématem „osobnost učitele“ bylo paralelně skupinou akademiků z FTVS UK v Praze rozvíjeno samostatné téma, orientované na činnost učitele TV.

V centru pozornosti byly didaktické dovednosti, vyučovací styly, případně organizační dovednosti učitele TV ve vyučovacích jednotkách. Byly formulovány principy interakčního chování mezi učitelem a žákem, prostřednictvím tzv. analýzy didaktické interakce (ADI) (Dobrá & Svatoň, 1977), a to na různých stupních škol. Výsledky těchto šetření pak byly vydány ve speciální publikaci v angličtině (Svoboda, 1977). Tento přístup podtrhoval tezi, že nejsou rozhodující osobnostní rysy, ale rolové chování, což bylo formulováno i v oblasti výzkumů osobnosti sportovce (Vaněk, Hošek & Svoboda, 1974). Téma činnosti učitele TV sehrálo významnou úlohu ve výzkumech obecných pedagogů a pedagogických psychologů v rámci resortního výzkumu, vedeného prof. Helusem. Metoda ADI může být považována za hlavní metodu analýzy pedagogického procesu. Jejím prostřednictvím se realizovaly četné výzkumy, včetně analýzy procesu vyučovacích jednotek TV na speciálních školách (Karásková, 1990). Téměř 30letá práce pak vyvrcholila publikací „Analýza didaktické interakce“ (Dobrá, Svatoň, Šafaříková & Marvanová, 1997). Užití ADI je funkční dodnes.

Trend od měření proměnných technokratického charakteru přes hodnocení didaktických a inter-komunikativních proměnných až k psycho-sociálním predikátorům byl patrný. Téma bylo v letech 1976–1980 řešeno jako celostátní výzkumný projekt. Následný československý projekt podporovaný Ministerstvem školství ČSSR pod číslem MŠ ČSSR 19 (Výchovně vzdělávací proces v tělesné výchově na jednotlivých věkových stupních a s přihlédnutím k jeho různým formám) byl řešen v letech 1980–1985 (odpovědná řešitelka B. Choutková, FTVS UK v Praze). Dvě subtemata pokračovala na PdF UP v Olomouci:

- a) 19/1a – aspekty životního stylu prostřednictvím TV (B. Hodaň) – později vyústilo v koncipování studijního oboru „rekreologie“,
- b) 19/1b – psycho-sociální proměnné osobnosti studujících a učitelů TV (H. Váľková).

Do výzkumu byly zapojeny další osobnosti, např. Jansa, Kocourek, Rychtecký, Svatoň – FTVS UK v Praze; Mužík, Pavlík, Prášilová, Vilímová – PdF Brno; Gajda – PdF Ostrava; Labudová, Medeková, Rovná – Bratislava; Trunečková – Banská Bystrica; Belej, Ďurech, Stejskal – Prešov). Výzkum byl kohezní, systematický, zahrnoval řešení PA od věku mateřské školy až po věk adolescentů ve volném čase. Celkem bylo do projektu zapojeno na 250 pracovníků z univerzitních pracovišť v celém Československu.

Uvolňující se atmosféra osmdesátých let umožnila oficiální kooperaci především s Polskem (Krawczyk – Varšava, Grabowski – Krakov) a Maďarskem (Biró – Budapešť). Konference pak byly pořádány mimo Olomouc také v Krakově (Grabowski, 1988; Válková, 1988) a v Budapešti (Anonymous, 1989; Válková, 1989). Předběžné výsledky byly shromážděny ve sborníku z poslední konference (Hodaň, 1981). Statisticky zpracované výsledky včetně kvalitativní explanace byly následně publikovány v samostatném sborníku (Svoboda, 1987).

Částečně paralelním celostátním projektem v letech 1984–1988 byl projekt č. RS II/III-02 s názvem „Tělesná výchova jako součást výchovného systému dětí školního věku“ vedený doc. B. Choutkovou. Orientoval se na TV celého věkového spektra žáků a tudíž i na přípravu učitelů pro dané stupně škol (Válková, 1989; Válková, 1990a; Válková, 1990b).

Systém olomouckých konferencí byl ukončen v roce 1981 z několika důvodů: a) sociální atmosféra přestala být podporující, úlohu sehrál i typický český fenomén vnímání úspěchu jiných; b) změny ve vzdělávacím systému nastolené od roku 1976, kdy elementární stupeň obsahoval pouze 1.–4. třídu a další věkové období bylo zahrnuto do jednoho vzdělávacího stupně pro 5.–12. ročník, tj. pro věkové rozmezí od 10/11 let do 18 i více let a původní koncept výzkumu tudíž nebyl dále možný; c) prof. Hodaň pak inklinoval k tématu učitel – edukátor v oblasti životního stylu a volného času.

OBDOBÍ LOKÁLNÍCH PROJEKTŮ V ZÁVĚRU LET OSMDESÁTÝCH

Přesto, že došlo k útlumu pozornosti v celostátních projektech tohoto typu, vznikaly projekty lokálního typu. Na PdF UP v Olomouci se téma „Osobnost učitele TV“ táhlo dalším výzkumem jako „červená nit“. Konkrétně v letech 1984–1986 v linii výzkumů pokračovala Válková v projektu RS II/III-06 s názvem „Efektivita absolventů TV pedagogických fakult a jejich uplatnění v praxi“. Kromě tradiční populace učitelů TV byli do výzkumu zařazeni i učitelé 1. st. ZŠ a učitelé škol pro mládež vyžadující zvláštní péči. V uvedených letech totiž bylo možné ve studiu volit některý z prohlubujících předmětů výchovného charakteru, což byly výchovy: hudební, výtvarná, pracovní a samozřejmě i tělesná. Uchazeči o tyto obory se rekrutovali spíše z menších lokalit a z prostředí, které bylo příznivé rekreačním pohybovým aktivitám více než soutěžnímu sportu. Absolventi těchto oborů ve zpětných informacích zdůrazňovali nutnost zvládnutí elementárních dovedností a elementárních pohybových her, a tudíž získání motorické kompetence pro vedení TV na 1. st. ZŠ a na školách speciálních. Ve spojení s poznatky z praxe komentovali důležitost TV pro reedukaci a prevenci (Válková & Bartošová, 1989; Válková, Bartošová & Nováková, 1990). Jednotlivé výsledky výzkumů z tohoto období, týkající se problematiky osobnosti učitele TV, shromáždil Hodaň ve sborníku s renovovaným názvem Tělesná kultura (Hodaň, 1989).

Fakultní projekt č. F 86/89 s názvem Student a absolvent Pedagogické fakulty UP v Olomouci a jeho dílčí část č. F 86/89-3/3 s názvem Absolvent TV univerzity v Olomouci se orientoval na absolventy nově koncipovaného studia tělesné výchovy pro 5.–12. ročník všeobecně vzdělávacích škol. Z hlavních výsledků lze podtrhnout vyjádření absolventů, že nelze ve studiích TV pokrýt celou šíři dovedností, pohybových her a aktivit z hlediska velké šíře věkového spektra, že nelze postihnout difference v postojích, didaktických stylech a komunikačních přístupech k tak širokému věkovému spektru. Dále bylo poukazováno na četné změny organizační, legislativní, které se rychle střídají a jsou i kontroverzní. Obě oblasti pak vedou k syndromu vyhoření, ale i k četným odchodům z učitelské profese.

Celkově etapu pozdních osmdesátých let lze považovat za etapu klesajícího zájmu o sociální roli učitele TV.

LONGITUDINÁLNÍ VÝZKUM „OSOBNOSTI UČITELE TV“

Samostatnou součástí táhnoucí se „červené nitky“ byl longitudinální projekt sledující vývoj osobnosti učitelů TV Pedagogické fakulty UP, absolventů čtyřletého studia TV s druhým

předmětem, a to od etapy jejich přijímacích zkoušek na PdF přes etapu studií a různých peripetií profese až po jejich odchod do důchodu. Pravidelné sledování po 5 letech, později po 10 letech, bylo realizováno od roku 1974 do roku 2006, tj. více než 30 let. V posledním šetření v roce 2006 to bylo 68 participantů takto sledovaných, všichni v profesi učitelů TV. Šetření skládající se z dotazování (standardizované opakované dotazníky, aktuální ankety i rozhovory se zpětnou vazbou), pozorování i měření se odehrávalo vždy v osobním kontaktu tváří v tvář, při periodických setkáváních v Olomouci. Základním výzkumným paradigmatem byla biodromální strategie a standardně hodnocené oblasti s opakovaným využitím hodnotících instrumentů pro sběr dat:

- a) Oblast somatická – jako ukazatele zdatnosti, BMI, zdravotní ukazatele jako dysbalance, bolesti zad a kloubů, problémy s hlasivkami (zjišťované měřením i dotazováním).
- b) Oblast psychosociální – jako motivace a postoje k profesi, hodnotové orientace, osobnostní rysy (zjišťované standardizovanými dotazníky, jako Cattellův 16 PF, Eysenckův temperamentový dotazník EPI, Bellův dotazník přizpůsobivosti, Jurovského OAZ, Kubičkův HODOR, ICL – Learyho dotazník interpersonální diagnózy).
- c) Oblast reminiscencí studií i profesních zkušeností (zjišťované aktuálními anketami, diskusemi se zpětnou vazbou).

Prvotní idea ze sedmdesátých let, tj. hledání vztahů mezi rysy osobnosti či temperamentem a profesní motivací či profesním uplatněním, se ukázala jako lichá. Paralelně totéž bylo zjištěno i v oblasti „osobnosti sportovce“ (Vaněk, Hošek & Svoboda, 1974). Osobnost učitele TV je specifickou sociální rolí, kterou může naplňovat jedinec s různou strukturou osobnosti či temperamentu, a to jak u žen, tak u mužů. Přijetí či nepřijetí dané role v konkrétním kontextu a sebereflexe jsou determinanty podstatnější (Válková, Bortolli & Robazza, 1996). Proto bylo šetření osobnostních rysů později vynecháno a užíval se především Bellův dotazník přizpůsobivosti (Válková, 1988), techniky OAZ a ICL, včetně zjišťování interakčního chování mezi učitelem a žákem pomocí ICL (Válková, 1994; Válková & Hykel, 1993). Diskutovaná oblast je oblast motorické zdatnosti a dovedností jak v etapě přijímacího řízení, tak v etapě studijní (sportovní hry, gymnastika, atletika, plavání aj.). Výsledkem šetření byla skutečnost, že tyto ukazatele jsou důležité pro etapu zvládnutí požadavků studií, ale není zde přímá úměra k inklinaci či setrvání v profesi učitele TV, či dokonce vágně formulované úspěšnosti v profesi učitele TV nebo opuštění profese. Častým faktorem souvisejícím s opuštěním studií a hlavně pak s opuštěním profese jsou stupňující se charakteristické zdravotní problémy související s bolestí zad a poškozením hlasivek, neexistující regenerační programy pro učitele TV. Při srovnání dvou generací, tj. učitelů po 25 letech praxe a prvního nastupujícího ročníku ke studiu TV v témže roce, bylo paradoxní zjištění, že ve výsledcích klasického step-testu (hodnocení cirkulorespirační vytrvalosti), hodnocení BMI a hodnocení dysbalancí byla generace učitelů na tom lépe než generace nastupujících studentů. Šetření probíhalo v závěru osmdesátých let.

Sledovaná generace učitelů TV v období od roku 1974 do roku 2006 procházela četnými změnami politickými, a tudíž změnami legislativními, sociálními, ekonomickými (od invaze spřátelených vojsk přes sametovou revoluci a následné změny související s transformacemi školství dle tzv. Boloňských dohod). Participantův longitudinální sledování reagovali na dané změny velmi sensitivně, ovšem s nadhledem: kdo byl orientován na práci pedagogickou, byl tak orientován pro prospěch studentů v každé etapě, byl kritický k nepodloženým administrativním změnám, měl tendenci zakomponovat sebe, ale i své studenty do pojetí fair-play a adekvátního životního stylu. Významnou diagnostickou pomůckou byla škála OAZ. Těživě pocíťovaným problémem byla enormní osobní investice do profese s minimální odezvou sociální a ekonomickou, shodně u mužů i u žen. Muže nejvíce tížilo platové ohodnocení a špatná atmosféra v učitelských sborech, ženy nejvíce poukazovaly na ubývající ztotožnění se s profesí díky zhoršující se disciplíně studentů a také na špatnou atmosféru v učitelských sborech.

I když profesní kompetence a profesní požadavky v průběhu let doznávaly změn, obecné didaktické principy, výchovně-vzdělávací přístupy či komunikativní styly vzhledem k žákům mají

stabilní hodnotu, mění se jen vnější prostředí. Odolávání syndromu „vyhoření“, fluktuacním tendencím či subjektivním problémům je spojeno s vnějšími faktory či tlaky, které generace vnímala velmi intenzivně, ovšem byla schopna flexibilně reagovat v intencích poslání profese. Vybrané výsledky longitudinálního šetření jsou uvedeny v příloze (Válková 1977, 1987, 1988, 1990, 1991, 1993, 1994; Válková, Bortolli & Robazza, 1996; Válková & Hykel, 1993).

UČITELSTVÍ TV JAKO ZÁZEMÍ PRO OBOR APLIKOVANÁ TĚLESNÁ VÝCHOVA

Získané poznatky z dřívějších výzkumů, především pak zpětné informace od absolventů, poukázaly na „bílé skvrny“ ve vzdělávání pro učitelskou či vychovatelskou praxi. Dalším impulsem pak byly požadavky nových studijních konceptů dle Boloňské dohody či Salamanské deklarace, podporované i Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Byla to tělesná výchova, v širším pojetí pohybové aktivity a sport osob „s jinakostí“ či menšinových skupin (Válková, 1995; Válková, 1996; Válková, 2001; Válková & Nováčková, 1998). Studia tělesné výchovy byl obor tradiční, speciální pedagogika (ve starším překonaném termínu „defektologie“) se studovala na mnohých evropských univerzitách. Chybělo přemostění specifickými didaktikami, což se uskutečnilo v oboru Aplikované pohybové aktivity nebo Aplikovaná tělesná výchova (v anglickém originále Adapted Physical Activity). Přes počáteční obtíže je název akceptován v evropských zemích v transformaci do národních jazyků, včetně ruštiny (adaptivnaja fizkultura). Třístupňová studia (Bc – Mgr. – Ph.D.) akceptovala modulové pojetí. *Modul* znamená soubor předmětů, jejich obsahů, intenzity studijní zátěže, požadavků, odpovídajících evropským požadavkům na danou profesní kompetenci s využitím v zaměstnání. Modul je obvykle uzavřen komplexní zkouškou (v ČR státní zkouškou). Modul pak může být akceptován pro uznání studií či profesní kompetence také v zahraničním kontextu a stává se součástí celoživotního vzdělávání. Tyto principy platí shodně pro studia prezenční i kombinovaná.

Základní principy pro tvorbu veškerých modulů a celkový konstrukt studií ATV byly formulovány následovně: a) integrativní pojetí jako prostředek socializace; b) spojení teoretických poznatků a praktických dovedností; c) akcent na osobní zkušenost; d) formování pozitivních postojů k „jinakosti“ prostřednictvím realizace adekvátních programů ve školách, v centrech či volnočasových institucích.

Bakalářský a magisterský stupeň se liší orientací na interakční či vychovatelské profese (Bc.), nebo na učitelské, řídicí, případně výzkumné kompetence (Mgr.). Z hlediska profesního uplatnění jsou pro olomoucká studia ATV akreditovány čtyři studijní moduly:

1. Modul pedagogické-interaktivní způsobilosti (Bc), učitelské způsobilosti (Mgr). Předměty jako pedagogika, psychologie, historie, sociologie, legislativa a právo, včetně orientace na osoby s postižením.
2. Modul profesní způsobilosti v prostředí TV a sportu. Předměty biomedicínského charakteru, sportovních odvětví a jejich didaktik.
3. Modul profesních kompetencí speciální pedagogiky. Předměty jako např. speciální pedagogika obecná a komparativní, somatopedie, surdopedie, psychopedie, poradenství, gerontologie.
4. Modul profesních kompetencí k uplatnění v TV a sportu v prostředí jedinců se specifickými edukativními či sociálními potřebami. Adaptace obsahu, prostředí a pomůcek pro specifické typy sportů a prostředí. Předměty jako boccia, basketbal vozičkářů, volejbal sedících, zimní sporty imobilních – zrakově či sluchově postižených osob, principy diagnostiky, realizace a hodnocení separovaných, paralelních či integrovaných pohybových programů.

Povinnou součástí studijního oboru je zpracování a veřejná obhajoba Bc. nebo Mgr. práce, přičemž Mgr. práce je orientovaná do výzkumu.

Analýza reflexí absolventů uvedeného oboru v prezenčním studiu byla součástí výzkumného projektu GAČR – Uplatnění absolventů v praxi (Bělka & Válková, 2008; Jansa & Válková et al., 2008).

VÝZKUM ABSOLVENTŮ TV V LETECH 1998–2005 A JEJICH UPLATNĚNÍ V PRAXI

„Červená nit“ osobnosti učitele TV prosákla i na jiné fakulty, které se tématu věnovaly především z hlediska uplatnění absolventů v praxi, včetně některých fakult na Slovensku (Šimonek, 2002). Výsledky totiž měly vliv na konstrukci studijních oborů v programu Tělesná výchova a sport v lokalitách sídlících pedagogických fakult. Kohezivní jednoletý projekt v rámci Fondu rozvoje vysokých škol v letech 1997–1998, č. j. 1419, koncipovali Jansa a Kocourek z FTVS UK v Praze (Jansa & Kocourek, 1999; Tillinger et al., 2003). Do projektu zapojili 8 pedagogických fakult a 2 tělovýchovné fakulty z České republiky. Údaje byly získávány tradiční korespondenční cestou a z téměř 3 000 oslovených absolventů bylo získáno 30 % odpovědí. Z těchto absolventů, ochotných odpovědět, bylo v dané době (rok 1997) v učitelské profesi pouze 29 % absolventů. Zájem o studium TV byl trvale vyšší než kapacita daných pracovišť, přičemž zapojení do učitelské profese bylo právě těch 29 %. Důvody odchodů byly ovlivněny nejen platovým ohodnocením, ale i možnostmi, které nabyté kompetence při studiu TV umožňují při zapojení v jiných profesích lépe finančně a také společensky ohodnocených. „Řada absolventů studium vnímá jako pragmaticky účelovou možnost (širší uplatnění vysokoškolského diplomu) v kontextu se standardy uvažované životní úrovně. Tento pro učitelství nepříliš příznivý stav nedokáže změnit jednotlivé pedagogické fakulty...“ (Jansa & Kocourek, 1999, 42). V návaznosti na daný projekt a díky dlouhodobé kooperaci mezi FTVS UK v Praze a FTK UP v Olomouci hlavní řešitelé z obou pracovišť (Jansa a Válková) koncipovali další projekt pro léta 2005–2007 s názvem „Uplatnění absolventů programu „tělesná výchova a sport“ na trhu práce v České republice, No. GAČR 406/052670 (Jansa & Válková et al., 2008; Válková & Jansa, 2008). Opět se zapojila veškerá pracoviště, formující studující TV v různých profesích (FTVS UK v Praze, FTK UP v Olomouci, FSpS MU v Brně a Pedagogické fakulty ve městech České Budějovice, Plzeň, Liberec, Ústí nad Labem, Ostrava, Hradec Králové, Praha. Dotazníkem byl obelán celkový vzorek 4 430 absolventů různých oborů ve studijním programu TV z let 1998–2005. Šetření probíhalo klasickou korespondenční formou. Návratnost z jednotlivých fakult byla různá (od 58 % do 28 %), celkově 42,8 %, tj. 1 885 odpovědí. Zastoupení odpovědí mužů bylo 52 % a žen 48 %. Absolventů magisterského programu bylo 70 %, zbytek tvořili absolventi bakalářské úrovně. V učitelství pracovalo 55 % absolventů, muži a ženy ve shodném zastoupení, převážně na 2. stupni základní školy (52 %) a méně než jedna třetina na školách středních, pouze 6 % na privátních školách. V komunální politice a v soukromém sektoru jako trenéři, pracovníci různých typů fitness a obdobných sportovních služeb či cestovních agentur pracovalo 21 % absolventů, častěji mužů (60 %) než žen (Válková & Jansa, 2008).

Dílčí analýzy výsledků absolventů jednotlivých fakult, včetně separátní analýzy oboru aplikovaná tělesná výchova (Bělka & Válková, 2008) byly součástí dvou monografií (Jansa, & Válková, et al, 2008; Válková & Jansa, 2008).

Ve výzkumu se zjišťovalo i subjektivní vnímání užitečnosti studovaných předmětů pro praxi. Absolventi společně podtrhovali význam oborových didaktik pohybových aktivit a sportů a obecný nedostatek výbavy pro pedagogická řešení problémových žáků. Jako málo využitelné byly uváděny předměty s teoretickým a výzkumným akcentem. Toto prakticistické hledisko podporuje výbavu učitelů pro TV na základních školách tak, jak bylo dříve ve čtyřletém studiu. Názory však byly ovlivněny regionálními vyučujícími a regionálními možnostmi uplatnění na trhu práce, které byly variabilní (Praha, příhraniční oblasti s Německem, střed či sever Moravy). Uplatnění v praxi se také stává postupně indikátorem kvality i flexibility absolventů (Jansa & Válková et al., 2008).

Výsledky by měly být uvažovány za výzvy pro další výzkum s aplikací do praxe, především v tvorbě kurikul, programů v relaci s trendy profesního využití na trhu práce, ale také se snahou o zvýšení socioekonomické pozice učitelských a vychovatelských profesí.

ZÁVĚRY

Prezentován je historický vývoj výzkumného tématu „Osobnost učitele TV“, který se táhne více než 30 let jako „červená nit“ na Univerzitě v Olomouci, nejdříve na Pedagogické fakultě, později na Fakultě tělesné kultury, ale i na FTVS UK v Praze. Původní myšlenka, organizační a mezinárodní aktivity prof. Bohuslava Hodaň otevířely dveře pro inovaci i variabilitu výzkumných témat nejen v Olomouci, ale i na dalších pracovištích v ČR, ovlivnily i orientaci na nové studijní obory s využitím v profesní praxi (např. aplikovaná tělesná výchova, rekreologie) ve vztahu k socio-ekonomicko-politickým souvislostem. Základní myšlenka „Osobnost učitele TV“ ovlivnila:

- výzkumné zaměření několika generací i jednotlivců,
- orientaci na širší spektrum souvislostí v oblasti učitelství TV,
- kompletaci dílčích výzkumů s využitím v praxi,
- výzkumné i didaktické výzvy pro budoucnost.

LITERATURA

- ANONYMOUS (1989) *Application of results of research in the curriculum reform in the training of physical education teachers and professional coaches*. Budapest: Hungarian University of Physical Education.
- BĚLKA, J. & VÁLKOVÁ, H. (2008) Uplatnění absolventů studijního programu „Tělesná výchova a sport“ na trhu práce převážně v moravských regionech. In *Uplatnění absolventů studijního programu „Tělesná výchova a sport“ na trhu práce v České republice (1998–2005)* (p. 55–63). Praha : Univerzita Karlova.
- DOBŘÝ, L. & SVATOŇ, V. (1977) Analysis of teacher instructional activities to physical education. In SVOBODA, B. (Ed.) *Didactic studies in physical education*. Praha : Univerzita Karlova, s. 63–105.
- DOBŘÝ, L., SVATOŇ, V., ŠAFAŘÍKOVÁ, J. & MARVANOVÁ, Z. (1997) *Analýza didaktické interakce*. Praha : Univerzita Karlova.
- GRABOWSKI, H. (Ed.) (1988) *Kształcenie kadr kultury fizycznej*. Kraków : Academia Kultury Fizycznej.
- HAVLÍČEK, I. (1972) Overenie platnosti testov pohybovej výkonnosti. *Teorie a praxe tělesné výchovy*, 20, s. 70–74.
- HAVLÍČEK, I. (1974). Problematika spolehlivosti testování motorické výkonnosti. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Gymnica*, 5, s. 155–159. Praha : SPN.
- JANSA, P. & KOCOUŘEK, J. (1999) Uplatnění absolventů pedagogických a tělovýchovných fakult České republiky v učitelství tělesné výchovy. *Česká kinantropologie*, 3(1), s. 29–44.
- KARÁSKOVÁ, V. (1990) *Determinanty vyučovací činnosti učitele tělesné výchovy na zvláštní škole*. Kandidátská práce. Olomouc : Univerzita Palackého.
- MĚKOTA, K. & BLAHOŠ, P. (1983) *Motorické testy v tělesné výchově*. Praha : SPN.
- PÁVEK, F. (1977) *Tělesná výkonnost 7–19leté mládeže*. Praha : Olympia, ÚV ČSTV.
- SVOBODA, B. (Ed.) (1977) *Didactic studies in physical education*. Praha : Univerzita Karlova.
- SVOBODA, B. (Ed.) (1987) *Tělesná výchova v systému výchovy a vzdělávání na školách všech stupňů*. Praha : Univerzita Karlova.
- ŠIMONEK, J. (2002) Uplatnění absolventů vysokoškolského studia tělesné výchovy na slovenských školách. *Phys. Educ. Sport.*, 12(4), s. 2–5.
- TILLINGER, P., KOVÁŘ, K., HLAVATÁ, P. & LEJČAROVÁ, A. (2003) *Uplatnění absolventů UK FTVS na trhu práce*. Výzkumná zpráva. Praha : UK FTVS.
- VANĚK, M., HOŠEK, V. & SVOBODA, B. (1974). *Studie osobnosti ve sportu*. Praha : Univerzita Karlova.

The topic Personality of PE teacher as “ the red theme” in Kinanthropology study (from PE teacher to APA teacher)

The topic “Personality of P.E. teacher” was investigated since 60ies in the last century. With pioneering of prof. Bohuslav Hodaň (Olomouc), later prof. Bohumil Svoboda (Prague) the topic was developed. The results were presented in numerous conferences. The research orientation was influenced with politico – economy and social changes: description of personality traits, fitness and skills requests, social role, didactic competencies, interpersonal relation, perception of professional dimensions (further H. Valková). The social request influenced diversification of primary P.E. profession like specialist for leisure time education, specialist in adapted physical activity, etc. Key points of the development the topic “from P.E. teacher to APA professional” are

underlined, main research results, publications as so as good examples in practice. Cooperation among P.E. Faculty in Prague, Faculty of Physical Culture in Olomouc and P.E. departments of pedagogical faculties in Czech Republic is underlined.

Idea of importance of personality of P.E. teacher of prof. Hodan was the first. Prof. Hodan opened the door for issue "Personality of P.E. teacher" especially

- for research of several generation,
- for wider spectrum of assessment of P.E. teaching phenomena,
- for completing and using former research achievements,
- for challenge in future.

The continuous „red line“ of "Personality of P.E. teacher" soaked through more than 40 years research development and influenced education curricula and real P.E. teachers. Check list of the main publications with detailed research results and projects is documented in Appendix.

Keywords: P.E. undergraduates, P.E. graduate, P.E. teacher role, P.E. professional competencies, APA specialist, prof. B. Hodaň.

Prof. PhDr. Hana Válková, CSc.
FTK UP, tř. Míru 115, 771 11 Olomouc
e-mail: hana.valkova@upol.cz

PŘÍLOHA

Sborníky z konferencí „Osobnost učitele TV“

HODAŇ, B. (Ed.) (1972) *Problematika osobnosti učitele Tv*. Olomouc : Pedagogická fakulta Univerzity Palackého.

HODAŇ, B. (Ed.) (1974) *Osobnost učitele Tv*. Olomouc : Pedagogická fakulta Univerzity Palackého.

HODAŇ, B. (Ed.) (1976) *Osobnost učitele Tv I*. Praha : ÚÚ VPP.

HODAŇ, B. (Ed.) (1976) *Osobnost učitele Tv II*. Praha : ÚÚ VPP.

HODAŇ, B. (Ed.) (1978) *O osobnosti učitele Tv*. Olomouc : Pedagogická fakulta Univerzity Palackého.

HODAŇ, B. (Ed.) (1981) *Osobnost učitele Tv*. Olomouc : Pedagogická fakulta Univerzity Palackého.

HODAŇ, B. (Ed.) (1989) *Tělesná kultura*. Olomouc : Univerzita Palackého.

Období lokálních projektů v závěru let osmdesátých

VÁLKOVÁ, H. (1988) Self-adjustment to the profession of the P.E. teacher. In Grabowski, H. (Ed.) *Kształcenie kadr kultury fizycznej* (p. 205–209). Kraków : Academia Kultury Fizycznej.

VÁLKOVÁ, H. (1989) The effectiveness of P.E. teacher's study at pedagogical Faculty of Palacký university in Olomouc from the point of view of practice. In *Application of results of research in the curriculum reform in the training of physical education teachers and professional coaches* (pp. 63–77). Budapest : Hungarian University of Physical Education.

VÁLKOVÁ, H. (1989). Sportovní socializace studentů v oborech učitelství. In Hodaň, B. (Ed.) *Tělesná kultura*. Sborník kateder tělesné výchovy a tělovýchovného lékařství, 21, s. 275–287.

VÁLKOVÁ, H. (1990a) Role učitelky na 1. stupni ZŠ v současných podmínkách škol. *Těl. Vých. Mládeže*, 56(10), s. 367–369.

VÁLKOVÁ, H. (1990b) Sociální role učitele Tv z hlediska současných problémů TV na 1. stupni ZŠ. In Hodaň, B. (Ed.) *Tělesná kultura*, 22, s. 20–29.

VÁLKOVÁ, H. BARTOŠOVÁ, L. (1989) Tělesná výchova absolventů oboru speciální pedagogika. *Acta Gymnica Universitatis Palackianae Olomucensis Paedagogica Specialis*, 5, s. 183–190.

VÁLKOVÁ, H., BARTOŠOVÁ, L. & NOVÁKOVÁ, S. (1990) Analýza názorů absolventů speciální pedagogiky na účinnost studia na PdF. *Acta Gymnica Universitatis Palackianae Olomucensis Paedagogica Specialis*, 6, s. 255–274.

Longitudinální výzkum „Osobnosti učitele TV“

VÁLKOVÁ, H. (1977) Sledování tendencí přizpůsobivosti pomocí Bellova dotazníku u studujících tělesné výchovy. *Acta Gymnica Universitatis Palackianae Olomucensis*, 7, p. 23–30.

VÁLKOVÁ, H. (1987) Vývoj osobnostních charakteristik učitelů tělesné výchovy I. Vývoj preference činností. *Acta Gymnica Universitatis Palackianae Olomucensis*, 17, p. 67–80.

VÁLKOVÁ, H. (1988) Vývoj osobnostních charakteristik učitelů tělesné výchovy II. Dimenze osobnosti, sledované pomocí Eysenckova a Bellova dotazníku. [The development of personality characteristics of the physical education teachers II. The scales of personality according to Eysenck's and Bell's inventory.] *Acta Gymnica Universitatis Palackianae Olomucensis*, 18, p. 41–58.

VÁLKOVÁ, H. (1990) Vývoj osobnostních charakteristik učitelů tělesné výchovy III. Subjektivní adaptace na profesi učitele tělesné výchovy. [The development of personality characteristics of the physical education teachers III. Self-adjustment to the profession of the PE teacher.] *Acta Gymnica Universitatis Palackianae Olomucensis*, 20, p. 193–210.

VÁLKOVÁ, H. (1991) Vývoj osobnostních charakteristik učitelů tělesné výchovy IV. Sebehodnocení a pojetí role učitele Tv. *Acta Gymnica Universitatis Palackianae Olomucensis* 21, p. 3–39.

VÁLKOVÁ, H. (1993) The development of P.E. teachers professional self-adjustment during their teaching career. *Acta Gymnica Universitatis Palackianae Olomucensis*, 23, p. 63–84.

VÁLKOVÁ, H. (1994) The role of P.E. teachers in their pupil's perception. *Acta Gymnica Universitatis Palackianae Olomucensis*, 24, p. 81–87.

VÁLKOVÁ, H., BORTOLLI, L. & ROBAZZA, C. (1996) Self-concept and self-efficacy differences between P.E. teachers and P.E. students. *Acta Gymnica Universitatis Palackianae Olomucensis*, 26, p. 41–57.

VÁLKOVÁ, H. & HYKEL, J. (1993) Role učitele tělesné výchovy v představách adeptů a absolventů studia učitelství tělesné výchovy. In Hodaň, B. (Ed.) *Tělesná kultura*, 24, s. 150–163.

Učitelství TV jako zázemí pro obor Aplikovaná tělesná výchova

VÁLKOVÁ, H. (1995) Aplikovaná tělesná výchova. *Tělesná výchova a sport mládeže*, 61(8), s. 24–27.

VÁLKOVÁ, H. (1995) Adapted physical activity in Czech Republic: Development and recent conditions. In *Proceedings of the First European Conference on Adapted Physical Activity and sports: White paper on research and practice. European on Adapted Physical Activity* (p. 337). Leuven : Acco Leuven.

VÁLKOVÁ, H. (1996) Aplikované pohybové aktivity. *Tělesná výchova a sport mládeže*, 62(1), s. 38–40.

VÁLKOVÁ, H. (2001) Reflexe přípravy odborníků v profesních dimenzích kinantropologických, aspekt aplikovaných pohybových aktivit a integrovaného pojetí tělesné výchovy.

In *Role tělesné výchovy a sportu v transformujících se zemích středoevropského regionu* (s. 16–22). Brno : Masarykova univerzita.

VÁLKOVÁ, H. & NOVÁČKOVÁ, M. (1998) Analýza uplatnění absolventů FTK UP v praxi. In Pourková, M. et al. (Eds.) *Rozvoj profesního poradenství na českých univerzitách*. [The development of career advisory at Czech Universities.] Sborník projektu TEMPUS-PHARE No. CME-02121-96. Praha : Česká zemědělská univerzita.

Longitudinální výzkum absolventů TV v letech 1998–2005 a jejich uplatnění v praxi

JANSA, P. et al. (2007) *Uplatnění absolventů programu „Tělesná výchova a sport“ na trhu práce v České republice*. Praha : UK FTVS.

JANSA, P. & VÁLKOVÁ, H. et al. (2008) *Uplatnění absolventů studijního programu tělesná výchova a sport na trhu práce v České republice (1998–2005)*. Praha : UK FTVS. 171 s.

VÁLKOVÁ, H. & JANSA, P. (Eds.) (2008) *Názory absolventů programu „Tělesná výchova a Sport“ na zaměstnání z hlediska učitelství TV*. Olomouc : FTK UP.

Výzkumné a rozvojové projekty ve vztahu k tématu „Osobnost učitele TV“

Vysvětlivky:

RS, MŠMT = výzkumný projekt podporovaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy

FRVŠ = rozvojový projekt podporovaný Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy

GAČR = výzkumný projekt podporovaný Grantovou agenturou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy

1980–1985, RS 19/1b

Svoboda, B., Hodaň, B., Válková, H.

Vývoj osobnostních rysů učitelů tělesné výchovy.

1984–1988, RS II/III-02

Choutková, B., Dobrý, L., Válková, H.

Tělesná výchova jako součást výchovného systému dětí školního věku.

1986–1989, RS II/III-06

Válková, H.

Efektivita absolventů Tv pedagogických fakult a jejich uplatnění v praxi.

F 86/89

Válková, H., Mikulíková, M., Mikšíková, Ličeníková, H., Kavčáková, A.

Student a absolvent pedagogické fakulty v Olomouci

F 86/89-3/3

Válková, H., Tandlerová, I., Bartošová, L., Nováková, S.

Absolvent TV Univerzity v Olomouci.

1991–1992, MŠMT ČR

Válková, H., Frömel, K., Hykel, J., Vodička, P. & Svozil, Z.

Determinanty vývoje společenské role učitele Tv a její odraz v přípravě učitelů Tv.

1992 – FRVŠ

Válková, H., Hykel, J., Hýža, M., Janečka, Z., Karásková, V. & Štěrbová, D.

Aplikovaná tělesná výchova – nový studijní obor FTK UP v ČR.

1994 – FRVŠ

Válková, H., Hýža, M., Janečka, Z., Karásková, V. & Štěrbová, D.

Inovace oboru Aplikovaná tělesná výchova a vytváření podmínek ke studiu zdravotně postižených studentů na FTK UP.

1998 – FRVŠ

Jansa, P. & Kocourek, J.

Uplatnění absolventů pedagogických a tělovýchovných fakult České republiky v učitelství tělesné výchovy.

2000 – FRVŠ

Válková, H., Kopřivová, J. & Krejčí, M.

Příprava učitelů TV všech stupňů pro integrované pojetí forem školní TV.

2005–2007, GAČR I406/05/2670

Jansa, P. et al.

Uplatnění absolventů studijního programu tělesná výchova a sport na trhu práce v České republice.

SPECIFIKA EMIGRAČNÍCH VLN ČESKOSLOVENSKÝCH VRCHOLOVÝCH SPORTOVců V LETECH 1948–1989

Česká kinantropologie
2011, Vol. 15, č. 4, s. 29–38

JAKUB VÁLEK

Katedra společenských věd v kinantropologii
Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého v Olomouci

SOUHRN

Předložená studie se zabývá migrací českého a slovenského obyvatelstva z bývalého Československa v letech 1948 až 1989, tedy v období vlády tzv. „diktatury proletariátu“, a to u specifické skupiny vrcholových sportovců. V tomto období proběhly dvě hlavní emigrační vlny. První, po komunistickém převratu v únoru 1948, tzv. poúnorová emigrační vlna a druhá, po vstupu vojsk varšavské smlouvy v srpnu 1968, tzv. posrpnová emigrační vlna, častěji uváděná jako normalizační. Obě tyto emigrační vlny mají svá specifika a každá z nich měla své významné osobnosti. Těmto odlišným rysům obou emigračních vln a jejím osobnostem je věnována předložená studie.

Klíčová slova: migrace, emigrace, emigrační vlny, vrcholoví sportovci, Československo v letech 1948–1989.

ÚVOD

Migrace obyvatelstva je sociologický jev, který se nevyhnul ani českému a slovenskému národu. Díky němu se jednak formoval náš stát v historickém vývoji a zároveň obyvatelstvo žijící na našem území pomohlo po přesídlení formovat zase jiné státy. V historickém vývoji českého a slovenského národa je téma emigrace, které bylo z pochopitelných důvodů do počátku 90. let „tabu“ (právě díky politicko-historickým kontextům), dnes začíná historiky velice zajímat v obecné rovině, i v jednotlivých profesních orientacích, například výzkumný grant Akademie věd ČR „Čeští vědci v exilu 1948–1989“ (Štrbáňová et al., 2011).

Nejinak tomu musí být i ve sféře sportu. Dodnes nevíme o všech osobnostech, o které bývalé Československo přišlo tím, že je de facto přimělo k dobrovolné či nedobrovolné emigraci. Byly opravdu tyto osobnosti v původní zemi „hybateli“ rozvoje tělesné výchovy a sportu a zůstali jimi i ve svých nových zemích? Co a jaké zkušenosti z jejich životních osudů můžeme čerpat, z čeho se lze poučit, ale také vysvětlit pro následující generace.

Každý národ má svá emigrační specifika, nevyjímaje národ český a slovenský. Tato práce je orientována na epochu společného soužití těchto národů, v období totalitního režimu, vlády jedné strany (KSČ). Právě na téma emigrace v tomto období je poslední dobou upřena patřičná pozornost, a to hlavně po stránce politické a ideologické. Chybějí nám však práce, kde je na tuto problematiku nahlíženo také z pohledu kulturně a sportovně historického. Zvláště v dnešní době je potřebné prezentovat „zamlčovaná“ historická fakta, protože aktuální potřeba a nutnost vytvoření práce tohoto charakteru je akcelerována situací, kdy nám začíná postupně odcházet generace emigrantů pamětníků z první poúnorové emigrační vlny. Odstup dvaceti let se zdá být

velmi příhodný a dostačující, aby zkoumaná fakta nebyla ovlivněna jednostranným nazíráním a nekritickým pohledem (Bartoš, 1999), ať už strany, která veškeré tehdejší události kategoricky zavrhuje, tak druhou stranou, která má tendenci tyto události zlehčovat a bagatelizovat nebo glorifikovat. Výše uvedené důvody byly pro sportovního historika dostatečným motivem vyhledat příslušná fakta o sportovní emigraci a srovnat specifika obou emigračních vln ve sportu, tj. tzv. emigrační vlny poúnorové (vymezené rokem 1948) a posrpnové (vymezené rokem 1968).

METODIKA

Užívaný termín „emigrant“ má v práci emotivně a normativně neutrální obsah, fakt opuštění Československa, i když byly v Československu tendence ve sledovaném období dávat tomuto termínu pejorativní nádech (Procházka, 1962).

V celé práci, pokud není uvedeno vysloveně jinak, je používáno jednotného čísla termínu **sportovec** nebo **emigrant** a v množném čísle **sportovci** nebo **emigranti** jen v mužském rodě, ale veškeré tyto termíny jsou aplikovány stejně tak pro ženský rod. Je tak učiněno pouze z praktických a gramatických důvodů.

Vymezení hledané populace emigrantů – vrcholových sportovců

Pro vymezení hledané populace byla určena tři hlediska:

1. Geografické – to znamená, že se narodili na území bývalého československého státu nebo jeho předchůdců. Pro zjednodušení můžeme říkat, že jde o kritérium národnostní, že daný sportovec (sportovkyně) je považován za Čecha nebo Slováka.
2. Výkonnostní – hledání sportovci se stali mistry Československa nebo alespoň jednou reprezentovali Československo v mezinárodním utkání nebo na mezinárodní scéně.
3. Sportovní odvětví – z důvodu zúžení tématu je brán zřetel pouze na sportovce, kteří výše daného výkonnostního kritéria dosáhli aspoň v jednom sportovním odvětví, jež je zařazeno do programu olympijských her. Toto je například důvod, proč se v této práci nevyskytují jiní velmi známí sportovci z neolympijských sportů. Jako příklad lze uvést golfistu světové extratřídy Alexandra Čejku nebo špičkové šachové velmistry Lubomíra Kaválka, Ludka Pachmana a Vlastimila Horta.

Sběr dat

Po metodické stránce byly použity „metody sběru dat“ (přístup heuristický) a „metody zpracování“ dat (analýza) a interpretace dat (syntéza), tedy přístup kauzální.

Metody sběru dat byly postaveny na hledání a zajištění pramenů čili na heuristice, dále na studiu a analýze dokumentů a literatury. V historiografii mají termíny pramen a literatura specifický, jiný význam. Pramen zde představuje prvotní zdroj informací v tom smyslu, že je „nejblíže“ minulé skutečnosti – je totiž její součástí nebo ji bezprostředně odráží, kdežto literatura obsahuje informace již odvozené a vyvozené z pramenů (Bartoš & Kovářová, 2005). Jednalo se především o písemné primární prameny (archivy sportovních federací, kroniky, archivy a ročenky klubů). Významným zdrojem těchto primárních pramenů byl Ústav pro studium totalitních režimů v Praze a jeho archiv bezpečnostních složek, kde se také nachází kartotéka emigrace. Protože se zde nacházejí údaje a informace z celého původního československého státu v letech 1948–1989, nebylo nutné se zaměřit na podobnou instituci na Slovensku, tedy Ústav paměti národa, sídlící v Bratislavě. Dále pak šlo o písemné prameny sekundární (beletrie a časopisecké články o sportovcích, internetové zdroje), v neposlední řadě i dvě diplomové práce, u kterých jsem působil jako vedoucí (Hromek, 2002; Nykl, 2003). Nedílnou součástí metodiky sběru dat této práce byla také orální historie.

Zpracování dat bylo řešeno logickou heuristickou a historickou analýzou. Kritika pramenů probíhala v rovině vnější i vnitřní a je úzce spojena s interpretací pramenů. Obě fáze se vzájemně

prolínají a doplňují. Pramen nelze vytrhávat ze souvislostí, nelze jej odděleně zkoumat (Zwettler, 1996). Jako základní historiografická metoda byla použita metoda chronologická.

INTERPRETACE EMIGRAČNÍCH VLN A JEJÍ OSOBNOSTI

Vědci, historikové, filosofové a spisovatelé např. Jirásek a Trapl (1996), Tigrid (1990) se kloní k tomu, že toto více jak čtyřicetileté období totalitního režimu (vlády jedné strany) je potřeba rozdělit na dvě velké etapy. První etapa v letech 1948 až 1967, tzv. *poúnorová* a druhá etapa 1968 až 1989, tzv. *posrpnová* nebo také *normalizační*. Jsou ohraničeny roky 1948, 1968 a 1989, které jsou určitým celospolečenským mezníkem ve vývoji českého a slovenského národa.

Obě tyto etapy jsou do jisté míry specifické a rozdílné svým charakterem. Mají podobný průběh od počátečního období persekuce přes postupné uklidnění až po závěrečné celospolečenské vzepnutí (mobilizaci a nadšení).

Stejně odlišná je také charakteristika emigrace československých občanů v těchto dvou emigračních vlnách a specifický je i charakter jejich dalšího života v nové zemi a způsob začlenění do nové společnosti. Poúnorová generace emigrantů zakládala spoustu krajanských spolků a sdružení (kulturních, tělovýchovných, včetně Sokola) s cílem zachovávat tradice a svou původní identitu pro další generace, neboť žili ve víře návratu do vlasti. Posrpnová generace českých a slovenských emigrantů se snažila mnohem rychleji asimilovat s novou společností, a to především v druhé polovině této etapy, neboť v návrat demokratických poměrů, a tudíž návrat do vlasti nedoufala. O to je zajímavější, že mnoho z nich se do České či Slovenské republiky vrátilo a exponovali se v různých pozicích.

Zajímavá je také skutečnost, že zatímco emigranti z první emigrační vlny předpokládali, že se do vlasti brzy vrátí, a všemožně se na to připravovali (především ti, co odešli v letech 1948 a 1949), tak nakonec se většinou domů nejen nevrátili, ale často díky svému stáří už ani nepodívali. Naopak emigranti z druhé emigrační vlny moc ve svůj návrat nevěřili, o to rychleji se zapojili do života v nové společnosti. Díky velice rychlému a neočekávanému procesu politických změn ve východním bloku, jehož součástí bylo i Československo, se naopak emigranti z druhé emigrační vlny, hlavně ti z osmdesátých let, v dosti velkém počtu vraceli do nového demokratického Československa, potažmo do samostatné České nebo Slovenské republiky (např. atleti bratři Klimešové, fotbalisté J. Berger, I. Knoflíček, L. Kubík, krasobruslaři K. Divín a E. Romanová, volejbalisté M. Hanzal a P. Třešňák, gymnasté manželé Kubičkovi nebo hokejisté R. Farda, M. Fryčer, M. Ihnačák, P. Nedvěd a D. Volek) nebo žijí střídavě v původní a hostitelské zemi (např. hokejista J. Bubla, J. Kochta, F. Musil, P. Šťastný). Naopak hokejista slavné poválečné generace MUDr. K. Cee byl jeden z mála emigrantů první vlny, kteří se po „sametové revoluci“ v listopadu 1989 vrátili zpět do vlasti (Válek, 2011).

ETAPA POÚNOROVÉ EMIGRACE A JEJÍ OSOBNOSTI

Etapa je vymezena datem 25. 2. 1948, kdy došlo ke komunistickému převratu, tzv. Vítězství pracujícího lidu.

Po roce 1948 emigrovali přesvědčení demokraté, členové a funkcionáři demokratických stran, podnikatelé, umělci a sportovci (P. Zenkl, V. Krajina, B. Laušman, P. Tigrid, J. Voskovec, R. Kubelík, F. Peroutka, J. Drobný, A. Vrzáňová aj.). V zahraničí založili řadu krajanských organizací (Rada svobodného Československa, Ústředí československého Sokola, Československá společnost pro vědu a umění). V počátečním stadiu emigrace se snažili založit jakýsi III. odboj. Avšak vinou mezinárodní situace, zejména po Stalinově smrti a snahou Chruščova o sblížení se Západem, tyto aktivity skončily. Zahraničněpolitické organizace poklesly na úroveň krajanských spolků. Celkem v letech 1948 až 1951 opustilo podle oficiálních údajů ilegálně svoji vlast na 25 000 občanů. Skutečné počty však budou daleko vyšší (např. Dubovický, 2003, 49). Odhaduje se, že v letech 1948–1950 odešlo z Československa na 100 000 osob. Chvojková (2011, 70)

uvádí, že bezprostředně po únoru 1948 „míří za kopečky“ 60 000 osob. Celkově pak do konce šedesátých let počet uprchlíků činil asi půl milionu. Počet uprchlíků lze určit jen přibližně, neboť převažovala emigrace nelegální, která nebyla zahrnuta do evidence. Oficiální údaje tehdejšího ministerstva vnitra uváděly značně nižší čísla, skutečné ztráty však byly mnohem vyšší. Paukertová (2000, 27) na základě demografických údajů odhaduje, že mezi lednem 1947 a 1. březnem 1950 ilegálně opustilo Československo minimálně 236 000 obyvatel. Celkově pounorová emigrace do konce 50. let podle autorčiných výpočtů představovala asi 260 000 lidí. Ilegální emigrace byla podle autorky (Paukertová, 2000, 25) asi 10krát početnější než emigrace povolená. Nicméně Nešpor (2002, 42) považuje údaje, které Paukertová uvádí, za nadhodnocené a spíše se kloní k odhadům samotných účastníků migrace, jako byl např. Tigrid, který předpokládal rozsah pounorové migrace za ne vyšší než 60 000 osob (Válek, 2006).

Největší odliv československých občanů, a tudíž i sportovců, byl hned v roce 1948 a 1949, dokud ještě nebyly uzavřeny hranice, jak politicky, tak fakticky ostatním plotem. Dále byly schváleny podpůrné zákony, které měly zabránit emigraci (zákon č. 231/1948 Sb.) a vytvořena a vycvičena pohraniční stráž. Již od roku 1948 vyjíždějí se sportovními celky, kluby i jednotlivci rychle vycvičení agenti StB, kteří měli za úkol sportovce nejen hlídat a špehovat, ale také dohlédnout, aby se vrátili zpět do vlasti.

Známý je například incident, který měli tenisté Jaroslav Drobný a František Černík dne 11. července 1949 na turnaji ve švýcarském Gstaadu s agenty StB (pracovníci zastupitelství) pány Jaroslavem Němcem a Janem Zelenkou (pozdější šéfredaktor Večerní Prahy, časopisu Květy a ústředním ředitelem Československé televize), kteří jim vyhrožovali, že si mají okamžitě sbalit kufry a vrátit se do Československa. Na tuto provokaci pak oba reagovali tak, že se okamžitě rozhodli emigrovat pouze s věcmi, co měli s sebou a s pár dolary v kapse, aby neriskovali, že po návratu je už do zahraničí nikdo nepustí (Macků, 2004).

V dalších letech proto z výše uvedených příčin emigrace poněkud ustala, protože již byla mnohem hůře uskutečnitelná. Sportovci byli prověřováni a kádrováni před zahraničními zájezdy a do každé výpravy byli nasazováni agenti. Ti byli vydáváni za klubové nebo svazové činovníky. I když někteří odcházeli legálně za příbuznými, z důvodu sňatku či profesionální smlouvy, zpět se již nevraceli. Proto jsou mezi těmito sportovci uváděni taktéž. Navíc byli sportovci stejně tak jako další občané vystaveni ideologickému tlaku. Hlavně z médií dobře věděli o perzekuci lidí, kteří se o emigraci neúspěšně pokusili nebo o perzekuci rodinných příslušníků těch, kterým se to podařilo. Jedním z hlavních ideologických úkolů této perzekuce byla prevence, a tak probíhalo i zatýkání sportovců, u kterých komunisté tušili, že se k emigraci připravují nebo dokonce o ní jen uvažují (např. kauza hokejových mistrů světa).

Právě likvidace národního hokejového družstva, mistrů světa z let 1947 v Praze a 1949 ve Stockholmu a stříbrných medailistů ze ZOH ve St. Moritz je snad nejhrůznější a dnes už velmi známý případ této preventivní perzekuce. Dne 7. října 1950 bylo dvanáct československých reprezentantů (tzv. protistátní skupina ing. Modrý a spol.) odsouzeno v souhrnu na 74 let a další 4 měsíce v inscenovaném procesu s odůvodněním na protistátní spolčení, s úmyslem rozvrátit lidově demokratického zřízení, hospodářskou a společenskou soustavu republiky. Tím byla československá hokejová reprezentace doslova odrovnána na celé desetiletí a až v šedesátých letech se vrátila na medailové pozice (Jenšík, 1997; Macků, 2004).

Nejvýznamnější sportovci, kteří emigrovali během této emigrační vlny:

1. *Atletika*: O. Fikotová (legálně – provdala se)
2. *Fotbal*: L. Kubala, Č. Vycpálek, F. Daučík
3. *Krasobruslení*: A. Vrzáňová, sourozenci Jelínkovi, sourozenci Romanovi
4. *Lední hokej*: S. Mikita, J. Maleček, M. Sláma, O. Zábrodský, J. Drobný
5. *Tenis*: J. Drobný

Na tomto místě je třeba některé osobnosti přiblížit alespoň v několika větách a nemusí jít jen o ty nejslavnější sportovce, ale i o ty, kteří po emigraci vynikli také v jiném civilním sektoru.

Atletka Olga Fikotová se v roce 1957 (rok po své zlaté medaili v disku na OH v Melbourne) provdala za olympijského vítěze v hodu kladivem Herolda Connollyho. I když chtěla nadále reprezentovat Československo, tehdejší vládnoucí garnitura o to neměla zájem. Proto přijala americké občanství po manželovi a reprezentovala USA na dalších čtyřech olympijských hrách. Byla první ženou v historii USA, která měla za čest nést národní vlajku při zahajovacím ceremoniálu na OH 1972 v Mnichově. Dnes je již rozvedená, vychovala čtyři děti a aktivně se angažuje v charitativní oblasti.

Skokan do výšky ing. MUDr. Václav Hausenblas odešel v roce 1948 služebně do Belgie, odtud emigroval do USA, zde dostudoval dvě vysoké školy, mimo jiné i medicínu, a stal se uznávaným ortopedem, později plukovníkem amerického námořnictva.

Další atlet ing. Karel Zabloudil (Zátopkův soupeř na dlouhých tratích) emigroval v březnu 1948 do Caracasu ve Venezuele. Kromě vytvoření národních venezuelských rekordů na 5 a 10 km, se věnoval studiu geofyziky a stal se z něj světově uznávaný oceánograf, v této profesi pokračoval i po přestěhování do USA.

Fotbalový obránce Ferdinand Daučík, teprve třetí Slovák v historii, který reprezentoval Československo, účastník dvou MS a držitel stříbrné medaile z MS v roce 1934 v Itálii, v roce 1949 odešel po ročním angažmá v Budapešti do Španělska jako trenér mužstva, složeného z emigrantů východoevropských zemí. V následujícím roce se stal trenérem FC Barcelona a patřil k nejúspěšnějším poválečným trenérům ve Španělsku.

Fotbalový útočník Ladislav (László) Kubala hrál už v šestnácti letech ligu za Ferencváros Budapešť a v sedmnácti za maďarskou reprezentaci. V roce 1945 se kvůli vojenské službě vrátil na Slovensko (oba rodiče Slováci). Odehrál dvě sezóny za SK Slovan Bratislava a v roce 1949 emigroval přes Rakousko a Itálii do Španělska. Za FC Barcelona odehrál 10 ligových ročníků (4krát mistr Španělska a 5krát vítěz španělského poháru). Po skončení sportovní kariéry se dal na trenérskou dráhu. Vedl družstvo FC Barcelona a 11 let španělskou reprezentaci, dále také dva roky reprezentaci Paraguaye. Vedl španělský výběr na prestižních OH v Barceloně a v roce 1999 byl vyhlášen nejlepším hráčem FC Barcelona 20. století.

Další fotbalový útočník Čestmír Vycpálek, původem hráč SK Slávia Praha, během války působil i v Brně a na Slovensku. Byl skoro dva roky internován v koncentračním táboře v Dachau. Po válce se vrátil do Slávie, s kterou získal celkově čtyři ligové tituly, ale v září 1946 odešel hrát do Itálie za slavný Juventus Turín. I když vycestoval legálně, po roce 1948 se již nevrátil. Juventus Turín v 70. letech také trénoval a získal s ním dva ligové tituly a vybojoval finále PMEZ. Za tyto úspěchy obdržel nejvyšší trenérské uznání v Itálii, titul „Seminatore d' Oro“.

Krasobruslař Otto Jelinek, který v roce 1948 ve věku osmi let emigroval s rodiči a mladší sestrou do Kanady, získal na MS spolu se sestrou ve sportovních dvojicích jednu zlatou, jednu stříbrnou a dvě bronzové medaile. Získali spolu také titul profesionálních mistrů světa v roce 1965. V sedmdesátých letech se rozhodl pro politickou kariéru. Byl poslancem dolní komory kanadského parlamentu a později ministr sportu 1984–1988, ministr veřejných prací 1988–1989 a ministr financí 1989–1993. Po skončení politické kariéry přešel do podnikatelského sektoru, v roce 1994 se vrátil do České republiky jako šéf české pobočky a předseda rady ředitelů pro střední Evropu firmy Deloitte & Touche. V roce 2006 tuto firmu opustil a v roce 2007 přijal pozici předsedy Colliers International pro střední Evropu.

Krasobruslařka Alena Vrzáňová, čtyřnásobná mistryně Československa, mistryně Evropy a dvojnásobná mistryně světa, po emigraci pokračovala ještě 19 let v profesionálních ledních revue. Po skončení sportovní kariéry se provdala za úspěšného podnikatele v gastronomii Pavla Steindlera, Američana českého původu, který emigroval v roce 1948. Po jeho smrti se stala maji-

telkou několika prestižních restaurací převážně v New Yorku. 28. října 2004 obdržela od prezidenta České republiky Václava Klause Medaili za zásluhy II. stupně.

V roce 1950, po dobrodružném útěku s převaděčem přes hraniční hory, emigrovala spolu s manželem tenistka Hana Sládková-Koželuhová. Přes Západní Berlín a Kanadu se dostala do švýcarské Ženevy, kde se v 60. letech usadila. Zde se seznámila s Masarykovou dcerou paní Olgou Revilliod. Spolu s ní pak propagovala Masarykovy myšlenky, pracovala v krajanském spolku Beseda Slovan a velice aktivně se zapojila do charitativní činnosti. Po listopadu 1989 okamžitě přijela domů, kde se zapojila do aktivit na pomoc při znovuoobnově demokratického Československa. Jako projev uznání za tuto činnost a propagaci své vlasti v zahraničí se stala držitelkou ocenění „Významná česká žena ve světě 2009“.

Hokejový útočník ing. Zdeněk Marek, mistr světa ze Stockholmu v roce 1949, který byl stejně jako K. Cee vymazán ze všech oficiálních historických pramenů, se nevrátil po MS ze Švédska, kde pracoval v reklamní agentuře a navrhoval dámskou konfekci. Pak se přestěhoval do USA, kde vystudoval University of North Dakota. Po skončení studií odešel do New Yorku, kde se časem uchytí v oděvním průmyslu, oženil se s vyhledávanou fotomodelkou a v roce 1960 si založil vlastní podnik s exkluzivní dámskou módou.

Československý hokejový a tenisový reprezentant PhDr. Milan Matouš se několik dní po únoru 1948 společně se svou budoucí ženou tenisovou reprezentantkou Helenou Straubeovou nevrátil z turnaje v Milánu. Usadil se v Itálii, kde pracoval jako tenisový a hokejový trenér. Po listopadu 1989 mu byl po 45 letech udělen doktorát z filosofie a v roce 1992 ho ministr zahraničních věcí Jiří Dientsbier jmenoval honorárním konzulem v Itálii.

Hokejový reprezentant Oldřich Zábrodský, držitel stříbrné medaile z ZOH 1948 v St. Moritz, emigroval společně se spoluhráčem M. Slámou na Silvestra 1948 ze Spenglerova poháru ve švýcarském Davosu. Odehrál dvě sezóny ve Švýcarsku a pak odešel do USA, kde pracoval pro rádio Svobodná Evropa. Potom dělal v Richmondu ve Virginii tenisového trenéra. V 60. letech se dal na podnikání. Pracoval jako obchodní zástupce firmy Reynolds Metal Company, vyrábějící hliník, nejprve v Ženevě, později v Bruselu, kde to dotáhl na výhradního obchodního zástupce firmy pro Evropu.

Další hokejový reprezentant a dvojnásobný mistr republiky se Spartou Praha Kristian Cee vystudoval v průběhu sportovní kariéry lékařskou fakultu na UK v Praze. V roce 1956 po skončení hokejové kariéry se plně věnoval práci na oddělení II. porodnicko-gynekologické kliniky Karlovy Univerzity a ve volných chvílích trénoval hokejovou mládež. V létě roku 1966 spolu rodinou využil dovolené v bývalé Jugoslávii a přes Rakousko emigroval do SRN, kde se věnoval svému povolání. Dělal zástupce primáře, jak na západoněmecké klinice, tak i ve Velké Británii. V roce 1971 si otevřel soukromou ordinaci. Přesně dvacet let poté se s obnoveným občanstvím vrátil natrvalo zpět do vlasti.

Československý reprezentant ve veslování a pozemním hokeji JUDr. Václav Roubík studoval právnickou fakultu UK v Praze, na podzim roku 1948 po OH v Londýně emigroval do USA, zde dokončil studium práv. Usadil se v Seattlu, kde si otevřel soukromou advokátní praxi. Ovládá 8 světových jazyků.

Toto jsou alespoň některé zajímavé osobnosti, které se prosadily a proslavily nejen svými sportovními výkony.

ETAPA NORMALIZAČNÍ EMIGRACE A JEJÍ OSOBNOSTI

Etapa je zarámována chronologickými daty: 21. 8. 1968 vstup armád Varšavské smlouvy na území ČSSR. Prosinec 1970 vydání „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti“, začátek období normalizace.

Emigrace po roce 1968 je poněkud odlišná, prochází napříč celým spektrem společnosti. V drtivé většině to byli příslušníci inteligence vystudovaní v padesátých letech (O. Šik, J. Pelikán aj.).

Dále emigrovala řada umělců (např. spisovatelé V. Salivarová, J. Škvorecký a M. Kundera, herci V. Pucholt, J. Tříška, M. Štěpánek, P. Landovský a J. Kukura, zpěváci K. Kryl, Y. Přenosilová, V. Hutka a W. Matuška, J. Kratochvílová atd.). V neposlední řadě emigrovali i ti, kterým nešlo ani tak o změnu politického systému, ale především o ekonomické důvody. K tomuto kroku je často vedly omezené možnosti se plně realizovat ve svém oboru, kde byli ve všech směrech upřednostňováni jenom ti, co vlastnili stranický průkaz bez ohledu na jejich schopnosti. Jednalo se o vědecké pracovníky, špičkové umělce a sportovce. Další zvláštností posrpnové emigrace je, že se nevyčerpala v prvních normalizačních letech, ale kontinuálně pokračovala v celém dvacetiletém období až do roku 1989. Naopak se dá říci, že v druhé polovině 80. let byla ještě intenzivnější. Odhaduje se, že v tomto období ilegálně opustilo republiku na 700 000 lidí. Podle výpočtu Neu Zürcher Zeitung (9. 11. 1972), založeného na oficiálních údajích Čs. statistické ročenky (127 000), se počet emigrantů pohybuje kolem 100 000–150 000. Redaktorka MF Dnes Marie Homolová v seriálu „Emigrovali a dobyli svět“ pro přílohu Víkend v srpnu 2008 uvádí: „*Ve druhé polovině roku 1968 a letech následujících odešlo z republiky na 440 000 Čechů a Slováků. Mezi nimi mnoho dětí i mladých lidí na slibném startu kariéry.*“ Dostál (2008) v časopise Deník píše: „*V letech 1968 až 1989 pak ze země odešlo dalších 140 až 150 tisíc lidí. Úřad Vysokého komisaře pro uprchlíky UNHRC uvádí až 250 tisíc lidí. Emigrace začala v podstatě v den okupace. Mnohé rodiny, které zprávy o vpádu vojsk zastihly v zahraničí, se již do vlasti nevrátily a odjely do některé ze zemí západní Evropy, Kanady či USA.*“ Tigrid (1990) pak tuto emigraci rozděluje do tří skupin:

1. Lidé diskriminovaní a pronásledovaní režimem, kteří opustili zemi bezprostředně po invazi bez problémů a s celými rodinami.
2. Tak zvané odborné kádry – lékaři, architekti, inženýři, profesori, umělci a hodně studentů. Tito odešli z důvodu existenční i odborné diskriminace.
3. Třetí skupinu tvořili účastníci reformního hnutí, většinou funkcionáři a členové KSČ, novináři, publicisté a spisovatelé. Tato skupina byla výhradně vzdělaná.

Obdobný průběh byl také u sportovní emigrace. V období tzv. Pražského jara využila početná skupina sportovců možnost legálního působení v zahraničí. Nešlo většinou o sportovce v produktivním věku, ale převážně o bývalé vrcholové sportovce, kterým bylo umožněno pod záštitou Ústřední tréninkové školy ÚV ČSTV odejít do ciziny jako trenéři, a to do většinou sportově méně rozvinutých zemí (ale nejen tam) v rámci „soudružské (bratrské) pomoci“. Již v druhé polovině roku 1968 a v roce 1969 jim byly smlouvy ukončeny a neprodlouženy, což mělo za následek, že se tito sportovci již nevrátili domů, když využili toho, že v zahraničí pobývali i se svými rodinami (např. fotbalisté J. Kadraba a A. Scherer, hokejisté V. Kobranov, V. Roziňák, a V. Zábrodský, stolní tenisté L. Štípek a M. Lužová atd.).

V období nejtužší normalizace na počátku 70. let se četnost emigrací poněkud zastavila, ale od poloviny sedmdesátých let se znovu probouzí a je v kontrastu s předchozí poúnorovou vlnou naopak vystupňována ve svém závěru, tedy v druhé polovině 80. let. V tomto období probíhá emigrace dvěma způsoby, buď během sportovního zájezdu, nebo během zahraniční dovolené.

Dalším specifikem této druhé emigrační vlny je jednak vysoký výskyt emigrace po ukončení sportovní činnosti a věnování se v emigraci od začátku civilnímu zaměstnání (např. olympijská vítězka ve skocích do vody Milena Duchková a další). V neposlední řadě je pro tuto vlnu velmi specifické, že se rozhodli emigrovat také velice mladí a talentovaní sportovci (např. plavci Jan Bidrman a Vlastimil Černý v devatenácti letech, stejně tak tenistka Martina Navrátilová a hokejista Petr Svoboda v osmnácti a dokonce Petr Nedvěd v sedmnácti letech).

Nejvýznamnější sportovci, kteří emigrovali během této emigrační vlny:

1. *Atletika*: J. Čado, bratři Klimešové
2. *Fotbal*: J. Kadraba, A. Scherer, J. Berger, L. Kubík, I. Knoflíček

3. *Golf*: A. Čejka
4. *Jachting*: R. Konkolski
5. *Krasobruslení*: K. Divín, H. Mašková, O. Nepela, J. Sabovčík
6. *Lední hokej*: V. Kobranov, V. Roziňák, V. Zábrodský, R. Farda, V. Nedomanský, J. Crha, bratři Štastní, bratři Ihnačákové, J. Bubla, J. Kochta, P. Klíma, M. Pivoňka, P. Svoboda, P. Nedvěd, F. Musil, D. Volek, T. Kapusta
7. *Lukostřelba*: F. Hadaš
8. *Plavání*: M. Rolko, M. Hladký, A. Baumann, M. Géry, J. Bidrman, V. Černý
9. *Skoky do vody*: M. Duchková
10. *Stolní tenis*: M. Lužová, L. Štípek
11. *Šachy*: L. Kaválek, L. Pachman, V. Hort
12. *Šerm*: A. Kogler
13. *Tenis*: M. Navrátilová, I. Lendl, H. Mandlíková, A. Holíková, M. Hingisová
14. *Veslování*: P. Schmidt
15. *Volejbal*: bratři Třešňákové
16. *Vzpírání*: D. Poliačík

Stejně jako v předchozí podkapitole budou zde uvedeny alespoň některé osobnosti, které se prosadily nejen svými sportovními výkony, ale i v dalším civilním zaměstnání.

Snad nejzajímavější je příběh bývalého atletického reprezentanta Ladislava Kořána, který emigroval už v roce 1949, ale v následujícím roce se vrátil domů, byl zatčen a odsouzen na deset let odnětí svobody. Na jaře roku 1968 odjel služebně do USA a po srpnové intervenci vojsk Varšavské smlouvy se už zpět do Československa znovu nevrátil. Pracoval nejprve v Kalifornii, spolupracoval s krajanskými spolky i nezávislými rádii a publikoval v novinách. Později se usadil na ostrově Saipan, kde vlastní hotel a podniká v cestovním ruchu. Jde tedy vlastně o emigranta z obou emigračních vln.

Československý reprezentant ve slalomu i sjezdu na divoké vodě Karel Třešňák, účastník čtyř mistrovství světa pracoval na konci 70. let legálně v Kanadě a později na Havaji, kde se seznámil se surfíngem a windsurfíngem. Po návratu domů měl problémy v práci, které vyvrcholily vyhozením ze střediska vrcholového sportu Dukla Praha. Dálkově vystudoval FTVS UK v Praze. Trénoval československou juniorskou reprezentaci. Po další tréninkové práci na Havajských ostrovech a návratu domů byl tak rozladěn situací v Československu, že se rozhodl emigrovat v srpnu 1986 přes Jugoslávii opět na Havajské ostrovy. Zde založil firmu na výrobu lodí a opět se věnuje trenérské práci.

Hokejista Jaroslav Krupička, po emigraci v roce 1972 první český hráč v kanadsko americké WHA, se po návratu do Evropy ještě chvíli věnoval hokeji jako hráč a později jako trenér, ale pak postupně přesedlal na dráhu obchodníka. Pracuje jako obchodní zástupce českobudějovického Budvaru pro Švýcarsko.

Československá reprezentantka ve sjezdovém lyžování Ivana Zelníčková se po emigraci do Kanady proslavila svou svatbou s americkým tiskovým magnátem Donaldem Trumpem. Po rozvodu s ním v roce 1992 vydělala obrovský majetek a dodnes plní, jako stárnoucí celebrita, stránky bulvárních médií, hlavně svými sňatky s čím dál mladšími muži.

Československý reprezentant v plavání Marcel Géry, účastník tří ME a jednoho MS, se po emigraci do Kanady dokázal dostat do reprezentačního družstva Kanady. Jako reprezentant Kanady získal bronzovou medaili na olympijských hrách 1992 v Barceloně ve štafetě na 4 x 100 m polohový závod. Zároveň vystudoval univerzitu a dnes pracuje jako úspěšný obchodník s nemovitostmi.

Skokanka do vody Milena Duchková, olympijská vítězka OH v roce 1968 v Mexiku a držitelka stříbrné medaile z následujících OH v Mnichově, vystudovala stomatologickou fakultu při LF UK v Praze a po emigraci do Kanady se plně věnuje civilní profesi.

Sportovní gymnasta Daniel Orlet, mnohonásobný mistr Československa, po emigraci do SRN vystudoval fyzioterapii a dnes je majitelem Fitness a Wellness centra v Mnichově.

Evropskou špičkou ve stejném oboru je dnes bývalý švýcarský reprezentant ve volejbalu Dr. František Frištenský, který emigroval s rodiči přes Rakousko do Švýcarska v roce 1968. Pochází ze slavné sportovní rodiny, jeho otec byl úspěšný zápasník, atlet a motocyklový závodník (mistr republiky) a hlavně je vnukem fenomenálního zápasníka, mistra Evropy, Gustava Frištenského. Po skončení sportovní kariéry vystudoval trenérskou školu, trénoval ligové celky a později švýcarské národní družstvo. Na začátku 80. let dostal nabídku z USA a tam se během desetiletého působení stal jedním z nejuznávanějších volejbalových odborníků působících na univerzitách. Vzal si Američanku a spolu s dětmi se po smrti otce vrátil za matkou do Švýcarska. Žije střídavě ve Švýcarsku a v USA. Rozvíjí nadále obor fitness jak v soukromém sektoru, tak i jako vysokoškolský pedagog na univerzitách.

Aladár Kogler byl velmi úspěšný trenér šermu, mezi jeho svěřence patřila například Katarína Ráčzová, která získala stříbrnou medaili na mistrovství světa. Pracoval jako odborný asistent na FTVŠ UK v Bratislavě. Vyjednal si legální angažmá v Austrálii, odkud emigroval do USA. Žije v New Yorku. Je profesorem na University of Columbia New York.

Tenista Libor Pimek, člen československého daviscupového týmu, odešel v roce 1988 do Belgie, kde se oženil. Belgii také reprezentoval v Davisově poháru. Žije v Antverpách a pracuje jako obchodník s nemovitostmi.

Bohumil Janoušek, československý reprezentant ve veslování, účastník olympijských her 1960 v Římě a OH 1964 v Tokiu, vystudoval FTVS UK v Praze. Po skončení kariéry pracoval jako trenér. 20. října 1969 byl vyslán ÚV ČSTV oficiálně trénovat do Velké Británie, odkud se již nevrátil. Podnikal v oblasti výroby laminátových lodí.

Dvojnásobný mistr Evropy, krasobruslař Jozef Sabovčík v roce 1986 ukončil účinkování mezi amatéry, oženil se a odešel legálně trénovat do SRN. Později se odstěhoval do kanadského Toronta, kde pracoval jako obchodní zástupce jedné firmy s hudebninami. Náhoda ho svedla dohromady s trenérem Tollerem Cranstonem a začal znovu ve třiceti letech trénovat a závodit. Vylepšil svůj umělecký dojem, naučil se salto vzad doskočené na jednu nohu. Jako profesionální krasobruslař se stal mistrem světa. Potom působil v mnoha ledních revuích a v televizních show, kterým se i ve věku skoro padesáti let nadále věnuje. Kromě toho píše recenze na rocková alba pro hudební magazíny.

ZÁVĚR

V období totalitního Československa rozeznáváme dvě hlavní emigrační vlny, a to první emigrační vlnu nazývanou poúnorová (únor 1948) a druhou emigrační vlnu tzv. posrpnovou (srpen 1968) neboli normalizační. Obě tyto vlny se liší počty a průběhem emigrace, motivem emigrace a způsobem začlenění do nové společnosti. Zatímco v první vlně to byl souhrn motivů ideologicko-politických, sportovně profesních a ekonomických, tak ve druhé vlně šlo převážně o motiv ekonomický či sportovně profesní. Zatímco emigranti z první vlny věřili, že se v dohledné budoucnosti vrátí zpět do vlasti, a proto se nesnažili úplně včlenit do nové společnosti, naopak zakládali spoustu krajanských spolků a sdružení, tak emigranti z druhé vlny v to již moc nevěřili a snažili se o co nejrychlejší asimilaci. Dalším specifickým je, že v první vlně byl masivní odliv sportovců jen na počátku tohoto období v roce 1948 a 1949. Později to kvůli uzavření hranic a represím už ani nešlo. V druhé vlně se po masivním odchodu v letech 1968 a 1969 sice odliv emigrantů zmenšil, ale postupně opět nabýval na síle a pokračoval až do roku 1989.

Důležité je, že emigranti z řad sportovců se v drtivé většině velmi dobře uplatnili, ať už v pokračující sportovní kariéře, nebo v jiné civilní profesi (špičkoví trenéři, ale i lékaři, vysokoškolští učitelé, vědci nebo podnikatelé), což nejlépe dokumentují některé vybrané výše uvedené údaje. S ohledem na věk, profesi a rodinné zázemí se někteří později po roce 1989 vrátili do svobodného Československa, a ti co zůstali, nadále udržují spojení s bývalou vlastí a často žijí střídavě v obou zemích nebo se v bývalé vlasti nějakým způsobem exponují.

LITERATURA

- BARTOŠ, J. (1999) *Úvod do metodiky historického bádání a nauky o pramenech*. Olomouc : Univerzita Palackého.
- BARTOŠ, J. & KOVÁŘOVÁ, S. (2005) *Nauka o historických pramenech*. Olomouc : Univerzita Palackého.
- DUBOVICKÝ, I. (2003) *Češi v Americe – Czechs in America*. 1. vyd. Praha : Pražské Nakladatelství.
- HROMEK, M. (2002) *Sportovní emigrace v letech 1948–1968 v kontextu emigračních vln českého národa*. Diplomová práce. Olomouc : FTK UP.
- CHVOJKOVÁ, H. (2011) *Největší emigrační vlny: Proč Čeští hromadně prchali z vlasti*. In *History revue*, 2011, roč. 3, č. 3, s. 68–71. ISSN 1803-0440.
- JENŠÍK, M. (1997) *První mistři světa*. 1. vyd. Praha : Olympia.
- JIRÁSEK, Z., TRAPL, M. (1996) *Exilová politika v letech 1948–1956: počátky politické organizovanosti a činnosti*. 1. vyd. Olomouc : Nakladatelství Moneta-FM.
- MACKŮ, J. (2004) *Utajené stránky hokejové historie I*. Praha : TYPO JP.
- NEŠPOR, Z. R. (2002) *Reemigranti a sociálně sdílené hodnoty*. 1. vyd. Praha : Sociologický ústav AV ČR.
- NYKL, J. (2003) *Sportovní emigrace v letech 1968–1989*. Diplomová práce. Olomouc : FTK UP.
- PAUKERTOVÁ, L. (2000) *Několik základních údajů o odchodech z Československa*. In HRUBÝ, K. & BROUČEK, S. (Eds.) *Češi na přelomu 20. a 21. století*. Praha : Karolinum.
- PROCHÁZKA, V. et al. (1962) *Příruční slovník naučný*: I. DÍL. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd.
- ŠTRBÁNOVÁ, S., SPIŽEK, J., JOSEFOVIČOVÁ, M. & ZÁVĚTA, K. (2011) *Čeští vědci v exilu 1948–1989* [Výzkumný grant No. IAAX00630801 AV ČR, 2008–2011].
- TIGRID, P. (1990) *Politická emigrace v atomovém věku*. 1. vyd. Praha : Prostor.
- VÁLEK, J. (2006) *Komparace dějin českého a slovenského národa v kontextu migračních vln jejího obyvatelstva*. In ADAMČÍKOVÁ, M. & ŠTEFANIČIAKOVÁ, E. (Eds.) *Humanistické podoby sportu a telesnej výchovy* (s. 78–87). Bratislava : FTVŠ UK.
- VÁLEK, J. (2011) *Emigrace českých a slovenských sportovců v letech 1948–1989*. Nepublikovaná doktorská disertační práce. Bratislava : FTVŠ UK.
- ZWETTLER, O., VACULÍK, J. & ČAPKA, F. (1996) *Úvod do studia dějepisu a technika historikovy práce*. Brno : Masarykova Univerzita.

The specification of emigration waves of elite Czechoslovak athletes in the years 1948–1989

This article deals particularly with the migration of the Czech and Slovak people out of former Czechoslovakia within the years 1948–1989, i.e. under the rule of the so called. “working mass dictatorship”, and specifically with the group of elite athletes. There were two migration waves. The first, after the communist coup in February 1948, so called post-February emigration, and the second, after the Warsaw pact armies’ invasion in August 1968, called post-August emigration wave, more frequently stated as the normalization one. Either of these shows their special characteristics representing by their outstanding eminent personalities. This article is a particular contribution to these different features of both the emigration waves and their noted personalities.

Keywords: migration, emigration, emigration waves, elite athletes, origin Czechoslovakia in the years 1948–1989

Mgr. Jakub Válek, Ph.D.
FTK UP, tř. Míru 115, 771 11 Olomouc
e-mail: jakub.valek@upol.cz

VÝZKUM

A S P O R T O V N Í P R A X E

DETERMINANTY PROFESNÍHO VÝVOJE TRENÉRA FOTBALU

Česká kinantropologie
2011, Vol. 15, č. 4, s. 41–52

MIROSLAV DVOŘÁK, JAN BĚLKA

Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého v Olomouci

SOUHRN

Předkládaný text se podílí na řešení otázky, zda je v kariéře fotbalového trenéra podstatnější odborná zkušenost nebo vzdělání. Otázku se pokoušíme vyřešit analýzou vztahu teorie a praxe a vyváženosti těchto složek. Klíčovým problémem je analýza oblastí, kde předpokládáme determinanty podílející se na profesním vývoji trenéra. Trenér by měl mít odpovídající vzdělání, odpovídající hráčskou praxi a odpovídající trenérskou praxi. V tomto textu se zaměřujeme na analýzu rodinné sportovní socializace a následně hráčské kariéry fotbalových trenérů, které jsou podstatné pro další porovnání s dalšími komponenty trenérské profese. Hlavní výzkumnou metodou je dotazník. Výzkumný soubor tvoří 206 trenérů, přičemž bylo analyzováno 166 dotazníků. Získané výsledky prokázaly význam rodinného prostředí pro příští směřování jedince. Sportovní prostředí v rodině má pozitivní vliv na sportovní působení jedince, který pak přirozeně přechází do organizované formy provádění sportovních aktivit, v našem případě fotbalu. Ve sportujících rodinách je také větší samozřejmostí aktivní podpora sportu dětí, které tak mají větší šanci zahájit organizovaný trénink v oddílech na nejvyšší úrovni. Zde je podpora a účast rodičů téměř podmínkou. Vzhledem k minimálním posunům mezi výkonnostními úrovněmi napříč věkovými kategoriemi je vysoká pravděpodobnost, že se jedinec na nejvyšší úrovni udrží až do seniorské kategorie. Hráčské působení v seniorské kategorii, kde velké procento respondentů působilo na profesionální či poloprofesionální úrovni, se jeví jako klíčové pro budoucí trenérské povolání.

Klíčová slova: rodina, hráčská kariéra, trenérská kariéra, profese.

ÚVOD

V rámci své diplomové práce (Dvořák, 2003) na FTK UP v Olomouci jsem se mimo jiné zabýval analýzou determinantů podílejících se na zahájení a průběhu kariéry hráčů fotbalu. Informace jsem získával z autobiografií samotných hráčů a trenérů. Zde se objevovaly četné odkazy na trenéry, jejich typologii, charakteristiku, vliv na hráče a také pohnutky hráčů k trenérské profesi. Tyto odkazy a jiné zmínky o trenérech jako osobnostech, jejich rolích, filosofii nebo zmiňovaných motivech k zahájení trenérské kariéry apod. se odrazily i v mých motivech k zahájení sběru a analýzy dat k problematice fotbalových trenérů a jejich kompetencí. Vaněk & Hošek (1974) chápou profil jako neskutečné schéma, k němuž se však mnoho trenérů blíží. Vidí trenéra jako učitele ve škole, neboť se stává nositelem a zprostředkovatelem společensky uznávaných hodnot. Požadují proto, aby i každý trenér měl patřičné odborné vědomosti a dovednosti i schopnosti efektivně vést sportovce a aby měl také vlastnosti, které by mu v tomto procesu ve všech ohledech napomáhaly. Člověk, který má v dostatečné míře zastoupené kvality jako vůdcovství, odpovědnost, emoční stabilitu, blízký vztah ke členům skupiny a citlivost, má i osobní předpoklady k úspěchu v trenérské práci. Predikce úspěchu je neutragickým bodem procesu zjišťování pracovní způsobilosti. I za optimálních podmínek, kdy jsou stanovena kritéria pracovního úspěchu, a k dispozici je komplexní soubor metodických pomůcek, je

predikce vždy pouze pravděpodobnostní. V našem výzkumu se zabýváme problematikou profesních kompetencí trenérů fotbalu s nejvyšší trenérskou licenci, dotýká se ovšem všech interakčních profesí, tedy i učitelů tělesné výchovy či trenérů mládeže, kde je řešeno stejné dilema týkající se těchto profesí. A sice vztah teorie a praxe a vyváženost těchto dvou složek. Teoretický základ pro trenérskou činnost tvoří informace. Cesta k nim vede přes odborné vzdělání či zažitě zkušenosti. Fotbalový trenér může být krom jiného chápán jako komplex hráčských zkušeností a odborných znalostí. Tyto dvě komponenty jsou jen těžko oddělitelné, otázkou zůstává, jak jsou nebo jak by měly být vyvážené. Jsou důležitější hráčské zkušenosti nabyté v první lize či reprezentaci nebo jsou větší devizou vzdělání a odborné znalosti získané systematickým trenérským vzděláváním? Která ze zmíněných složek by měla převažovat? To je jen část otázek, které jsme si kladli v rámci výzkumu, který měl pomoci formulovat profesní kompetence trenéra fotbalu. Klíčovým problémem je analýza oblastí, kde předpokládáme determinanty podílející se na profesním vývoji trenéra a jeho osobnosti. Zaměříme se zejména na rodinnou sportovní socializaci, hráčský vývoj, trenérský vývoj, typ vzdělání a různé situační faktory. V průběhu zpracování získaných výsledků se jako významný faktor v kariéře trenéra projevovala rodina. Proto jsme se rozhodli tomuto tématu věnovat speciální text. Pokoušeli jsme se zjistit, v jakém rodinném prostředí konkrétní jedinec vyrůstal. Zda se jednalo o klima sportu nakloněné, ve kterém sportovali rodiče či sourozenci, nebo v rodině minimálně existoval kladný vztah k provozování sportovní činnosti. Pokud sportovní socializace probíhá úspěšně, má v sobě jedinec zakotven pozitivní přístup ke sportovní činnosti a aktivní sportování je rodiči podporováno. Očekáváme, že jedinec pocházející z takového prostředí, má mnohem blíže ke sportu než lidé pocházející z prostředí sportovně indiferentních.

METODIKA

Výzkumná strategie práce je heuristická. V samotné práci je použita metoda analyticko-syntetická, komparativní, deskriptivní, časově průřezová, ex post facto a korelačně prediktivní. Paradigma řešeného tématu vychází z biodromálního přístupu, v rámci kterého je problematika řešena v kontextu vývoje daných osobností trenérů a jejich životní cesty (Hendl, 2004; Koščo, 1987). Dále je práce založena na kontaktní teorii (Allport, 1954).

Výzkumný soubor tvoří absolventi licenčních studií UEFA PRO z let 1999–2002, absolventi upgradingových seminářů (N = 134) a absolventi rekvalifikačních kurzů ČMFS (N = 72). UEFA PRO je označení nejvyššího stupně trenérského oprávnění v rámci soutěží UEFA. Volba výzkumného souboru byla volbou záměrnou, neboť dotazování trenérů museli vyhovovat zadaným kritériím. Jediným kritériem pro výběr trenérů pro dotazování byla jejich trenérská úroveň, resp. její licenční doložení. Do dotazovacího šetření byli zahrnuti všichni trenéři ČR, kteří jsou držiteli UEFA PRO licence. Uvedené kritérium bylo zvoleno z důvodného předpokladu, že UEFA PRO licence zaručuje nejvyšší možný stupeň vzdělání na úrovni fotbalových trenérů, a tedy i potřebné kvality, které máme v úmyslu formulovat. V době provádění dotazovacího šetření tento soubor obsahoval 206 trenérů. Celkem bylo analyzováno 166 dotazníků, což je více než 80procentní návratnost. V tabulce 1 je číselný přehled držitelů nejvyšší trenérské licence.

Tabulka 1
Výzkumný soubor

Oslovení trenéři	Počet
Absolventi UEFA PRO 1999–2002	134
Absolventi recertifikačních kurzů	45
Absolventi upgradingových kurzů	27
Celkem	206
Vrácených dotazníků	166
Návratnost v %	80,58

Jako stěžejní výzkumná metoda předložené práce byl zvolen dotazník, který jsme pro účely našeho výzkumu ve strukturované podobě vytvořili. Jedna z pěti oblastí otázek byla zaměřena speciálně na hráčskou kariéru. Podpůrná byla např. analýza dokumentů.

Ve zpracování výsledků probíhalo nejprve kategoriální třídění dat a dále pak statistické zpracování na úrovni absolutních a relativních četností dat včetně významnosti rozdílů. Při vyhodnocení byly kategorie odpovědí u jednotlivých otázek dotazníku převedeny na číselné kódy. Číselný kód v následném zpracování nahradil nominální škálu. Celý dotazník byl kvantitativně vyhodnocen a zaznamenaná data byla zpracována matematicko-statistickými postupy. Byly spočítány absolutní četnosti kategorií u jednotlivých otázek a převedeny na relativní četnost (procentuální frekvenci). Další zpracování dat probíhalo za pomoci statistického softwaru SPSS 11 SPSS 11 (SPSS INC., 2002), který vyhodnotil výsledky z hlediska významnosti statistického rozdílu, chí-kvadrátu a statistickou korelaci. Ve statistickém zpracování byl použit Pearsonův korelační koeficient pro zjištění síly lineární závislosti mezi dvěma spojitými náhodnými veličinami, chí-kvadrát test a analýza adjustovaných reziduí. Analýza adjustovaných reziduí byla použita z důvodu malých četností v tabulkách o několika polích, kde užití chí-kvadrát testu bylo omezeno nebo vyloučeno.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Rodinná sportovní socializace

První výsledky potvrzují naše předpoklady, a sice že trenéři pocházejí ze sportovně založených rodin. Jeden nebo oba rodiče sportovali v 68 procentech případů (tabulka 2). Domníváme se, že aktivní sportování obou nebo jednoho z rodičů způsobuje u dítěte vnímání sportovní činnosti jako přirozené aktivity a stejně tak ji poté dítě přebírá do svého způsobu života. Více než třetina nespportujících rodičů je důkazem toho, že sportující rodič není jediným prvkem, který může u dítěte vyvolat kladný vztah ke sportu a jeho následné aktivní provádění.

Tabulka 2
Sportování rodičů
Sportovali Vaši rodiče?

	Počet	Procenta
Ne	53	31,9
Ano	113	68,1
Celkem	166	100

80 procent sportujících rodičů se sportu věnovalo spíše na rekreační úrovni a jen cca jedna pětina na vrcholové úrovni (tabulka 3). Tato skutečnost ukazuje na fakt, že není nutné, aby byl rodič vrcholovým sportovcem. Lze se tak domnívat, že rozhodující vliv na dítě má vztah ke sportovní činnosti a její praktické provozování, nikoli úroveň, na které je konkrétní činnost prováděna.

Tabulka 3
Úroveň sportování rodičů
Na jaké úrovni sportovali Vaši rodiče?

	Počet	Procenta
Rekreačně	91	80,5
Vrcholově	22	19,5
Celkem	113	100

Dotazovaní trenéři uváděli sportujícího sourozence v 62 procentech (tabulka 4). Pokud ovšem bereme v úvahu pouze rodiny, kde byl sourozenec přítomen, jedná se o 70 procent případů, což může více ukazovat na podstatný vliv sourozence, který se věnuje sportu.

Tabulka 4
Sportování sourozenců
Sportovali Vaši sourozenci?

	Počet	Procenta
Ne	43	26
Ano	103	62
Nemám sourozence	20	12
Celkem	166	100

82 procent sourozenců, kteří sportovali, se sportu věnovalo spíše na rekreační úrovni a jen 18 procent na vrcholové úrovni (tabulka 5). Podobně jako v případě sportujících rodičů zřejmě není nutné, aby sourozenec byl vrcholovým sportovcem. Také zde se ukazuje, že efekt působení sportujícího člena rodiny na jedince není závislý na úrovni, na které sportuje rodič či sourozenec. Ten pravděpodobně spočívá více ve vlastnostech, pozorovaných příkladech a aktivním či pasivním vedením ke sportu.

Tabulka 5
Úroveň sportování sourozenců
Na jaké úrovni sportovali Vaši sourozenci?

	Počet	Procenta
Rekreačně	84	81,6
Vrcholově	19	18,4
Celkem	103	100

Prokázat, který element v rodině má na sportování jedince větší vliv, zda rodiče či sourozenci, je velmi obtížné. Pro přiblížení míry vlivu konkrétního elementu nabízíme srovnání sportujících rodičů a sportujících sourozenců. Zde se ukázalo, že v případě kdy sportovali rodiče, sportovali v signifikantně vyšším procentu případů také sourozenci respondentů ve srovnání se situací, kdy rodiče nesportovali. Srovnání nabízí domněnku, že sportující rodič je významnějším motivačním prvkem ke sportu než sportující sourozenec. Navíc lze uvažovat i tak, že sportující sourozenec může být sekundárním motivem, který zprostředkovává vliv rodičů na jedince. I tak můžeme říci, že se jedná o výsledek potvrzující naši hypotézu, že trenéři pocházejí ze sportovně založených rodin.

Téměř 77 procent trenérů uvedlo, že byli nějakým způsobem vedeni ke sportu (tabulka 6), což ukazuje na správnost naší domněnky, že trenéři pochází z rodin sportu nakloněných a trenéři tak měli možnost pěstovat sport již od dětství.

Tabulka 6
Vedení rodiči ke sportu
Vedli Vás rodiče ke sportu?

	Počet	Procenta
Ne	39	23,5
Ano	127	76,5
Celkem	166	100

Výsledky také prokázaly, že sportující rodiče vedli respondenty ke sportu v signifikantně vyšším procentu případů ve srovnání s nesportujícími rodiči, a naopak, že nesportující rodiče bránili budoucím trenérům ve sportování v signifikantně vyšším procentu případů ve srovnání se sportujícími rodiči. Na druhou stranu je nutné uvést, že nesportující rodiče téměř v 90 procentech případů trenérům

ve sportování nebránili. Celých 86 procent trenérů bylo v dětství ve sportu aktivně podporováno. Fakt, že 14 procent rodičů své děti ve sportu nepodporovalo, nemusí automaticky znamenat, že dětem ve sportu brání, což potvrzuje tabulka 7. Absence podpory může jednoduše znamenat větší benevolenci rodičů pro činnost dětí, větší svobodu konání různých aktivit nebo také jistou míru nezájmu o sportovní činnost svých potomků.

Tabulka 7
Podporování rodiči ve sportu
Podporovali Vás rodiče ve sportování?

	Počet	Procenta
Ne	23	13,9
Ano	143	86,1
Celkem	166	100

Formu či způsob podpory mohli respondenti volně popsat v dotazníku. Nejvíce si trenéři uvědomovali finanční a materiální podporu. Ta je důležitá především při pořizování sportovního vybavení a oblečení, placení členských příspěvků, hrazení tuzemských či zahraničních soustředění, ale lze do ní zařadit dopravu na zápasy či tréninky. Dále uváděli psychickou a morální podporu, kterou jim rodiče poskytovali nebo fandění při zápasech. Dále byla zmiňována kombinace materiální a psychické podpory a jiné způsoby podpory. Např. volnější režim při domácích povinnostech, uvolňování ze školy, rady, informace, pohovory, všestrannou podporu apod. Podobně jako se nám potvrdil předpoklad, že nesportující rodiče budou více bránit dětem ve sportu, potvrdil se i předpoklad, že sportující rodiče budou děti ve sportu více podporovat než nesportující rodiče. Rodiče, kteří sami sportovali, podporovali respondenty ve sportování v signifikantně vyšším procentu případů ve srovnání s rodiči, kteří nesportovali. Tento výsledek ukazuje, že dítě sportujících rodičů, má téměř jistotu, že bude rodiči podporováno ve sportovní činnosti. Podpora rodičů je zřejmě odvozena od jejich zkušeností se sportovní činností, znalostí problematiky, ale také od vědomí, že podpora dětí v jakékoli pozitivní činnosti je důležitá. To si ovšem uvědomují i nesportující rodiče, kteří téměř ze dvou třetin podporují své děti ve sportu navzdory tomu, že nesportují. Naše mínění, že příčiny úspěšnosti profesionálního sportovce či trenéra je třeba hledat také ve vnějším prostředí, zejména v rodinném prostředí a v následné sportovní socializaci, se v rámci našeho šetření potvrdilo. Rodina tak prokázala svou výsadní roli jak v procesu socializace dítěte, tak v procesu sportovní socializace. Předložené výsledky lze rovněž považovat za podporu předchozích výzkumů, které tvrdí, že zkušenosti, jež dítě získalo v rodině v období formativního působení, vedou k vytváření trvalých vzorů chování, které tvoří základní stavební prvky jeho osobnosti. Mělo by být pravděpodobně otázkou jiných šetření, jakou roli ve sportovní socializaci hraje v běžné rodině sportující jedinec. A to ve skupině profesionálních sportovců ve srovnání s kontrolním vzorkem populace. Pro účely našeho výzkumu je však postačující zjištění, že profesionální trenéři pocházejí ze sportovně založených rodin a že byli v hraní fotbalu aktivně podporováni. Patrně i takto příznivé zázemí umožnilo provozovat fotbal na vysoké výkonnostní úrovni. Těžko si lze představit dítě, které přes odpor svých rodičů a rodiny působí ve špičkovém fotbalovém týmu. Tedy v týmu, kde je samozřejmá vysoká časová a mnohdy i finanční náročnost a absence spolupráce s rodiči je v tomto ohledu téměř nemožná. V neposlední řadě také dítě potřebuje psychickou podporu od rodičů v případě neúspěchu.

Hráčská kariéra

Zahájení aktivní sportovní činnosti a její časování je velmi individuální. V případě respondentů v našem výzkumu se zahájení aktivního sportování rozložilo mezi čtvrtý a čtrnáctý rok věku, nejvíce však trenéři začali sportovat mezi šestým a desátým rokem. Oproti zahájení aktivního

sportování se věkové rozpětí zahájení fotbalového tréninku posunulo o rok dále, tedy mezi pátý a patnáctý rok věku respondenta. S fotbalem dotazovaní trenéři začínali nejčastěji mezi šestým a desátým rokem života, což se z hlediska ontogeneze a senzitivního období jeví jako optimální věk. Výsledky našeho šetření ukazují, že největší část dotazovaných trenérů zahajovala kariéru v krajském přeboru (tabulka 8), který byl ovšem až do 80. let minulého století nejvyšší žákovskou soutěží, která byla zavedena později. V žákovské lize hrála třetina trenérů. Pětina respondentů pak zahajovala hráčskou kariéru na nižších než ligových a krajských úrovních.

Tabulka 8
Hráčská úroveň v žákovské kategorii
Na jaké nejvyšší úrovni jste hrál v žákovské kategorii?

	Počet	Procenta
Žákovská liga	55	33,1
Krajský přebor	71	42,8
Nižší soutěže	36	21,7
Nehrál	4	2,4
Total	166	100

V dorostenecké lize působilo na 70 procent respondentů dotazovacího šetření (tabulka 9), což je z pohledu zaměření předkládané práce významné procento. Jelikož již v dorostenecké lize se setkávali s profesionálním přístupem k fotbalu a mohli tak absorbovat mnoho pro svou budoucí trenérskou praxi.

Tabulka 9
Hráčská úroveň v juniorské kategorii
Na jaké nejvyšší úrovni jste hrál v juniorské kategorii?

	Počet	Procenta
Dorostenecká liga	116	69,9
Nižší soutěže	49	29,5
Nehrál	1	0,6
Celkem	166	100

Při porovnání posunu v hráčské úrovni mezi žákovskou a juniorskou kategorií jsme zjistili, že ve 115 případech (69,2 procenta) zůstala úroveň stejná, ve 30 případech (18,1 procenta) došlo ke snížení úrovně a ve 21 případech (12,6 procenta) došlo ke zvýšení úrovně. Test McNemar neprokázal signifikantní posun úrovně mezi žákovskou a juniorskou kategorií. Tato skutečnost ukazuje, že nedošlo k významnému posunu mezi úrovněmi. Seniorskou kategorii jsme rozdělili na profesionální úroveň, která je zastoupená první českou či československou ligou nebo nejvyšší ligovou soutěží v zahraničí. Další úroveň představuje 2. a 3. liga, které lze v našich podmínkách označit za poloprofesionální. Poslední úrovní jsou nižší soutěže, kde se jedná o amatérský přístup a fotbal je pouze koníčkem. Tabulka 10 ukazuje rozdělení respondentů v úrovních soutěží, ve kterých hráli. Na nejvyšším stupni působilo 55 procent dotazovaných trenérů. Více než čtvrtina jich pak působila v poloprofesionální druhé a třetí lize. Je třeba dodat, že druhá liga se z amatérské soutěže postupnou profesionalizací stala profesionální soutěží, ve které již je požadována UEFA PRO licence. V nižších soutěžích působilo pouze okolo 15 procent trenérů. Tento výsledek potvrzuje naši hypotézu, že fotbaloví trenéři s UEFA PRO licenci během své hráčské kariéry hráli v seniorské kategorii na profesionální nebo alespoň poloprofesionální úrovni.

Tabulka 10
Hráčská úroveň v seniorské kategorii
Na jaké nejvyšší úrovni jste hrál v seniorské kategorii?

	Počet	Procenta
1. liga, zahraničí, repre	92	55,4
2. liga, 3. liga	46	27,7
Nižší soutěže	25	15,1
Nehrál	3	1,8
Celkem	166	100

Při porovnání posunu v hráčské úrovni mezi juniorskou a seniorskou kategorií jsme zjistili, že ve 125 případech (75,3 procenta) zůstala úroveň stejná, v 10 případech (6,0 procent) došlo ke snížení úrovně a ve 31 případech (18,7 procenta) došlo ke zvýšení úrovně. Test McNemar prokázal signifikantní posun úrovně mezi juniorskou a seniorskou kategorií (tj. v seniorské kategorii signifikantně vyšší úroveň). Toto ukazuje na fakt, že téměř v 25 procentech případů došlo ke změně úrovně mezi juniory a seniory. Obecné tvrzení, že přechod mezi juniory a seniory bývá nejcitlivější změnou v hráčské kariéře, se zde potvrzuje a současně vyvrací. Potvrzuje se tím, že zde dochází k signifikantnímu posunu mezi úrovněmi, na druhou stranu se vyvrací neobvyklým posunem o kategorii výš. Je obtížná představa jedince, který hraje v seniorské kategorii v 1. lize a přitom nikdy před tím na tak vysoké úrovni nehrál. Naše výsledky ukázaly, že posun mezi výkonnostními kategoriemi v rámci přesunu mezi kategoriemi věkovými, je minimální. Z uvedeného můžeme usuzovat, že rodina je pravděpodobně původcem a klíčovým vnějším prvkem k působení hráče v profesionálním klubu. Průběh kariéry profesionálního fotbalového hráče mu umožňuje poznat profesionální trenéry se zkušenostmi, vnímat jejich přístup k hráčům, tréninkové postupy, vystupování směrem k médiím a také pozorovat zevnitř chod profesionálního klubu. Kariéra je ovšem, v souladu s profesionálním statutem hráče, téměř vždy vyplněna pouze činností úzce spojenými s hráčskou pozicí. Hráč tak na konci kariéry často bývá v podstatě absolventem střední školy bez praxe. S blížícím se koncem kariéry a nástupem otázky budoucího uplatnění se ve společnosti, se hráčům často nabízí pokračování působení v klubu na různých pozicích. Nejčastěji pak na trenérských pozicích.

Trenérská kariéra

Tabulka 11 dokládá, že více než dvě třetiny trenérů začínalo na úrovni, kterou by bylo možné označit jako základní úroveň. Máme tím na mysli nižší amatérské soutěže a nízké věkové kategorie.

Tabulka 11
Trenérská úroveň na počátku trénování
Na jaké úrovni jste začal?

	Počet	Procenta
1. liga, repre	11	6,6
2. liga, 3. liga	20	12
Mládež, SCM, liga	17	10,2
Nižší soutěže	58	34,9
Žáci, minižáci, přípravka	60	36,1
Celkem	166	100

Výsledky prokázaly závislost mezi hráčskou úrovní v seniorské kategorii a úrovní na začátku trénování. Ve skupině respondentů, kteří v seniorské kategorii hráli na úrovni 1. ligy, je signifikantně vyšší zastoupení těch, kteří začali trénovat na úrovni 1., ev. 2. nebo 3. ligy. Tento výsledek potvrzuje naši hypotézu, kde předpokládáme, že existuje vztah mezi hráčskou kariérou a profesní pozicí trenéra s UEFA PRO licenci. Také se prokázala závislost mezi hráčskou úrovní v juniorské kategorii, a úrovní, na které začal respondent trénovat. Vyšší úroveň v juniorské kategorii je spojena s vyšší úrovní na začátku trénování a opačně.

Následující tabulka (tabulka 12) demonstruje strukturu respondentů dle úrovně, na které v současné době trénují. Připomínáme, že všichni respondenti jsou držiteli UEFA PRO licence, která opravňuje k trénování na profesionální úrovni. Hypotéza, kde předpokládáme, že fotbaloví trenéři s UEFA PRO licenci působí v profesionální soutěži, která tuto licenci požaduje, je tímto vyvrácena.

Tabulka 12
Současná trenérská úroveň
Na jaké úrovni trénujete dnes?

	Počet	Procenta
1. liga, repre	41	24,7
2. liga, 3. liga	37	22,3
Mládež, SCM, liga	31	18,7
Nižší soutěže	19	11,4
Žáci, minizáci, přípravka	3	1,8
Bez angažmá	10	6
Netrénuji	25	15,1
Celkem	166	100

I zde existuje očekávaná vazba mezi hráčskou úrovní v seniorské kategorii a trenérskou úrovní, tentokrát současnou. Výsledky prokázaly závislost mezi úrovní v seniorské kategorii, a úrovní, na které respondent dnes trénuje. Vyšší úroveň v seniorské kategorii je spojena s vyšší úrovní, na které respondent trénuje dnes a opačně. Dále prokázaly signifikantní posun mezi úrovní na začátku trénování, a úrovní, na které respondenti trénují v současné době (úroveň v současné době je signifikantně vyšší než úroveň na začátku trénování). Uvedený posun je očekávaný, neboť předpokládáme, že profesní dráha trenéra by měla mít spíše vzestupnou než sestupnou tendenci. Z výsledků je také patrné, že stagnace úrovně je dána vysokou úrovní již na počátku trenérské kariéry a tím i znemožnění jakéhokoli posunu, kromě směru dolů, který vykazuje pouze malé procento. Naše výsledky ukazují, že signifikantní většina trenérů zahájila trenérskou praxi po skončení té hráčské, a to v signifikantní většině na úrovni, na které hráli. Výhodou oproti uchazečům mimo profesionální fotbal bývají právě zkušenosti nabyté v průběhu profesionální hráčské dráhy. Výsledky našeho výzkumu naznačují, že hráčská zkušenost je zásadní komponentou v kompetenci fotbalového trenéra, a to jako prvek rozhodující o budoucí trenérské úrovni. Vzdělanostní složka se pak jeví stejně významná pro trenérské působení u bývalých profesionálních hráčů i u hráčů neprofesionálních.

DISKUSE

Dlouhodobě a opakovaně je vyvíjeno značné úsilí jak na úrovni teoretické, tak empirické identifikovat jevy, které ovlivňují a determinují sportovní kariéru sportovce od zahájení sportovní přípravy v některé z mládežnických kategorií až do jejího završení. V případě trenéra pak do zahájení trenérské kariéry. Jsme přesvědčeni, a to především na základě empirických zkušeností, že příčiny úspěšnosti profesionálního sportovce či trenéra je třeba hledat nejen v oblasti motorických

a psychických parametrů, ale rovněž ve sféře související s vnějším prostředím obklopujícím sportovce od počátků jeho lidského i sportovního vývoje. Za základní jednotku lidské společnosti, která působí jako významný faktor v procesu socializace dítěte je považována rodina. Rodina je faktor, který obecně ve značné míře ovlivňuje zájem dětí o sport a jejich začlenění do sportovních aktivit. Velkou roli hraje rovněž přítomnost sourozence v rodině, protože dítě se od malička učí sociální interakci, loajalitu, pomoci, ochraně a také řešení konfliktů. Vycházíme z předpokladu, že trenérská činnost je v podstatě pokračováním aktivní sportovní činnosti v daném odvětví a jen potvrzuje trenérův silný vztah k danému sportu. Trenér si v průběhu své aktivní sportovní kariéry často vybuduje tak pevnou vazbu na pěstovaný sport, že na sklonku kariéry jen těžko opouští prostředí, na které si během kariéry navykl. Vztah k aktivnímu provádění určité sportovní činnosti je pak transformován do trenérské činnosti. V duchu tohoto dohadu je zřejmé, že není podstatné, zda je osoba ve sportu činná jako sportovec nebo jako trenér, ale je podstatný vztah dané osoby ke konkrétním sportovní činnostem. Dle našeho názoru se vztah ke sportu, či jiné činnosti, nejsilněji vytváří v průběhu dětství. Předpokládáme, že postoje a vztah rodičů nebo sourozence prezentovaný různou formou a úrovní jejich sportovních aktivit obecně, a fotbalu speciálně, mohou významně ovlivnit prvotní orientaci zkoumaného souboru na sportovní činnost, respektive fotbal. V tomto ohledu lze považovat dětství za rozhodující období pro příští kariéru trenéra. Domníváme se, že děti ze sportovně založených rodin, kde sportují rodiče či sourozenci nebo oba subjekty současně, mají díky generačnímu přenosu ke sportu blíže než děti z rodin nesportujících, a tedy by z těchto rodin mělo pocházet i více sportovců. Důvodů může být několik. V rodině existuje prostředí pro sport příznivé, které pozitivně působí na vytváření vztahu dítěte ke sportu. Dítě potom vnímá sportovní aktivitu jako naprosto přirozený jev a součást běžného života. Jako podporu chápeme již prvotní kontakty s pohybovými aktivitami prostřednictvím rodičů, vedení dítěte v různých sportovně založených kroužcích či klubech, poskytnutí potřebné morální a psychické opory apod. Zřetelnější výraz podpory může být například odpouštění různých domácích prací, absence zvýšených nároků na školní prospěch, financování sportovní aktivity svých dětí či aktivní podpora při provádění konkrétní činnosti atd. Naproti tomu mohou v rodinách s jasným sportovním prostředím existovat i opačné tendence. Rodiče, vrcholoví sportovci, mohou dítě od sportu odrazovat, protože ví, co všechno obnáší a co je třeba obětovat. Ale dle našich domněnek se tyto tendence se vyskytují spíše v rodinách nesportujících či ke sportu nenakloněných. Nesportující rodiče nevytvářejí v rodině sportovní prostředí a dítě má ke kontaktu se sportem mnohdy daleko. Rodiče mohou vnímat sportovní aktivitu jako časově ztrátovou a neobohacující, a tak dítě ve sportu nepodporují a často jej od něj i odrazují a brání mu v jeho pěstování. Úzkostliví rodiče mohou sport považovat za životní či zdraví nebezpečnou činnost, a tak přílišnou obavou o potomkovo zdraví jej zrazují od vykonávání sportovní činnosti. Z uvedených pohledů směřovaly první otázky dotazníku právě do rodinného prostředí a do dětského období, kdy se vztah ke sportu vytváří a může ovlivnit budoucnost sportovce. To zda oba nebo jen jeden z rodičů sportují, můžeme považovat za pasivní motivační prvek. Dítě pak nabývá čteného dojmu, že provozování sportu je přirozenou a snad i ušlechtilou činností, která je ideální možností výplně volného času. Nezávisle na pohnutkách hodnotili trenéři, zda byli v dětství rodiči vedeni ke sportu či tomu bylo naopak. Významnou a takřka nezastupitelnou roli v rodině hraje přítomnost sourozence. Sourozenci obvykle vyrůstají společně v jedné rodině a prožívají spolu dětství. Vzájemná genetická a fyzická blízkost vytváří u sourozenců silný citový vztah. Tento vztah se může projevovat v kladném i záporném smyslu. Může být ovlivněn vztahy v rodině, vztahy rodičů k jednotlivým dětem, pořadím narození i zkušenostmi a zážitky prožitými mimo vlastní rodinu. V rodinách, kde je přítomný sourozenec, jsou děti rychlejší ve vývoji sociálních dovedností, začínají dříve rozumět psychice druhých lidí, začínají dříve vnímat hledisko druhého člověka, což je později základem sociální inteligence. Tam, kde je přítomný sourozenec nebo je sourozenců více, vznikají mezi nimi i častější drobné konflikty a dítě musí víc uvažovat o potřebách a přáních druhých lidí. Dítěti je tak od malička umožněno učit se sociální interakci, loajalitu, pomoci, ochraně a řešení konfliktů. Význam drobných konfliktů a jejich řešení tkví v tom, že se jimi děti učí prosadit a najít si své místo mezi sobě rovnými. Tomu se

nemohou naučit ve vztahu k rodičům anebo ve vztahu k jiným dospělým. Význam sportujícího sourozence pak může být vyšší při ovlivňování aktivit mladšího sourozence, neboť starší sourozenec bývá často nositelem příkladu a vzoru, a tak může nepřímo přivést mladšího sourozence ke sportu. Z podobného popudu může částečně plynout i jeden z motivů sportování u staršího sourozence, který má vůli být vzorem mladšímu sourozcovi a může jej tak ke sportu aktivně či pasivně vést. V počátečním období ontogenetického vývoje může být rodina výlučným faktorem socializačního působení, ale tento faktor se s postupujícím věkem jedince rozšiřuje o další. V případě organizovaného sportu jde především o kolektiv v týmu či v klubu. Za zahájení fotbalové kariéry můžeme považovat začátky ve fotbalovém oddílu, a to i v případě, že se jedinec věnoval fotbalu i před vstupem do oddílu. Vstup do oddílu totiž znamená také zahájení odborně vedeného sportovního tréninku, který zahrnuje tělesnou, technickou, taktickou a psychologickou přípravu. Kromě zahájení kariéry, je odlišná také její délka a důvody jejího ukončení. Hráčská kariéra v kontextu našeho výzkumu je podstatná zejména z pohledu úrovně, na které respondent působil v jednotlivých kategoriích, jelikož zkušenosti a pozorování jiných trenérů zůstávají primárním pramenem znalostí trenérů (Cushion, Armour & Jones, 2003), je hráčská úroveň důležitá pro trenérskou profesi. Např. Kissner (1988) uvádí, že jako hráč trenér poznává trenérské modely, a tak je může jako trenér přebírat, upravovat a používat. Jsou to samozřejmě také znalosti profesionálního přístupu k tréninkovému procesu, utkání a celkově k dění v klubu, které zvýhodňují profesionálního hráče před hráči amatérskými. Zde souhlasíme s Glaubitzem (2001), který tvrdí, že existuje jen málo trenérů, kteří nebyli nikdy aktivní, což ale neznamená, že dobrý hráč bude i dobrým trenérem. Gould, Giannini, Krane & Hodge (1990) považují za nejdůležitější znalostní zdroje, konstantní přizpůsobování vlastního trénování zkušenostem a pozorování dalších úspěšných trenérů. Stálá interakce je tak jedním z nejlepších zdrojů učení pro odborné trenéry. Jednoznačně souhlasíme s názorem, že příležitost nabýt praktickou zkušenost by měla být začleněna do trenérských vzdělávacích programů (Bloom et al., 1998; Cushion et al., 2003). Také Gilbert & Trudel (1999) tvrdí, že učení ze zkušeností je nezbytná součást trenérského vzdělání. Žákovská kategorie je pro drtivou většinu respondentů první hráčskou kategorií, ve které začali hrát fotbal v organizované podobě. V mnoha případech jistě záleželo spíše na rodičích, do kterého klubu dítě přihlásí než na jeho výkonech nebo na konkrétních hráčských schopnostech či dovednostech, dle kterých by mohlo být dítě do oddílu přivedeno například trenérem nebo skautem. Na druhou stranu je možné očekávat, že děti přivedené do oddílu hrajícího žakovskou ligu nebo krajský přebor, měly kvalitnější zázemí a zejména kvalitnější trenérské vedení než děti v nižších soutěžích. Pod odborným vedením lze předpokládat kvalitnější hráčský růst dítěte než pod ryze amatérským vedením v nižších soutěžích, které fungovalo především na dobrovolnickém základě. Také hráčská konkurence byla velmi pravděpodobně větší v klubech z vyšších kategorií a děti tak byly přirozeně nuceny k větší pracovitosti. V juniorské kategorii fotbal stále ještě zůstává volnočasovou aktivitou a děti docházejí na tréninky a utkání mimo své školní povinnosti. Tato kategorie také bývá často stupněm, kde již hráči nebyvají tolik dětmi rodičů a jsou méně ovlivňováni rodičovskými ambicemi a očekáváními. Děti se stávají samostatnějšími v rozhodování o svém koníčku a náplni volného času. Je to rovněž období, které se prolíná s pubertou a adolescencí, tedy emocionálně senzitivními etapami, kdy dochází rovněž k zásadním tělesným změnám. K ustálení výkonnostní úrovně dochází většinou v dorosteneckém věku, tedy ve věku, kdy se již jedinec vnitřně orientuje ve své životní dráze. Pokoušíme se vyzdvihnout důležitost úrovně, na které konkrétní trenér působil v průběhu hráčské kariéry, neboť se domníváme, že ta je rozhodující pro určení úrovně, na které bude působit jako trenér. Pokud dorostelec působí na vrcholové úrovni, pak na ní s velkou pravděpodobností zůstává působit i v dospělém věku, mnohdy až do konce kariéry, a je z něj profesionální fotbalista. Seniorská kategorie je z pohledu předkládané práce zřejmě nejpodstatnější kategorií, a to hned z několika důvodů. Pokud nás zajímá rozdíl mezi trenéry vycházejícími z profesionálního prostředí a trenéry spíše s amatérskou kariérou, pak je podstatné zjistit, na jaké úrovni v seniorské kategorii respondenti hráli. Jednak je to nejdéle trvající etapa hráčské kariéry a hráči tudíž mají větší možnost poznat více trenérských stylů a přístupů a také se jedná o období, kdy jsou již hráči dospělí a dokážou více vnímat a zpracovávat informace týkající se tréninkového procesu a utkání. Dále jsou zde již odděleni hráči hrající na profesionální

úrovni a hráči hrající na amatérské nebo poloprofesionální úrovni. Ať již se jedná o vlastní volbu nebo je neprofesionální dráha vyústěním nedostatečné výkonnosti, je tento moment podstatný pro další pokračování kariéry. Profesionálové jsou v každodenním kontaktu s fotbalem, s trenéry, s hráči, vedením klubu. Fotbal se stal jejich povoláním a podle toho k němu také přistupují. V profesionálním fotbale jsou běžné každodenní i vícecílové tréninky, krátkodobá soustředění před utkáními, podrobné videoanalýzy soupeřů či předešlých utkání, speciální taktické porady, speciální tréninková cvičení, důraz na správnou životosprávu hráčů apod. Hráči tak mají umožněno vnímání chodu profesionálního klubu a utvoření si kvalitnější představy o tréninkovém procesu a vedení utkání. Poloprofesionální úroveň má blíže spíše k profesionálnímu pojetí než k amatérskému. Trenéři bývají kvalitní odborníci, podmínky pro trénink jsou mnohdy srovnatelné s profesionálními kluby a tréninkový proces rovněž není tak odlišný. Na amatérské úrovni je četnost tréninkových jednotek mnohem nižší, také kvalita je pochopitelně nižší. Tréninkové jednotky jsou dvakrát až třikrát týdně po pracovní době, ne vždy se mohou sejit všichni hráči, někteří mohou být fyzicky či psychicky unaveni, podmínky pro trénink jsou nesrovnatelně horší, o možnosti rehabilitace nemluvě. Trenéři na těchto úrovních jsou vybírání a vycházejí spíše z řad dobrovolníků, nebývají vždy posuzováni na základě kvalit a tréninkový proces tak zákonitě nedosahuje profesionální úrovně.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Bylo potvrzeno, že fotbaloví trenéři s UEFA PRO licenci pocházejí ze sportovně založených rodin. Toto se potvrdilo ve dvou třetinách případů, kdy sportoval alespoň jeden z rodičů, ještě častěji byl v rodině přítomný sportující sourozenec. Trenéři byli rovněž rodiči aktivně vedeni ke sportování, což rovněž potvrzuje, že trenéři pocházejí ze sportovně založených rodin. Podstatná je taktéž aktivní podpora ve vykonávání sportovní činnosti, kterou trenéři jednoznačně potvrdili. První kategorií, ve které trenéři působili, byla takřka vždy žákovská kategorie, a to většinou na úrovni krajského přeboru a vyšší. Posun do juniorské kategorie byl v třetině případů provázen změnou úrovně, ke zvýšení úrovně docházelo pouze v malém množství případů. V dorostenecké lize působily dvě třetiny respondentů dotazovacího šetření. Při postupu na seniorskou úroveň došlo u čtvrtiny případů ke změně úrovně, ale pouze v několika případech došlo k jejímu snížení. V seniorské kategorii působila více než polovina dotazovaných trenérů na profesionální úrovni, tj. v první lize či reprezentaci. Téměř třetina jich pak působila v poloprofesionální druhé a třetí lize. Získané výsledky ukazují, že fotbaloví trenéři s UEFA PRO licenci během své hráčské kariéry hráli v seniorské kategorii především na profesionální nebo alespoň poloprofesionální úrovni. Dvě třetiny trenérů zahajovalo trenérskou kariéru na nižších úrovních, tj. v amatérských soutěžích nebo v nízkých věkových kategoriích. Zde výsledky prokázaly závislost mezi hráčskou úrovní v seniorské kategorii a úrovní na začátku trénování. Respondenti hrající v seniorské kategorii na úrovni 1. ligy v signifikantně vyšším počtu začali trénovat na úrovni 1., eventuálně 2. nebo 3. ligy. Tento fakt ukazuje, že existuje vztah mezi hráčskou kariérou a profesní pozicí trenéra s UEFA PRO licenci. Tento fakt podtrhuje významnost hráčské kariéry pro následnou trenérskou kariéru. Na základě výsledků, lze celkově konstatovat, že fotbaloví trenéři s UEFA PRO licenci pocházejí ze sportovně založených rodin a že dítě sportujících rodičů má téměř jistotu, že bude podporováno ve sportovní činnosti. Zásadním se jeví hráčské působení v seniorské kategorii, kde velké procento respondentů působilo na profesionální či poloprofesionální úrovni. Také úroveň, na které trenéři zahajují trenérskou dráhu, je závislá na hráčské úrovni v seniorské kategorii. Význam hráčské kariéry a její úroveň se tak zdá být pro budoucí trenérské povolání klíčová. V tomto ohledu pak stoupá důležitost počáteční úrovně, a to vzhledem k minimálním meziúrovňovým posunům v rámci přestupů mezi věkovými kategoriemi.

Doporučení pro praxi a další výzkum:

- formulovat „úspěšnost“ trenérské práce a komparovat s vybranými dimenzemi hráčské profese, např. s hráčskou úrovní, s úrovní vzdělání apod.,
- zaměřit se podrobněji na osobnostní parametry profesionálních trenérů,

- zaměřit se na trenéry s UEFA PRO licencí bez předchozí profesionální hráčské zkušenosti,
- zaměřit se na sociální skupiny, stojící mimo rodinu, ve kterých se budoucí trenér pohybuje v období dětství, zejména škola, zájmové kroužky či kamarádi,
- informovat vzdělávací úsek ČMFS o adekvátnosti požadavku na hráčskou i trenérskou praxi pro každý typ trenérské licence.

LITERATURA

- ALLPORT, G. W. (1954) *The nature of prejudice*. Reading, MA : Addison Wesley.
- BLOOM, G. A., DURAND-BUSH, N., SCHINKE, R. J. & SALMELA, J. H. (1998) The importance of mentoring in the development of coaches and athletes. *International Journal of Sport Psychology*, 29, p. 267–281.
- CUSHION, C. J., ARMOUR, K. M., JONES, R. L. (2003) *Coach education and continuing professional development: Experience and learning to coach*. Champaign, IL : Human Kinetics.
- DVOŘÁK, M. (2003). *Mýty a realita v percepci hráče fotbalu*. Olomouc : UP.
- GERISCH, G. (1995) *Psychologie im Fussball*. Sankt Augustin : Academia Verlag.
- GLAUBITZ, U. (2001) *Jobs für Sportfreaks*. Frankfurt : Campus Verlag.
- GILBERT, W. D. & TRUDEL, P. (1999) Framing the construction of coaching knowledge in experiential learning theory. *Sociology of Sport On-Line*, 2(1).
- World Wide Web: <http://physed.otago.ac.nz/sosol/home.html>.
- GOULD, D., GIANNINI, J., KRANE, V. & HODGE, K. (1990) Educational needs of elite U. S. National Team, Pan American and Olympic coaches. *Journal of Teaching in Physical Education*, 9, p. 332–344.
- HENDL, J. (2004) *Přehled statistických metod zpracování dat*. Praha : Portál.
- HOŠEK, V., SVOBODA, M., VANĚK, M. (1974) *Studie osobnosti ve sportu*. Praha : UK.
- KISSNER, H. (1988) *Fussballtrainer; Profil-Aufgabe-Arbeitsweise*. Muttentz : Fussballfachberatung.
- KOŠČO, J. et al. (1987) *Poradenská psychológia*. Bratislava : Státní pedagogické nakladatelství.
- SPSS Inc. (2002). Software SPSS 11.0 [Computer software]. Chicago : SPSS Inc.

Determinants of the football coaches professional development

The proposed text participate in the solution the issue, if, for the coaches career, it is more substantial the professional experience or education. The question we try to solve by the analysis of the relationship between theory and practice, and balance of these components. The key issue is to analyze areas, where we expect the determinants involved in professional development of the coach. The coach should have adequate education, adequate and appropriate players and adequate experience in coaching practice. In this paper we focus on the analysis of family socialization and following player's career of the football coaches, which are important for further comparison with other components of the coaching profession. The main research method is a questionnaire. Research group consists of 206 coaches, 166 questionnaires were analyzed. The results obtained showed the importance of family environment for the future direction of the coach. Sports in the family environment has a positive impact on individual sports activities, which then passes naturally to the implementation of organized forms of sports activities, in our case football. The sports families are also more active in the supporting of children sport activities. The children have a bigger chance to start training organized at the highest level. Here is the support and participation of parents, almost a requirement. Due to the minimal shifts between levels of performance across age groups is a high probability, that the individual retains the highest level to the senior category. Player's action in the senior category, where a large percentage of respondents were on the professional or semi-professional level, appears to be crucial for future coaching career.

Keywords: family, player's career, coach career, profession.

Mgr. Miroslav Dvořák
FTK UP, tř. Míru 115, 771 11 Olomouc
e-mail: mir.dvorka@gmail.com

KINEMATICKÁ ANALÝZA SKOKU ZÁVODNÍKŮ V SEVERSKÉ KOMBINACI A VE SKOKU NA LYŽÍCH NA MŮSTKU HS-134 M NA MS 2009 V LIBERCI*

Česká kinantropologie
2011, Vol. 15, č. 4, s. 53–60

MIROSLAV JANURA¹, ZDENĚK SVOBODA¹,
MILAN ELFMARK¹, EVA JANUROVÁ², LEE CABELL³

¹ Katedra přírodních věd v kinantropologii, Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého v Olomouci

² Institut fyziky, Hornicko-geologická fakulta, Vysoká škola báňská-Technická univerzita Ostrava

³ Department of Graduate Programs in Health Sciences, School of Graduate Medical Education, Seton Hall University, South Orange, New Jersey, USA

SOUHRN

Způsob provedení fáze přechodu do letu a letové fáze ve skoku na lyžích má významný vliv na výslednou délku skoku. Cílem studie bylo analyzovat provedení přechodové a letové fáze skoku závodníků v severské kombinaci a porovnat je s provedením pohybu u skokanů na lyžích. S využitím 2D videografické analýzy byl vyhodnocen skok 30 závodníků v severské kombinaci (SK) a 30 skokanů na lyžích (SL). Poloha dolních končetin, trupu a lyží a jejich změny byly určeny pomocí souřadnic vybraných bodů na těle závodníka. V úseku 23–33 m za hranou můstku je poloha dolních končetin a těžiště (CoM) skupiny SL v porovnání s SK posunutá více dopředu ($p < 0,01$), úhlová rychlost pro posun CoM je větší u skupiny SL ($p < 0,05$). Ve vzdálenosti 60 m za hranou můstku se skupina SL vyznačuje větším posunem těžiště dopředu v porovnání s SK. Závodníci v severské kombinaci dosahují srovnatelnou délku skoku se skokany na lyžích, při významně vyšší ($p < 0,01$) nájezdové rychlosti.

Klíčová slova: přechodová fáze, letová fáze, severská kombinace, skok na lyžích, 2D videografická metoda.

PROBLÉM

Střídání oporové a bezoporové fáze ve skoku na lyžích vytváří složitou strukturu parametrů, jejichž optimalizaci je nutné uskutečnit ve velice krátkém čase, v proměnlivých vnějších podmínkách (Müller, 2009). S přihlédnutím k vysoké míře rizika se tak jedná o pohybovou dovednost, která klade vysoké nároky na sportovce.

Při analýze pohybu skokana na lyžích je pohyb rozdělen do první oporové fáze (nájezd, odraz), bezoporové fáze (přechod do letu, let, příprava na dopad) a do druhé oporové fáze (dopad, dojezd) (Baumann, 1979; Komi, Nelson & Pulli, 1974; Schwameder, 2008; Vaverka, 1987).

* Tato studie vznikla za podpory MŠMT v rámci řešení výzkumného záměru „Pohybová aktivita a inaktivita obyvatel České republiky v kontextu behaviorálních změn“ s identifikačním kódem: RP 6198959221.

Délka skoku, jako kritérium úspěšnosti, je ovlivněna velikostí nájezdové rychlosti a vertikální rychlosti odrazu (Vodícar & Jošt, 2010). Vaverka (1987) stanovil pět faktorů, které jsou nezbytné pro kvalitní provedení odrazu – razance, přesnost, aerodynamické hledisko, úroveň rotace, začlenění horních končetin. Vertikální rychlost a velikost úhlové rychlosti v kolenním kloubu v průběhu odrazu jsou nezbytné pro dosažení odpovídající délky skoku (Schwameder, 1993).

Závodník musí v průběhu odrazu vytvořit moment síly pro rotaci těla vpřed za hranou můstku, která slouží pro minimalizaci odporu prostředí a pro udržení rychlosti (Brüggemann et al., 2002). Délka skoku záporně koreluje s velikostí úhlu mezi trupem a lyžemi ve fázi přechodu do letu (Virmavirta et al., 2005).

Variabilita parametrů v počáteční fázi letu (ve vzdálenosti do 20 m od hrany můstku) je větší než u složek rychlosti pohybu těžiště skokana a jeho výšky nad hranou ve fázi odrazu. Následky hrubých chyb v předchozích fázích skoku (zejména ve fázi odrazu) není možné odstranit změnami techniky během letu (Arndt et al., 1995). Cílem skokana v letové fázi je dosažení a udržení optimálního poměru mezi odporovou a vztlakovou silou. Tento poměr má pro různé fáze letu jinou hodnotu (Schwameder, 2008). Závodníci dosahují stabilní letovou polohu při skoku na velkém můstku asi 0,5 s za hranou můstku (Virmavirta et al., 2005).

Způsob zaujetí letové polohy je ovlivněn množstvím vnitřních (antropometrické parametry) i vnějších (síla a směr větru, výstroj, ...) parametrů (Schmölzer & Müller, 2005). Složitost působení těchto vlivů se projevuje ve velké variabilitě v provedení jednotlivých fází skoku (Janura, Svoboda & Uhlář, 2007; Vaverka et al., 1997).

CÍL

Cílem studie bylo vyhodnotit provedení fází skoku (přechod do letu, let) na velkém můstku na závodech MS Liberec 2009. Určit rozdíly v kinematických parametrech vybraných segmentů pro skupiny závodníků v severské kombinaci a ve skoku na lyžích.

METODA

Analyzovaný soubor

Ze souborů závodníků severské kombinace, kteří startovali na můstku HS-134 m na MS 2009 v Liberci, bylo na základě délky skoku vybráno 30 závodníků, kteří pokryli široké spektrum výkonosti. Stejným způsobem byla vytvořena skupina závodníků ve skoku na lyžích.

Záznam pohybu

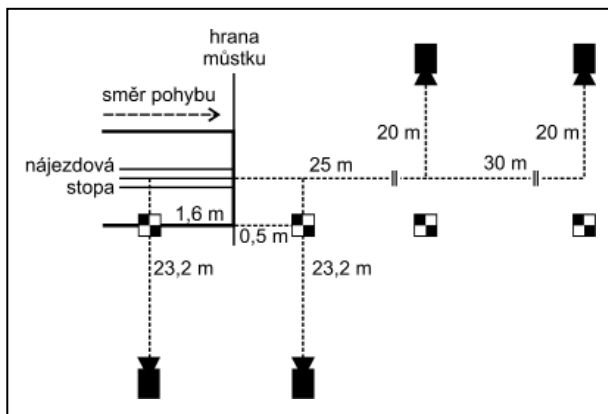
Záznam pohybu byl realizován s využitím čtyř videokamer (Sony HDV 1080i, Sony DCR-TRV 900E, 2x JVC GR-DVL9800) s frekvencí snímání 25 Hz, které byly umístěny tak, že jejich optická osa byla kolmá na rovinu pohybu (obr. 1). Prostor byl kalibrován pomocí kalibračních terčů s přesně určenými vzdálenostmi, které byly umístěny v rovině pohybu. Jejich záznam byl realizován před zahájením a po ukončení závodu.

Délka snímání úseku byla 9 m pro fázi odrazu a přechodu a 10 m pro úseky ve fázi letu. To při rozlišení 640 x 480 pixelů znamená, že posunu kurzoru o 1 pixel odpovídala vzdálenost 0,014 m, resp. 0,015 m.

Zpracování záznamu, měřené parametry

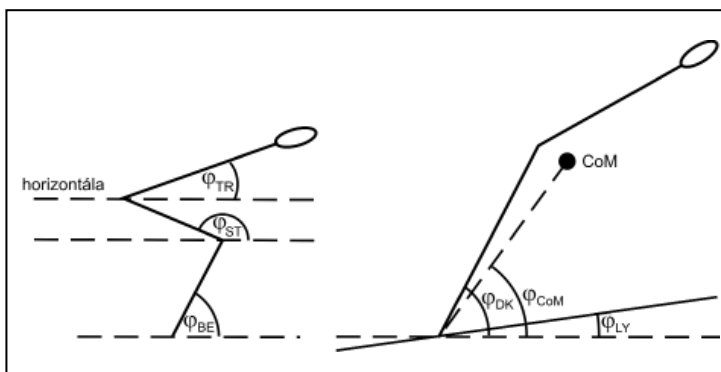
Zpracování záznamu bylo provedeno s využitím programu pro kinematickou analýzu APAS (Ariel Dynamics, Inc., Trabuco Canyon, CA, USA). Rozdělením snímků na pulsníky došlo ke zvýšení frekvence na 50 Hz. Středů vybraných kloubů, body označující polohu lyží a kalibrační body byly vyhodnoceny manuálně jedním zkušeným vyhodnocovatelem. Pro výpočet těžiště

skokana byly relativní hmotnosti segmentů (Karas, Otáhal & Sušanka, 1990) doplněny o relativní hmotnost výstroje. Ze souřadnic vybraných bodů na těle závodníka jsme získali základní úhlové a rychlostní charakteristiky pro polohu segmentů a lyží a jejich změnu (obr. 2). Na základě výsledků studie Janura & Vaverka, (1997) byla určena velikost chyby 2° pro úhlové parametry a $20^\circ \cdot s^{-1}$ pro úhlovou rychlost.

Obrázek 1
Umístění kamer v jednotlivých úsecích

Obrázek 2
Měřené úhlové parametry

Statistické zpracování

Porovnání obou skupin bylo provedeno nepárovým t-testem s využitím programu STATISTICA (Version 8.0, Stat-Soft, Inc., Tulsa, OK, USA). Pro posouzení věcné významnosti byl použit eta-squared koeficient, jako kritérium byla stanovena velikost koeficientu 0,8.

VÝSLEDKY

Přechodová fáze

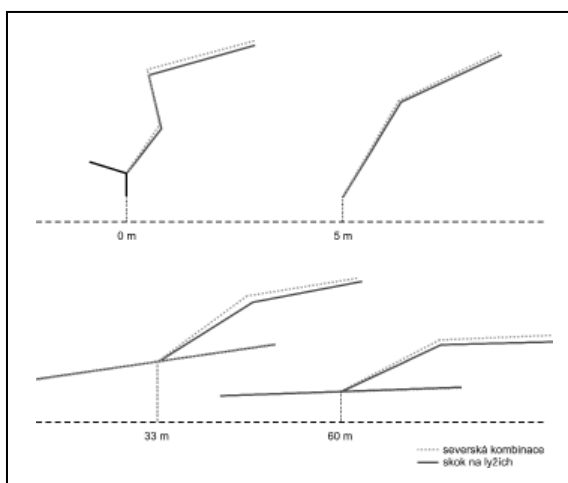
Základní hodnoty měřených parametrů pro fázi přechodu a výsledky získané jejich porovnáním jsou uvedeny v tabulce 1. Grafické porovnání polohy závodníků severské kombinace a skokanů na lyžích ve vybraných místech sledovaného úseku je na obrázku 3.

Počet statisticky významných rozdílů mezi oběma skupinami je malý. Velikost nájezdové rychlosti závodníků v severské kombinaci je významně vyšší ($p < 0,01$) než skokanů na lyžích. Poloha bérců na hraně můstku je u skupiny skokanů posunutá více dopředu. Rozdíl ve velikosti úhlové rychlosti v kolenním kloubu, která je větší u skokanů na lyžích, se blíží hladině významnosti $p < 0,05$.

Tabulka 1
Základní hodnoty měřených parametrů v úseku 0 až 5 m za hranou můstku

	Severská kombinace	Skok na lyžích	Nepárový t-test
DS (m)	118,55±7,99	116,30±12,17	0,83
NR (km.h ⁻¹)	95,41±0,61	92,57±0,42	20,79**
φ_{TR} 0 (°)	15,00±4,50	15,68±4,43	0,59
φ_{TR} 5 (°)	25,94±4,57	25,11±4,84	0,67
ω_{TR} 0–5 (°·s ⁻¹)	55,73±22,48	49,74±28,95	0,89
φ_{ST} 0 (°)	102,53±5,14	103,43±5,60	0,65
φ_{ST} 5 (°)	59,87±4,86	58,97±5,61	0,66
ω_{ST} 0–5 (°·s ⁻¹)	217,42±34,11	234,37±32,18	1,96
φ_{BE} 0 (°)	55,39±4,55	52,07±4,51	2,82**
φ_{BE} 5 (°)	59,39±4,42	58,22±5,30	0,92
ω_{BE} 0–5 (°·s ⁻¹)	20,47±28,68	32,47±31,93	1,52
φ_{LY} 5 (°)	0,58±4,83	3,20±4,87	2,07*
ω_{LY} 0–5 (°·s ⁻¹)	54,64±23,95	46,90±26,42	1,18
φ_{CoM} 0 (°)	60,37±3,38	59,16±3,24	1,40
φ_{CoM} 5 (°)	50,99±3,12	50,23±4,31	0,77
ω_{CoM} 0–5 (°·s ⁻¹)	47,82±17,14	47,05±19,92	0,16

Legenda (tab. 1 a 2): DS – délka skoku, NR – nájezdová rychlost, φ_{TR} – úhel mezi trupem a horizontálou, φ_{ST} – úhel mezi stehnem a horizontálou, φ_{BE} – úhel mezi bérce a horizontálou, φ_{DK} – úhel mezi dolními končetinami a horizontálou, φ_{LY} – úhel mezi lyžemi a horizontálou, φ_{CoM} – úhel mezi spojnici hlezenní kloub – těžiště a horizontálou, ω_{TR} – úhlová rychlost pro pohyb trupu, ω_{ST} – úhlová rychlost pro pohyb stehna, ω_{BE} – úhlová rychlost pro pohyb bérce, ω_{DK} – úhlová rychlost pro pohyb dolních končetin, ω_{LY} – úhlová rychlost pro pohyb lyží, ω_{CoM} – úhlová rychlost pro pohyb těžiště, ΔCoM – posun těžiště ve vertikálním směru, * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$

Obrázek 3
Grafické porovnání polohy těla a lyží ve vybraných místech bezoporové fáze skoku pro závodníky v severské kombinaci a ve skoku na lyžích

Letová fáze

Základní hodnoty měřených parametrů pro letovou fázi a výsledky získané jejich porovnáním jsou uvedeny v tabulce 2. Grafické porovnání polohy závodníků severské kombinace a skokanů na lyžích ve vybraných místech sledovaného úseku je na obrázku 3.

Tabulka 2
Hodnoty měřených úhlových a rychlostních parametrů ve fázi letu

	Severská kombinace	Skok na lyžích	Nepárový t-test
φ_{TR} 23 (°)	15,00±4,98	17,70±4,07	2,30*
φ_{TR} 33 (°)	9,21±4,74	10,78±3,90	1,40
ω_{TR} 23–33 (°·s ⁻¹)	5,79±3,04	6,92±3,17	1,41
φ_{DK} 23 (°)	41,61±4,25	39,75±5,60	1,46
φ_{DK} 33 (°)	36,29±4,36	32,18±3,90	3,84**
ω_{DK} 23–33 (°·s ⁻¹)	5,33±3,70	7,56±3,68	2,35*
φ_{LY} 23 (°)	15,72±6,27	13,40±4,35	1,67
φ_{LY} 33 (°)	8,50±5,29	8,21±4,33	0,23
ω_{LY} 23–33 (°·s ⁻¹)	7,23±6,17	5,20±3,63	1,55
φ_{CoM} 23 (°)	33,55±3,86	32,25±4,44	1,20
φ_{CoM} 33 (°)	28,51±3,76	25,23±3,71	3,41*
ω_{CoM} 23–33 (°·s ⁻¹)	12,23±7,53	17,44±7,02	7,53*
ΔCoM 23–33 (m)	3,32±0,12	3,00±0,13	9,62**
φ_{TR} 60 (°)	2,37±3,00	1,47±2,22	1,08
φ_{DK} 60 (°)	27,39±3,85	25,12±3,85	1,87
φ_{LY} 60 (°)	1,94±4,46	2,03±3,77	0,10
φ_{CoM} 60 (°)	20,39±2,99	18,10±2,39	2,17*

Úsek 23–33 m za hranou

Skupina závodníků ve skoku na lyžích má ve 33 m za hranou posunutě dolní končetiny více dopředu ($p < 0,01$), velikost úhlové rychlosti v hlezenním kloubu v úseku 23–33 m za hranou je pro tuto skupinu závodníků vyšší ($p < 0,05$). Těžiště u skupiny skokanů na lyžích je na konci sledovaného úseku posunutě více dopředu ($p < 0,01$), velikost rychlosti jeho posunu je u této skupiny vyšší ($p < 0,05$). Velikost poklesu těžiště ve vertikálním směru v tomto úseku je větší pro skupinu závodníků v severské kombinaci ($p < 0,01$).

Úsek 55–65 m za hranou

V 60 m za hranou je těžiště skokanů na lyžích posunutě více dopředu ($p < 0,05$) v porovnání se skupinou závodníků v severské kombinaci. Podobně jako v předcházející fázi letu je pokles těžiště ve vertikálním směru u skokanů na lyžích menší ($p < 0,05$).

DISKUSE

Velikost nájezdové rychlosti závodníků v severské kombinaci je významně větší ($p < 0,01$) než u skokanů na lyžích. Významnou korelaci mezi délkou skoku a velikostí nájezdové rychlosti, podobně jako mezi délkou skoku a velikostí úhlové rychlosti v kyčelním kloubu, našli ve finálovém kole závodu na OH 2006 také Virmavirta et al. (2009). Janura et al. (1999) zjistili, že závodníci v severské kombinaci měli při porovnání se skokany na lyžích vyšší nájezdovou rychlost, pro rychlost odrazu a pro jeho razanci však byla zjištěná tendence opačná.

Začátek přechodové fáze

V úseku za hranou můstku jsme mezi skupinou skokanů na lyžích a závodníků v severské kombinaci našli pouze minimum rozdílů v provedení přechodové fáze. Rozdíl ve velikosti úhlové rychlosti v kolenním kloubu, která je větší u skokanů na lyžích, se blíží hladině významnosti $p < 0,05$. Velikost úhlové rychlosti v kolenním kloubu, která má zásadní význam pro vytvoření momentu hybnosti v průběhu odrazu, je společně s malým úhlem mezi trupem a lyžemi ve 20 m za hranou můstku nejdůležitějším parametrem pro kvalitní výkon ve skoku na lyžích (Brüggemann et al., 2002; Schwameder & Müller, 1995). Rychlejší posun těla v přechodové fázi je výhodnější pro minimalizaci odporu prostředí (Arndt et al., 1995).

Závodníci s nejlepší výkonností se v průběhu odrazu vyznačují větší rotací v kolenním kloubu, s minimálním poklesem rychlosti. V další fázi dochází k většímu posunu těžiště vpřed, který je způsoben zmenšením úhlu dolních končetin s horizontálou (Janura et al., 2001).

Letová fáze

Podle Schmölzera a Müllera (2005) musí závodník zvolit optimální strategii při výběru letové polohy, která povede k dosažení maximální délky skoku za daných podmínek (velikost a tvar můstku, povětrnostní situace, výstroj, výzbroj, somatotyp skokana, jeho psychický stav atd.). Skupina závodníků ve skoku na lyžích má v prvním (23–33 m za hranou) i druhém (60 m) sledovaném úseku letové fáze posunutě těžiště více dopředu, velikost úhlové rychlosti v hlezenním kloubu v úseku 23–33 m za hranou je pro tuto skupinu závodníků vyšší. Tyto závěry potvrzují i další studie, kdy větší posun těžiště dopředu umožňuje dosažení letové pozice, ve které existuje příznivější působení aerodynamických sil (odporová a vztlačková síla) (Puumala & McPherson, 1995; Jošt et al., 2000). Virmavirta et al. (2005) našli významný vztah mezi délkou skoku a zmenšením úhlu mezi tělem skokana a lyžemi ve vzdálenosti 40 m za hranou můstku.

Při analýze skoku u závodníků v severské kombinaci je nutné přihlížet k tomu, že tato disciplína se skládá ze dvou částí, které se liší v požadavcích na optimální biomechanické, fyziologické a antropometrické parametry (Burke, 2007). Proto je nezbytné zabývat se nejen biomechanikou jednotlivých fází skoku (Jošt & Pustovrh, 1995), ale také oblastí fyziologie svalu a svalové síly (Bösl et al., 2007; Erelina, 2006).

Velké rozdíly v provedení skoku existují také v rámci sledovaných skupin závodníků. Proto je nutné zabývat se interindividuálními rozdíly v rámci těchto skupin (Schmölzer & Müller, 2005; Vaverka & Janura, 2002). Nízká závislost mezi měřenými parametry a délkou skoku naznačuje individuální optimální řešení pro jednotlivé závodníky (Virmavirta et al., 2005). Velká interindividuální variabilita byla nalezena také při kinematické analýze letové fáze na OH 2002 (Schmölzer & Müller, 2005).

Limity studie a zaměření dalšího výzkumu

V praxi se prakticky nesetkáme se závodem (soutěžním kolem), ve kterém by byly konstantní vnější podmínky. Délka skoku je více ovlivněna povětrnostními předpoklady než pohybovými předpoklady závodníků (Seo & Murakami, 2003). Také v tomto případě se velikost větru měnila v rozmezí $0,1\text{--}2,7\text{ m}\cdot\text{s}^{-1}$ (severská kombinace) a $0,4\text{--}3,0\text{ m}\cdot\text{s}^{-1}$ (skok na lyžích). Autoři si jsou také vědomi, že v současné době je při kinematické analýze skoku na lyžích samozřejmostí použití 3D

analýzy. Vzhledem k tomu, že podmínky na můstku neumožnily realizaci tohoto měření, zvolili jsme 2D analýzu, s vyhodnocením pohybu v sagitální rovině. Ze získaných výsledků vyplývá, že i přes výše uvedené skutečnosti lze považovat použité parametry za validní pro posouzení rozdílů v provedení skoku u závodníků v severské kombinaci a ve skoku na lyžích.

Pro další výzkum je nezbytné sledovat změny v kinematických parametrech v závislosti na vnitřních parametrech závodníků (antropometrické charakteristiky, úroveň pohybových schopností). Zvětšení délky skoku a stabilita letové fáze závisí na antropometrických parametrech a na použitém vybavení (Schmölzer & Müller, 2005).

ZÁVĚRY

Závodníci v severské kombinaci dosáhli stejné délky skoku jako skokané na lyžích při srovnatelném provedení přechodové fáze za hranou můstku, avšak při významně větší nájezdové rychlosti. Poloha těla v letové fázi z hlediska působení aerodynamických sil byla ve sledovaných závodech výhodnější pro soubor skokanů na lyžích.

LITERATURA

- ARNDT, A., BRÜGEMANN, G.-P., VIRMAVIRTA, M. & KOMI, P. V. (1995) Techniques used by Olympic ski jumpers in the transition from takeoff to early flight. *Journal of Applied Biomechanics*, vol. 11, no. 2, p. 224–237.
- BAUMANN, W. (1979) The biomechanical study of ski-jumping. In *Proceedings of International Symposium on Science on Skiing* (p. 70–95). Japan.
- BÖSL, P., SCHWIRTZ, A., ROTT F. & GROSSGEBAUER, J. (2007) Comparison of lower limbs strength between athletes in ski jumping and Nordic combined. In LINNAMO, V., KOMI, P. V. & MÜLLER, E. (Eds.) *Science and Nordic Skiing* (p. 183–190). Oxford : Meyer & Meyer Sport Ltd.
- BRÜGEMANN, G.-P., DEMONTE, G., KOMI, P. V., ISOLEHTO, J., MÜLLER, E., POTTHAST, W., SCHWAMEDER, H. & VIRMAVIRTA, M. (2002) Biomechanical analysis of the takeoff, the early and the mid-flight phases in ski jumping during the Salt Lake City Winter Games. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, vol. 34, no. 5, p. 123.
- BURKE, L. (2007) *Practical sports nutrition*. Champaign, IL : Human Kinetics.
- ERELINE, J. (2006) *Contractile properties of human skeletal muscles: Association with sports training, fatigue and post-tetanic potentiation*. Nepublikovaná doktorská disertační práce. Tartu : Tartu University.
- JANURA, M., ELFMARK, M., SEIDL, V. & VAVERKA, F. (2001) Analýza skoku na lyžích závodníků v severské kombinaci – MSJ Štrbské Pleso 2000. In VÁLKOVÁ, H. & HANELOVÁ, Z. (Eds.) *Pohyb a zdraví: sborník z 2. mezinárodní konference* (p. 218–221). Olomouc : Univerzita Palackého.
- JANURA, M., LEHNERT, M., ELFMARK, M. & VAVERKA, F. (1999) A comparison of the take-off and the transition phase of the ski-jumping between the group of the ski jumpers and the competitors in Nordic combined. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Gymnica*, vol. 29, no. 2, p. 7–13.
- JANURA, M., SVOBODA, Z. & UHLÁŘ, R. (2007) A comparison of ski jump execution in a group of the best jumpers. In LINNAMO, V., KOMI, P. V. & MÜLLER, E. (Eds.) *Science and Nordic Skiing* (p. 205–214). Oxford : Meyer & Meyer Sport Ltd.
- JANURA, M. & VAVERKA, F. (1997) Hodnocení systému pro analýzu videozáznamu I. (přesnost vyhodnocených dat). *Telesná výchova a sport*, vol. 7, no. 3, p. 28–31.
- JOŠT, B., ČOH, M., PUSTOVRH, J. & ULAGA, M. (2000) Analysis of the selected kinematic variables of the take-off in ski jumps and their correlation with the length in the finals of the world cup at Planica in 1999. In ČOH, M. & JOŠT, B. (Eds.) *Biomechanical characteristics of technique in certain chosen sports* (p. 58–71). Ljubljana : University of Ljubljana.
- JOŠT, B. & PUSTOVRH, J. (1995) *Nordijsko smučanje*. Ljubljana : Fakulteta za šport.
- KARAS, V., OTÁHAL, S. & SUŠANKA, P. (1990) *Biomechanika tělesných cvičení*. Praha : SPN.
- KOMI, P. V., NELSON, R. C. & PULLI, M. (1974) Biomechanics of ski jumping. *Studies in Sport Physical Education and Health*, vol. 5, p. 1–53.
- MÜLLER, W. (2009) Determinants of ski-jump performance and implications for health, safety and fairness. *Sports Medicine*, vol. 39, no. 2, p. 85–106.
- PUUMALA, R. & McPHERSON, M. (1995) A kinematic analysis of the flight phase of ski jumping. In BAUER, T. (Ed.) *Proceedings of the 13th International Symposium on Biomechanics in Sports* (p. 257–260). Thunder Bay, Ontario : Lakehead University.
- SEO, K. & MURAKAMI, M. (2003) The optimization study of ski jumping flight on the basis of aerodynamic data. *Descente Sports Science*, vol. 24, p. 31–37.
- SCHMÖLZER, B. & MÜLLER, W. (2005) Individual flight styles in ski jumping: results obtained during Olympic Games competitions. *Journal of Biomechanics*, vol. 38, no. 5, p. 1055–1065.

- SCHWAMEDER, H. (1993) Dreidimensionale biokinematische Bewegungsanalyse der Absprung- und ersten Flugphase im Skispringen. In KORNEXL, E. & NACHBAUER, W. (Eds.) *Symposiumsbericht 25 Jahre Sportwissenschaften in Innsbruck* (p. 379–401). Innsbruck : Eigenverlag.
- SCHWAMEDER, H. (2008) Biomechanics research in ski jumping, 1991–2006. *Sports Biomechanics*, vol. 7, no. 1, p. 114–136.
- SCHWAMEDER, H. & MÜLLER, E. (1995) Biomechanische Beschreibung und Analyse der V-Technik im Skispringen. *Spectrum der Sportwissenschaften*, vol. 7, no. 1, p. 5–36.
- VAVERKA, F. (1987) *Biomechanika skoku na lyžích*. Olomouc : Univerzita Palackého.
- VAVERKA, F. & JANURA, M. (2002) Take-off optimization patterns in ski jumping: general versus individual models. In *IV. World Congress of Biomechanics – Proceedings [CD]*. Calgary : University of Calgary.
- VAVERKA, F., JANURA, M., ELFMARK, M., SALINGER, J. & McPHERSON, M. (1997) Inter and intraindividual variability of the ski-jumper's take-off. In MÜLLER, E., SCHWAMEDER, H., KORNEXL, E. & RASCHNER, C. (Eds.) *Science and Skiing* (p. 61–71). London : E & FN Spon.
- VIRMAVIRTA, M., ISOLEHTO, J., KOMI, P. V., BRÜGGEMANN, G. P., MÜLLER, E. & SCHWAMEDER, H. (2005) Characteristics of the early flight phase in the Olympic ski jumping competition. *Journal of Biomechanics*, vol. 38, no. 11, p. 2157–2163.
- VIRMAVIRTA, M., ISOLEHTO, J., KOMI, P. V., SCHWAMEDER, H., PIGOZZI, F. & MASSAZZA, G. (2009) Take-off analysis of the Olympic ski jumping competition (HS-106m). *Journal of Biomechanics*, vol. 42, no. 8, p. 1095–1101.
- VODICAR, J. & JOŠT, B. (2010) The factor structure of chosen kinematic characteristics of take-off in ski jumping. *Journal of Human Kinetics*, vol. 23, no. 1, p. 37–45.

Analysis of the non support phase of the jump of the Nordic Combined and ski jumping competitors on a large hill (HS-134 m) during the 2009 Nordic World Ski Championships

The transition to the flight and the flight phase in ski jumping have an important influence on the length of the jump. Thus, the purpose of this study was to assess the execution of the transition to the flight and the flight phase in the Nordic Combined competitors (NC) and to compare them with the group of ski jumpers (SJ). The jumps of 30 NC and 30 SJ competitors, who performed ski jumps on the HS-134 m jumping hill, were analysed by 2D videography. The kinematic data were collected from the lower extremities, trunks, and skis of the competitors. Lower extremities and the center of mass (CoM) of the SJ group are translated more forward in the section 23–33 m behind the jumping hill edge ($p < 0.01$), in comparison to the NC competitors; the angular velocity of the CoM is bigger in the SJ group ($p < 0.05$). The CoM of the SJ group is translated more forward in the area about 60 m behind the jumping hill edge ($p < 0.05$). The NC competitors achieved jump lengths comparable to the SJ competitors by having significantly higher in-run velocities ($p < 0.01$).

Keywords: transition phase, flight phase, Nordic Combined, ski jumping, 2D videography.

Prof. RNDr. Miroslav Janura, Dr.
FTK UP, tř. Míru 115, 771 11 Olomouc
e-mail: miroslav.janura@upol.cz

POHYBOVOU AKTIVITOU VE ŠKOLNÍM PROSTŘEDÍ KE ZMÍRNĚNÍ OBEZITY 6–8LETÝCH DĚTÍ: VÝSLEDKY TŘÍLETÉ LONGITUDINÁLNÍ STUDIE V ČESKÉ REPUBLICE*

Česká kinantropologie
2011, Vol. 15, č. 4, s. 61–75

ERIK SIGMUND¹, DAGMAR SIGMUNDOVÁ¹,
ROMANA ŠNOBLOVÁ¹, LUDMILA MIKLÁNKOVÁ¹,
FILIP NEULS¹, WALLID EL ANSARI²

¹ Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého v Olomouci

² Faculty of Sport, Health and Social Care, University Gloucestershire,
Gloucestershire, United Kingdom

SOUHRN

Cílem studie bylo ověřit efektivitu zvýšení celodenní PA zvýšenou realizací PA ve školním prostředí a její vliv na výskyt nadváhy a obezity u 6–8letých dětí. PA byla měřena u náhodně vybraných děvčat ($n = 84$) a chlapců ($n = 92$) ve věku 6–8 let pomocí akcelerometru Caltrac (aktivní energetický výdej AEE-kcal/kg-den⁻¹) a pedometru Yamax (denní počet kroků). PA dětí byla opakovaně monitorována kontinuálně po dobu 7 po sobě následujících dní. Obezita, nadváha a normální úroveň tělesné hmotnosti byla klasifikována podle percentilového grafu BMI pro dívky a chlapce ve věku 5–19 let (WHO, 2007). První monitorování PA proběhlo v mateřské škole na podzim roku 2005. Po nástupu dětí do první třídy základní školy byli účastníci rozděleni do kontrolní ($n_g = 41$ a $n_{\bar{g}} = 47$) a experimentální ($n_g = 43$ a $n_{\bar{g}} = 45$) skupiny. Opakované monitorování PA probíhalo v měsících září a duben v letech 2006–2008. Děti z kontrolní skupiny realizovaly běžný výukový program PA představující dvě 45minutové vyučovací jednotky tělesné výchovy týdně. PA v experimentální skupině zahrnovala vyjma vyučovacích jednotek tělesné výchovy také PA prováděnou v jedné 20minutové přestávce a PA prováděnou v rámci školní družiny. V průběhu realizace intervenčního pohybového programu byly opakovaně zjišťovány signifikantně ($p < 0,0001$) vyšší hodnoty školní i celodenní PA (AEE i počtu kroků) u dětí z experimentální skupiny než u dětí z kontrolní skupiny. Chlapci i děvčata z experimentální skupiny dosáhli při realizaci intervenčního pohybového programu v průměru více než 3 100 kroků za dobu trávenou ve škole a více než 10 500 kroků za den, zatímco děti z kontrolní skupiny nedosáhly ani v jednom z opakovaných měření více než 1900 kroků ve škole a více než 9 200 kroků za den. Na začátku realizace intervenčního programu jsme nezaznamenali signifikantní rozdíly v zastoupení obézních dětí v experimentální (7 % děvčat a 11 % chlapců) ani kontrolní (7 % děvčat a 6 % chlapců) skupině. Po dvouleté realizaci intervenčního pohybového programu nebyl v experimentální skupině zaznamenán výskyt obezity ani u jednoho dítěte, zatímco v kontrolní skupině bylo 22 % dívek a 23 % chlapců obézních. Vyšší školní PA výrazně přispívá k podpoře celodenní PA

* Tato studie vznikla za podpory MŠMT v rámci výzkumného záměru MSM 6198959221 „Pohybová aktivita a inaktivita obyvatel České republiky v kontextu behaviorálních změn“.

a k omezení nárůstu obezity u 6–8letých dětí. Školní prostředí je vhodné pro efektivní realizaci intervenčních pohybových programů zaměřených na zvýšení PA dětí a redukci jejich nadměrné tělesné hmotnosti.

Klíčová slova: školní přestávky, tělesná výchova, školní družina, kroky, pedometr, obezita.

ÚVOD

Celosvětově registrovaný nárůst nadváhy a obezity dětí (Apfelbacher et al., 2008; Jackson-Leach & Lobstein, 2006; Janssen et al., 2005; Li & Hooker, 2010; Moreno, Pigeot & Ahrens, 2011; Stamatakis et al., 2010; Wolford, 2008) v kontextu se současně zjišťovanou nízkou pohybovou aktivitou (PA), nadměrným sezením nebo nevhodným stravováním (Janssen et al., 2005; Plachta-Danielzik et al., 2010) iniciuje hledání efektivních strategií a ověřování programů podporujících zvýšení PA (Verstraete et al., 2007; Ward, Saunders & Pate, 2007) a zmírnění nárůstu dětské obezity (Brug et al., 2010; Flodmark, Marcus & Britton, 2006; Gonzalez-Suarez et al., 2009).

Školní prostředí nabízí vhodné příležitosti pro provádění pohybových (Griew et al., 2010; Sharma, 2006) a dietetických intervenčních programů (Evans et al., 2010; Li & Hooker, 2010; Ransley et al., 2007; Sharma, 2006). Protože ve školním prostředí tráví děti podstatnou část školního dne (Fox, 2004), mohou zde být efektivně utvářeny základy zdravého životního stylu (Pate et al., 2006; Sharma, 2006). PA spjatá se školou, zahrnující aktivní dopravu do a ze školy (Faulkner et al., 2009; McKee et al., 2007; Panter et al., 2010), školní tělesnou výchovu (TV) (Pate et al., 2006; Tudor-Locke et al., 2009), PA o přestávkách a volných hodinách (Ridgers & Stratton, 2010; Ridgers, Tóth & Uvacsek, 2009; Tudor-Locke et al., 2009; Verstraete et al., 2006), se ukazuje jako výrazný stimulační prostředek k naplnění zdravotně doporučené PA dětí (Mota et al., 2005; Pate et al., 2006).

Školní intervenční programy založené na kombinaci vhodné PA a diety se ukazují být efektivnější při prevenci obezity než aplikace pouhé vyšší PA nebo vhodné diety samostatně (Flodmark, Marcus & Britton, 2006). Stále jsou však zaznamenávány neprůkazné výsledky (Brown & Summerbell, 2009; Harris et al., 2009; Thomas, 2006) nebo prezentovány krátkodobé programy (< 1 rok), u nichž je prokázání intervenčního efektu na redukci obezity komplikovanější než u dlouhodobějších programů (Gonzalez-Suarez et al., 2009; James, Thomas & Kerr, 2007; Hughes et al., 2007; Verstraete et al., 2007). Přes metodologickou různorodost, geografické, klimatické, rasové, koncepční a regionální odlišnosti jednotlivých programů lze uvést některá specifika poukazující na efektivitu intervenčních programů na redukci obezity u 6–11letých dětí (Bjelland et al., 2011; Brown & Summerbell, 2009; Brug et al., 2010; Bunc, 2010; Gonzalez-Suarez et al., 2009; Lanigan, Barber & Singhal, 2010; Reilly, 2008; Small, Anderson & Mazurek Melnyk, 2007; Taylor et al., 2008; Thomas, 2006; Zenzen & Kridli, 2009):

- Kombinace zvýšené PA (resp. redukce sezení) a vhodné diety se ukazuje být efektivnější při redukci obezity než samostatně uplatňované zvýšení PA nebo vhodné stravování.
- Kognitivně-behaviorální model nabízí vhodná teoretická východiska pro efektivní redukci obezity.
- Účast rodičů zvyšuje šanci úspěšné redukce obezity. U dětí předškolního věku je zapojení alespoň jednoho z rodičů nezbytnou podmínkou nejen efektivity, ale i samotné účasti dítěte na intervenčním programu.
- Pohybově přátelské prostředí stimuluje děti k vyšší PA.
- Dlouhodobější (> 1 rok) a obsahově rozlišené programy pro dívky a chlapce mají větší šanci na redukci obezity než krátkodobé a genderově nerozlišené programy.

- Atraktivní a preferované, společně s vrstevníky realizované druhy PA, které zaměstnávají velké svalové skupiny a které lze provádět i v domácím prostředí, napomáhají k vyšší efektivitě intervenčních programů.
- Pravidelná kontrola Body mass indexu dětí a možnost konzultací s odborníky na výživu a PA přispívá k vyšší efektivitě intervenčních programů. Zahraniční studie opakovaně vyzývají k další tvorbě a ověřování efektivit intervenčních programů na zvýšení PA a zmírnění obezity v dětském věku, neboť dosud neexistuje univerzální, obecně platný program dlouhodobého zvýšení PA a redukce dětské obezity (Brown & Summerbell, 2009; Gonzalez-Suarez et al., 2009; Lanigan, Barber & Singhal, 2010; Reilly, 2008; Small, Anderson & Mazurek Melnyk, 2007; Taylor et al., 2008; Thomas, 2006; Zenzen & Kridli, 2009).

Cílem této studie bylo ověřit efektivitu zvýšení celodenní PA zvýšenou realizací PA ve školním prostředí a její vliv na výskyt nadváhy a obezity u 6–8letých dětí v průběhu první a druhé třídy základní školy.

METODIKA

Účastníci

Studie kontinuálně navazuje na práci s názvem „Changes in physical activity in pre-schoolers and first-grade children: longitudinal study in the Czech Republic“ (Sigmund, Sigmundová & El Ansari, 2009) realizované u 176 dětí (84 dívek a 92 chlapců) v mateřské škole a prvním ročníku Základních škol v Olomouci (n = 2) a v Prostějově (n = 2). Po nástupu dětí do prvního ročníku a prvním monitorování týdenní PA v průběhu září 2006 byl na dvou základních školách (Olomouc n = 1 a Prostějov n = 1) zahájen intervenční program na zvýšení PA. Výběr škol pro realizaci intervenčního pohybového programu korespondoval s prioritním zaměřením škol na zdraví a pohybovou aktivitu. Na dvou zbylých základních školách byly děti vzdělávány standardním programem. Prezentovaná studie byla schválena Etickou komisí Fakulty tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci. Účast všech dětí a jejich rodičů byla dobrovolná a nebyla za ni vyplácena žádná finanční odměna.

Charakteristika standardního a intervenčního pohybového programu

Standardní pohybový program (kontrolní skupina) představoval dvě samostatné vyučovací jednotky tělesné výchovy (TV) týdně, každá v délce trvání 45 minut. Koedukované vyučovací jednotky TV byly zaměřeny na všestranný pohybový rozvoj dětí především formou pohybových her (honičky, lokomoční hry v kruhu a zástupech, zjednodušené formy vybíjené a kopané), jednoduchých gymnastických cvičení (dřepy, sedy – lehy, poskoky apod.) a cvičení s pomůckami (míč: driblování, hod na cíl, chytání; švihadlo: přeskoky; obruče: běh, točení, prolézání; lavičky: chůze a různé způsoby přeskakování). Další pohybovou aktivitu v průběhu školního vyučování mohly děti provádět o přestávkách a ve školní družině. Avšak způsob trávení času o přestávkách a ve školní družině byl limitován školními podmínkami a výběrem činností vyučujícím.

Intervenční pohybový program (experimentální skupina) zahrnoval, nad rámec standardního pohybového programu, navíc pohybově aktivní trávení jedné 20minutové přestávky v tělocvičně nebo na školním hřišti denně a každodenní pohybové hraní v rámci školní družiny. Obsah 20minutové přestávky i pohybově aktivního hraní ve školní družině zahrnoval individuální i skupinové hry a cvičení s pomůckami a na nářadích (švihadla, obruče, molitanové, měkké a volejbalové míče, overbally, soft-tenisové a badmintonové páčky, skákové panáky, míče a gumy, koloběžky a dětská odrážedla, frisbee, basketbalové koše, lana, žebřiny), věkově přizpůsobené sportovní hry (fotbal, florbal, přehazovaná, vybíjená, stolní tenis) a pohybové hry

(honičky, hry s kruhovou plachtou, pohybová říkadla). Doba realizace pohybové aktivity a její intenzita nebyla striktně určována a kontrolována. Volba konkrétního obsahu vycházela z aktuálních preferencí a pohybových schopností zúčastněných dětí, klimatických podmínek a nabídky pedagogů v souladu s jejich výukovými plány. Prioritně byl sledován cíl aktivního zapojení dětí do PA. Organizaci a vedení intervenčního pohybového programu zajišťovali pedagogové základních škol a hlavní autor studie ve spolupráci s českými spoluautory studie a praktikujícími studenty Fakulty tělesné kultury a Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Způsob a průběh monitorování pohybové aktivity a určování nadváhy a obezity

V průběhu let 2006–2008 byla 5krát opakovaně, pravidelně v měsících září a duben, monitorována terénní PA dětí pomocí akcelerometru a pedometru. Standardizována metodika sledování terénní PA je založena na kontinuálním týdenním monitorování celodenní PA pomocí akcelerometru Caltrac (Muscle Dynamics Fitness Network, Torrance, CA, USA), pedometru Yamax Digiwalker SW-200 (Yamax Corporation, Tokyo, Japan) a individuálního záznamního archu pro zápis dat z Caltracu a Yamaxu (Sigmund, Sigmundová & El Ansari, 2009; Sigmund, Sigmundová, Miklánková, Frömel & Groffik, 2009).

Akcelerometr Caltrac je lehký přístroj kapesní velikosti (< 80 gramů; 7,2 x 7,4 x 2 cm), který je schopen snímat pohyby ve vertikálním směru (Sallis et al., 1990). Piezokeramický krystal, který je zabudovaný v Caltracu, umožňuje mírou vlastní mechanické deformace převádět pohybové zrychlení na změny elektrických impulsů, jež lze následně, přepočtem podle individuálních somatických charakteristik (tělesná hmotnost a výška, věk a pohlaví), vyjádřit v jednotkách výdeje energie [kcal] (Montoye et al., 1996). Úroveň PA byla kvantifikována prostřednictvím proměnné aktivní energetický výdej (AEE), která reprezentuje energetický výdej v průběhu PA, tzn. bez klidového metabolismu (Westerterp, 1999). Vzhledem k možnosti skupinových komparací děvčat a chlapců s odlišnou tělesnou hmotností je vhodné používat relativních hodnot AEE, přepočtených na jeden kilogram tělesné hmotnosti jedince (Puyau, Adolph, Vohra, Zakeri & Butte, 2004). Pro zjišťování denního energetického výdeje u dětí byl akcelerometr Caltrac validován k jednodennímu záznamu srdeční frekvence ($r_p = 0,40\text{--}0,54$ $p < 0,02$) s vysokou ($r_p = 0,96$) vnitřně-skupinovou reliabilitou (Harro, 1997; Sallis et al., 1990). Na základě signifikantních vztahů zjištěných při chůzi mezi energetickým výdejem z Caltracu a nepřímou kalorimetrií ($r_p = 0,80$ $p < 0,001$), resp. Caltracu a spotřebou kyslíku VO_2 ($r_p = 0,85$ $p < 0,001$), je tento typ akcelerometru doporučován k určování celodenního energetického výdeje u skupin dětí (Bray et al., 1992; 1994). V současnosti se při monitorování terénní PA využívají převážně trojrozměrně snímající akcelerometry, jako např. Actigraph. Vzhledem k zachování konzistentnosti výsledků a znalosti ovládání přístroje rodiči i učiteli bylo i při opakovaném monitorování zachováno také použití akcelerometru Caltrac.

Yamax Digiwalker SW-200 je komerčně dostupný, malý a lehký (1,5 x 3,5 x 5,0 cm; 20 g) elektronický pedometr, který měří vertikální oscilace. Pedometr Yamax Digiwalker SW-200 využívá principu zapínání a vypínání elektrického obvodu pomocí odpruženého ramene kyvadélka, které se pohybuje při vertikálních oscilacích vznikajících při chůzi (Schneider, Crouter & Bassett, 2004). Každá vertikální oscilace silnější než práh citlivosti přístroje (0,35 g) je započítána jako krok (Tudor-Locke et al., 2002). Úhrnný počet kroků a z něj vypočtená překonaná vzdálenost či případný energetický výdej je zobrazován na displeji přístroje. Pedometry jsou nejpřesnější při určování počtu kroků, méně přesné při vypočítávání překonané vzdálenosti a nejméně přesné při stanovování energetického výdeje (Crouter et al., 2003). Proto je počet kroků doporučován jako reprezentující proměnná při zpracovávání a interpretaci výsledků z pedometru (Tudor-Locke & Myers, 2001).

Základní somatické charakteristiky byly zjišťovány s 1–7denním předstihem před samotným zahájením monitorování z důvodu individuálního nastavování akcelerometru Caltrac a přípravy individuálního záznamního archu. Kalendářní věk byl vypočítán od data narození po

první monitorovací den. Tělesná výška dětí byla měřena pomocí Anthropometru A-319 (Trystom, Olomouc, Česká republika) a jejich tělesná hmotnost pomocí kalibrované váhy Tanita WB 110 S MA (Quick Medical Corporation, Seattle, WA, USA). Měření tělesné výšky a tělesné hmotnosti bylo realizováno ráno v průběhu první vyučovací jednotky s přesností na 0,5 cm a 0,1 kg. Body Mass Index (BMI) byl počítán jako podíl tělesné hmotnosti [kg] a druhé mocniny tělesné výšky [m]. Obezita, nadváha a normální úroveň tělesné hmotnosti byla klasifikována podle percentilového grafu BMI pro dívky a chlapce ve věku 5–19 let (WHO, 2007). Nadváha (obezita) reprezentuje 85–97 percentil (> 97 percentil) věkově diferencovaného BMI podle percentilového grafu WHO.

První monitorovací den obdržel každý z účastníků elastický pás s kapsou pro akcelerometr Caltrac, pedometr Yamax a individuální záznamní arch. Elastický pás zabezpečoval těsné umístění přístrojů v pase na pravém boku dětí v průběhu celodenního monitorování. Děti byly instruovány nosit pás s monitorovacími přístroji minimálně 8 hodin denně vyjma odpočinku, spánku, osobní hygieny a koupání. Každý individuální záznamní arch obsahoval 3 sekce, které byly vyplňovány učiteli nebo rodiči monitorovaných dětí. Do první části byl zaznamenáván AEE z akcelerometru Caltrac, do druhé počet kroků z pedometru Yamax a třetí část byla určena pro zaznamenávání skladby prováděné PA, její doba trvání, intenzita a typ. Do záznamu každého zúčastněného dítěte byly čtyřikrát denně zapisovány aktuální hodnoty AEE (kcal) a počtu kroků (ráno po probuzení – rodičem; po příchodu do školy – učitelem; před odchodem ze školy – učitelem a večer před spaním – rodičem). Rodičům i učitelům byl vysvětlen způsob zápisu údajů z přístrojů do individuálních záznamů dětí.

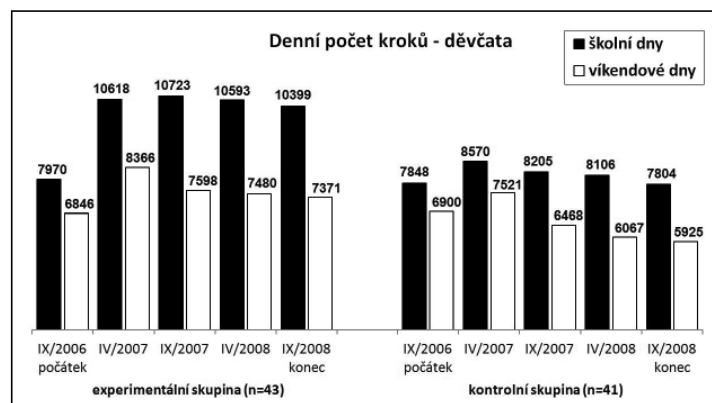
Statistické zpracování a interpretace dat

Data o úrovni PA byla analyzována v softwarovém prostředí SPSS pro Windows, verze 18.0 (SPSS, Inc., Chicago, IL). Pro zjištění vlivu intervenčního pohybového programu na úroveň PA (AEE – kcal/kg·den⁻¹ a počet kroků – počet/den) u děvčat a chlapců byla použita vícerozměrná analýza variance (ANOVA) pro opakovaná měření. Pracovní a víkendové dny, školní a volný čas pracovních dnů byly použity jako závislé proměnné. K následné identifikaci rozdílů mezi děvčaty a chlapci ze standardního a intervenčního pohybového programu v úrovni PA byl použit Tukeyho HSD post-hoc test. K zjišťování rozdílů v úrovni PA při jednotlivých opakovaných měření v rámci stejného pohlaví a skupiny byl využit t-test pro závislé vzorky. Pro určení šance výskytu obezity a nadváhy v průběhu realizace intervenčního pohybového programu byla použita logistická regrese Enter. Do testovaného modelu vstupovaly nezávislé proměnné příslušnost ke skupině (experimentální x kontrolní) a k pohlaví (dívka x chlapec). Síla vztahu mezi nezávislými a závislými proměnnými byla posuzována prostřednictvím koeficientu „effect size“ d pro opakovaná měření (Cortina & Nouri, 2000). Hodnoty koeficientu d = 0,2; 0,5 a 0,8 lze interpretovat jako malý; střední a velký efekt (Cohen, 1988; Sheskin, 2007).

VÝSLEDKY

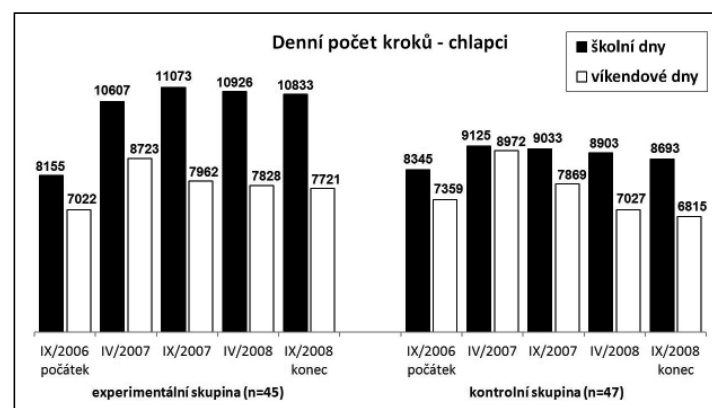
Před zahájením intervenčního pohybového programu

Po nástupu dětí do první třídy základních škol nezaznamenáváme před zahájením intervenčního pohybového programu signifikantní rozdíly v celodenním počtu kroků a aktivním energetickém výdeji mezi kontrolní a experimentální skupinou (obrázky 1–4). Obdobně nezjišťujeme výrazný rozdíl v úrovni školní PA, krocích ani aktivním energetickém výdeji, mezi děvčaty a chlapci nebo mezi dětmi z kontrolní a experimentální skupiny před začátkem realizace intervenčního pohybového programu (obrázky 5–8). Školní PA, která u všech skupin dětí zahrnovala minimálně dvě 45minutové vyučovací jednotky TV týdně, lokomoční přesun na oběd a pobyt ve školní družině, v průměru představovala méně než 1 800 kroků (obrázky 5–6). Před zahájením intervenčního pohybového programu jsme neshledali signifikantní rozdíly v zastoupení obézních dětí v experimentální (7 % děvčat a 11 % chlapců) a kontrolní (7 % děvčat a 6 % chlapců) skupině (obrázky 9–10).

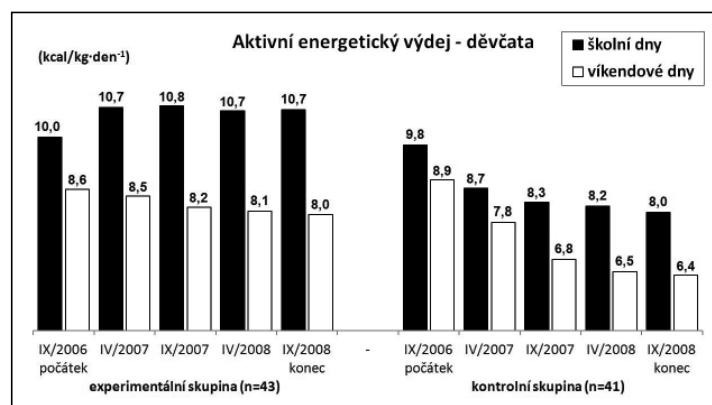
Obrázek 1

Průměrný denní počet kroků u děvčat z kontrolní a experimentální skupiny v průběhu realizace dvouletého intervenčního pohybového programu

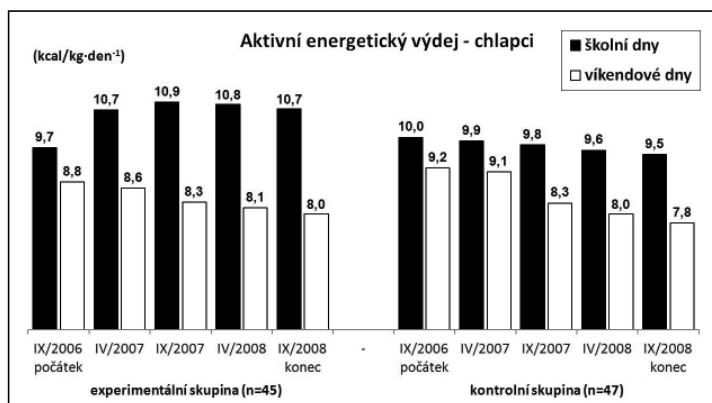
Obrázek 2

Průměrný denní počet kroků u chlapců z kontrolní a experimentální skupiny v průběhu realizace dvouletého intervenčního pohybového programu

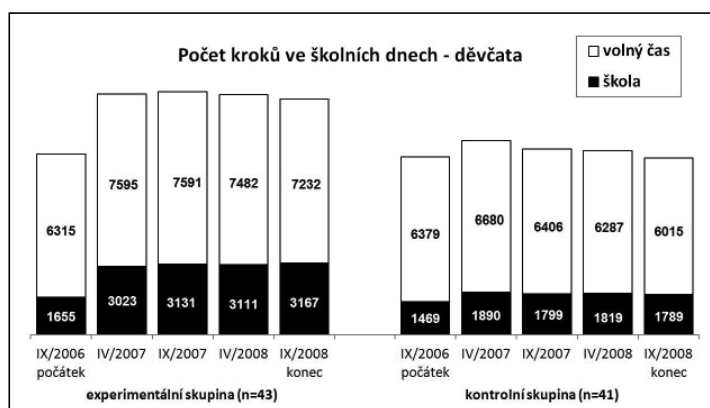
Obrázek 3

Průměrný denní aktivní energetický výdej (kcal/kg.den⁻¹) u děvčat z kontrolní a experimentální skupiny v průběhu realizace dvouletého intervenčního pohybového programu

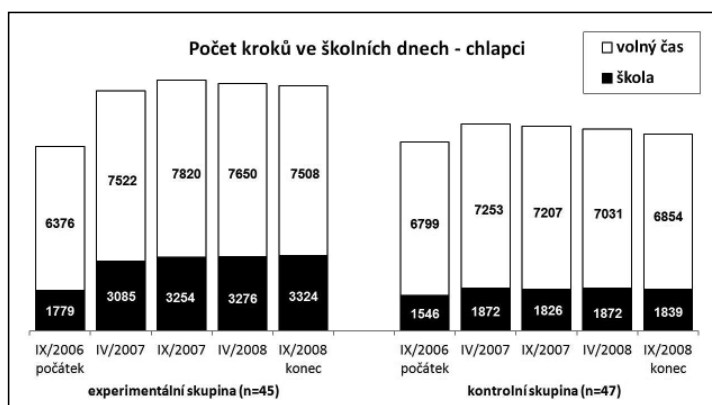
Obrázek 4

Průměrný denní aktivní energetický výdej (kcal/kg·den⁻¹) u chlapců z kontrolní a experimentální skupiny v průběhu realizace dvouletého intervenčního pohybového programu

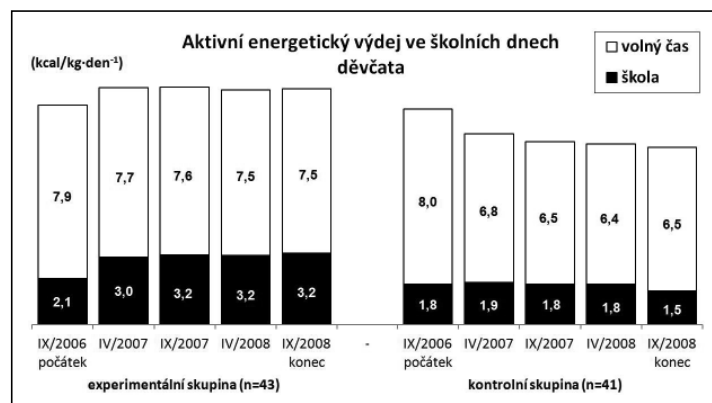
Obrázek 5

Průměrný počet kroků ve škole a volném čase školních dnů u děvčat z kontrolní a experimentální skupiny v průběhu realizace dvouletého intervenčního pohybového programu

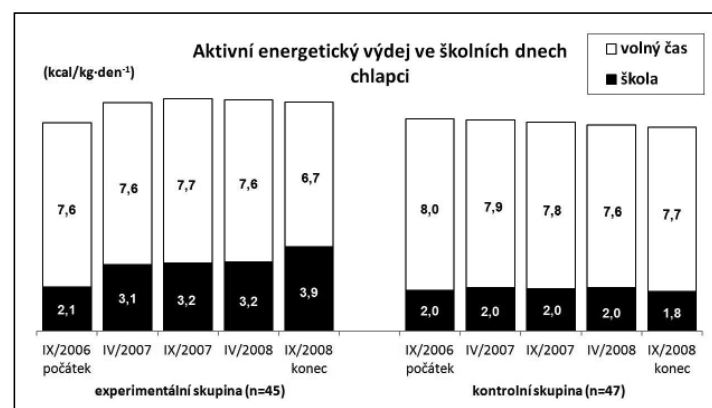
Obrázek 6

Průměrný počet kroků ve škole a volném čase u chlapců z kontrolní a experimentální skupiny v průběhu realizace dvouletého intervenčního pohybového programu

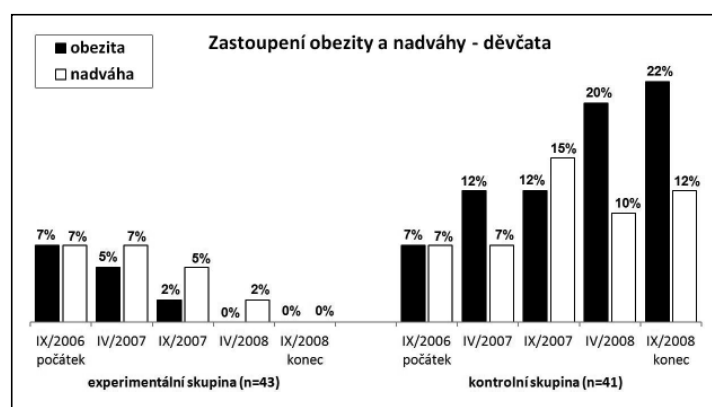
Obrázek 7

Průměrný relativní aktivní energetický výdej ($\text{kcal/kg} \cdot \text{den}^{-1}$) ve škole a volném čase školních dnů u děvčat z kontrolní a experimentální skupiny v průběhu realizace dvouletého intervenčního pohybového programu

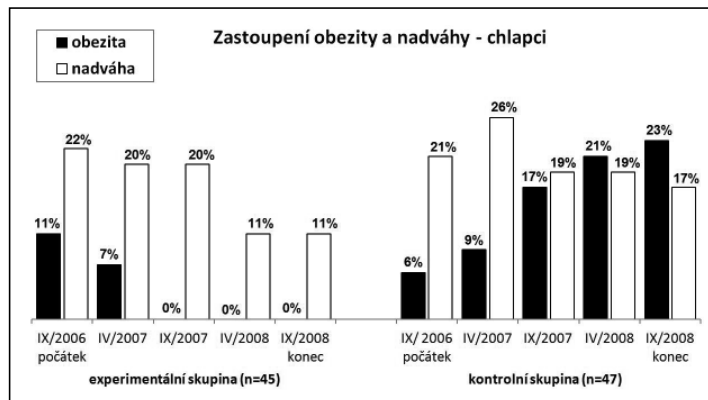
Obrázek 8

Průměrný relativní aktivní energetický výdej ($\text{kcal/kg} \cdot \text{den}^{-1}$) ve škole a volném čase u chlapců z kontrolní a experimentální skupiny v průběhu realizace dvouletého intervenčního pohybového programu

Obrázek 9

Zastoupení obezity a nadváhy u děvčat z kontrolní a experimentální skupiny v průběhu realizace dvouletého intervenčního pohybového programu

Obrázek 10

Zastoupení obezity a nadváhy u chlapců z kontrolní a experimentální skupiny v průběhu realizace dvouletého intervenčního pohybového programu

V průběhu realizace intervenčního pohybového programu

Po vstupním monitorování týdenní PA a klasifikaci úrovně tělesné hmotnosti dle percentilového grafu BMI byl v experimentální skupině dětí zahájen intervenční pohybový program, resp. u kontrolní skupiny dětí pokračoval standardní pohybový program. Děti z experimentální skupiny, děvčata i chlapci, opakovaně vykazovaly ve školních dnech vyšší denní počet kroků ($F_{\square} = 359,95$ $p < 0,0001$ $d = 1,44$; $F_{\delta} = 323,36$ $p < 0,0001$ $d = 0,86$) a aktivní energetický výdej ($F_{\square} = 90,55$ $p < 0,001$ $d = 1,43$; $F_{\delta} = 28,13$ $p < 0,0001$ $d = 0,47$) než děti z kontrolní skupiny (obrázky 1–4). Pohybová aktivita ve školních dnech je dána součtem pohybové aktivity ve škole a volném čase. Realizace intervenčního pohybového programu se projevila opakovaně zaznamenávanou vyšší úrovní PA, aktivním energetickým výdejem i počtem kroků ve škole u děvčat ($F_{\square AEE} = 14,50$ $p < 0,0001$ $d = 1,40$; $F_{\square KROKY} = 155,81$ $p < 0,0001$ $d = 1,34$) i chlapců ($F_{\square AEE} = 2,36$ $p = 0,0723$ $d = 0,90$; $F_{\square KROKY} = 220,38$ $p < 0,0001$ $d = 1,24$) z experimentální skupiny ve srovnání s děvčaty a chlapci z kontrolní skupiny (obrázky 5–8). Ve volném čase školních dnů nezaznamenáváme tak výrazné rozdíly v úrovni PA mezi dětmi z experimentální a kontrolní skupiny (děvčata: $F_{\square AEE} = 3,71$ $p = 0,0122$ $d = 0,67$; $F_{\square KROKY} = 94,87$ $p < 0,0001$ $d = 0,73$; chlapci: $F_{\square AEE} = 1,71$ $p = 0,1660$ $d = 0,14$; $F_{\square KROKY} = 97,43$ $p < 0,0001$ $d = 0,28$) jako v úrovni PA ve škole.

Ve víkendových dnech zjišťujeme u dětí z experimentální i kontrolní skupiny opakovaně nižší úroveň PA než ve dnech školních ($F_{\square AEE} = 86,14$ $p < 0,0001$ $d = 1,03$; $F_{\square AEE} = 266,99$ $p < 0,0001$ $d = 0,52$; $F_{\square KROKY} = 1403,70$ $p < 0,0001$ $d = 1,17$; $F_{\square KROKY} = 660,83$ $p < 0,0001$ $d = 0,58$), přesto však děvčata i chlapci z experimentální skupiny výrazně převyšují děvčata i chlapce z kontrolní skupiny v denním počtu kroků ($F_{\square} = 284,95$ $p < 0,0001$ $d = 0,43$; $F_{\delta} = 397,77$ $p < 0,0001$ $d = 0,17$) i aktivním energetickým výdeji ($F_{\square} = 267,75$ $p < 0,0001$ $d = 0,43$; $F_{\delta} = 38,36$ $p < 0,0001$ $d = 0,01$).

V průběhu realizace intervenčního pohybového programu docházelo u dětí z experimentální skupiny k poklesu zastoupení nadváhy a obezity, na rozdíl od dětí z kontrolní skupiny, kde zaznamenáváme jev opačný (obrázky 9–10). Statisticky významný pokles v zastoupení nadváhy a obezity u dětí z experimentální skupiny však zjišťujeme až od druhého ročníku (tabulka 1).

Tabulka 1
Vliv realizace intervenčního pohybového programu na pravděpodobnost výskytu obezity a nadváhy dětí

	1. ročník (podzim 2006)		1. ročník (jaro 2007)		2. ročník (podzim 2007)		2. ročník (jaro 2008)		3. ročník (podzim 2008)	
	OR	CI	OR	CI	OR	CI	OR	CI	OR	CI
n										
Skupina										
Experim.	88	Ref			Ref				Ref	
Kontrolní	88	0,86	0,42–1,76	1,56	0,76–3,20	2,97**	1,39–6,37	7,57***	2,94–19,45	10,11***
										3,70–27,66
Pohlaví										
Děvčata	84	Ref			Ref				Ref	
Chlapci	92	2,64*	1,24–5,62	2,38*	1,13–5,01	1,99	0,94–4,20	2,02	0,91–4,49	1,85
										0,83–4,12
R²		0,058		0,060		0,099		0,214		0,250

Legenda: n – počet; OR – poměr šancí; CI – konfidenční interval; Statistická významnost –
 *p < 0,05;
 **p < 0,01;
 ***p < 0,001; R² – Nagelkerke koeficient pravdivosti modelu logistické regrese metody Enter

Na konci intervenčního pohybového programu

Při monitorování PA na konci realizace intervenčního pohybového programu došlo k mírnému poklesu aktivního energetického výdeje i počtu kroků ve školních dnech u dětí z experimentální (děvčata: $t_{\text{AEE}} = 0,79$ $p = 0,4356$ $d = 0,02$; $t_{\text{KROKY}} = 30,03$ $p < 0,0001$ $d = 0,11$; chlapci: $t_{\text{AEE}} = 2,07$ $p = 0,0442$ $d = 0,05$; $t_{\text{KROKY}} = 13,61$ $p < 0,0001$ $d = 0,04$) i kontrolní skupiny (děvčata: $t_{\text{AEE}} = 7,95$ $p < 0,0001$ $d = 0,09$; $t_{\text{KROKY}} = 12,48$ $p < 0,0001$ $d = 0,18$; chlapci: $t_{\text{AEE}} = 2,36$ $p = 0,0226$ $d = 0,05$; $t_{\text{KROKY}} = 6,81$ $p < 0,0001$ $d = 0,10$) ve srovnání s výsledky předchozího monitorování. U experimentální skupiny dětí byl tento pokles úrovně PA zaregistrován ve volném čase školních dnů, zatímco u dětí z kontrolní skupiny za dobu trávenou ve škole (obrázky 5–8).

Po dvouleté realizaci intervenčního pohybového programu nebyl podle percentilového grafu BMI v experimentální skupině zaznamenán výskyt obezity ani u jednoho dítěte, zatímco v kontrolní skupině bylo 22 % dívek a 23 % chlapců obézních (obrázky 9–10). U děvčat z experimentální skupiny nebyla navíc zjištěna ani nadváha. U chlapců z experimentální skupiny byla dle podle percentilového grafu BMI nadváha klasifikována v 11 % případů. V kontrolní skupině dětí nacházíme na konci programu 12 % děvčat a 17 % chlapců s nadváhou. Od 2. ročníku je šance výskytu nadváhy a obezity u experimentální skupiny 3x menší, ve srovnání se skupinou kontrolní (tabulka 1). Z tabulky 1 je navíc patrné, že s postupující dobou trvání intervenčního pohybového programu se statisticky významně zvyšuje šance dětí z experimentální skupiny dosažení normální tělesné hmotnosti, ve srovnání s kontrolní skupinou dětí.

DISKUSE

Dlouhodobé provádění vyšší PA ve školním prostředí pozitivně ovlivnilo úroveň celodenní PA (aktivní energetický výdej i počet kroků) dětí ve školních dnech, která u děvčat dokonce dosahovala úrovně PA v mateřské škole (Sigmund, Sigmundová & El Ansari, 2009). V celodenním počtu kroků ve školních dnech však děvčata i chlapci zaostávají za stejně starými dětmi z Kanady, Spojených států amerických, Nového Zélandu, Švédska a Nizozemska (Beets et al., 2010; Tudor-Locke, Craig, Cameron & Griffiths, 2011; Tudor-Locke et al., 2011). Ve víkendových dnech je u dětí z experimentální i kontrolní skupiny patrná významně nižší PA než ve školních dnech a její výraznější pokles s rostoucím věkem dětí stejně jako u dětí v zahraničí (Beets et al., 2010). Alespoň ve školních dnech se úroveň PA dětí z experimentální skupiny přiblížila zdravotně doporučenému minimu pro děti ve věku 6–11 let (Sigmund & Sigmundová, 2011).

V průměru 3 100–3 400 kroků ve školním prostředí u dětí z experimentální skupiny odpovídalo přibližně 30 a více minutám PA střední intenzity (Choi, B., Pak, Choi, J. & Choi, E., 2007; Tudor-Locke et al., 2011) o hodnotě 4 METs (Troiano et al., 2008), zatímco u dětí z kontrolní skupiny 1 700–1 900 kroků za den představovalo méně než 20 minut PA za den. Pohybová aktivita ve školním prostředí představuje u dětí z experimentální skupiny 29–31 % z celkové denní PA, u dětí z kontrolní skupiny pak 20–22 %. Tato zjištění jsou v souladu s výsledky Tudor-Locke et al. (2009), která dokumentuje příspěvek jedné vyučovací jednotky tělesné výchovy na celodenním počtu kroků v rozsahu 11,4–17,2 % u děvčat a 9–24 % u chlapců. Zatímco PA ve školních přestávkách a volné hodině na oběd může u 11–12letých dětí představovat 8–9 % a 15–16 % z celodenního počtu kroků (Tudor-Locke et al., 2011).

Ačkoliv jsou při redukci dětské obezity efektivnější školní programy kombinující vyšší PA a vhodnou dietu (Brown & Summerbell, 2009; Bunc, 2010; Flodmark, Marcus & Britton, 2006; Small, Anderson & Mazurek Melnyk, 2007), lze i pouhou, avšak dlouhodobě zvýšenou PA, ve školním prostředí dosáhnout výrazného snížení obezity dětí ve věku 7–8 let. Vyšší realizace PA v průběhu první a druhé třídy základní školy měla navíc pozitivní vliv i na redukci nadváhy, která byla výraznější u děvčat než u chlapců. V souladu se závěry metaanalýz Browna a Summerbellové (2009) a Gonzalez-Suarezové et al. (2009) souhlasíme, že dlouhodobější (> 1 rok) a obsahově rozlišené programy pro dívky a chlapce mají větší šanci na redukci obezity než krátkodobé

a genderově nerozlišené programy. Vstřícnost škol a jejich pohybově přátelské prostředí jsou dalšími nutnými podmínkami efektivní realizace pohybových programů.

V kontextu zvyšování PA dětí přispívající ke zmírnění jejich obezity je nutné rozvíjet fond pohybových dovedností. Pestré spektrum zvládnutých pohybových dovedností vytváří předpoklady pro další pohybově aktivní hraní dětí. Herní forma emocionálně nabitých pohybových aktivit, od jednoduchých individuálních lokomočních prvků, cvičení s atraktivními pomůckami, hraní v dětských hernách až po věkově přizpůsobené „sportovní“ hry, je vhodný a podporující prostředek ke zvyšování PA dětí (Sigmund, 2007). Indikátorem úrovně PA dětí je bezesporu doba trávená venku.

Limity a síla studie

Záměrný výběr škol pro realizaci intervenčního pohybového programu a nereprezentativní zastoupení sledovaných dětí neumožňuje nadměrné zobecnění zjištěných výsledků. Posuzování úrovně tělesné hmotnosti pomocí věkově diferencovaného percentilového grafu BMI, bez přesnějších znalostí tělesného složení nebo aktuálního biologického věku dítěte, může být v individuálních hraničních případech (normální tělesná hmotnost x nadváha nebo nadváha x obezita) komplikované. Navzdory výše uvedeným limitům umožňuje longitudinální provádění a objektivní opakované přístrojové sledování pohybové aktivity ve školním kontextu zesílit váhu formulovaných závěrů studie.

ZÁVĚRY A DOPORUČENÍ

Pohybová aktivita ve školním prostředí, zahrnující vedle standardních vyučovacích jednotek tělesné výchovy také pohybovou aktivitu o přestávkách, ve volných hodinách a školní družině, sehrává významnou roli při redukci nadváhy a obezity u dětí mladšího školního věku. Avšak prokazatelný efekt snížení výskytu nadváhy a obezity byl prokázán až po ročním trvání intervenčního pohybového programu. Zvýšená realizace pohybové aktivity ve školním prostředí byla u děvčat příznivě pozitivně asociována s vyšší pohybovou aktivitou ve volném čase školních dní a také vyšší víkendovou pohybovou aktivitou. Zvýšená realizace pohybové aktivity ve školním prostředí napomohla ve školních dnech k dosažení v průměru více než 10 000 kroků a 10,5 kcal.kg⁻¹ denně, přispěla ke zmírnění rozdílů v úrovni pohybové aktivity mezi děvčaty a chlapci a podpořila zabránění významného poklesu pohybové aktivity s rostoucím věkem dětí. V další práci doporučujeme zjistit případný vliv realizace intervenčního pohybového programu na úroveň tělesné hmotnosti dětí po delším časovém odstupu po jeho ukončení.

LITERATURA

- APFELBACHER, C. J. et al. (2008) Prevalence of overweight and obesity in East and West German children in the decade after reunification: population-based series of cross-sectional studies. *Journal of Epidemiology and Community Health*, vol. 62, no. 2, p. 125–130.
- BEETS, M. W. et al. (2011) Pedometer-measured physical activity patterns of youth: A 13-country review. *American Journal of Preventive Medicine*, vol. 38, no. 2, p. 208–216.
- BJELLAND, M. et al. (2011) Changes in adolescents' intake of sugar-sweetened beverages and sedentary behaviour: Results at 8 month mid-way assessment of the HEIA study – a comprehensive, multi-component school-based randomized trial. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, vol. 8, no. 63, p. 1–11.
- BRAY, M. S., MORROW, J. R. Jr., PIVARNIK, J. M. & BRICKER, J. T. (1992) Caltrac validity for estimating caloric expenditure with children. *Pediatric Exercise Science*, vol. 4, no. 2, p. 166–179.
- BRAY, M. S., WONG, W. W., MORROW, J. R. Jr., BUTTE, N. F. & PIVARNIK, J. M. (1994) Caltrac versus calorimeter determination of 24-h energy expenditure in female children and adolescents. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, vol. 26, no. 12, p. 1524–1530.
- BROWN, T. & SUMMERBELL, C. (2009) Systematic review of school-based interventions that focus on changing dietary intake and physical activity levels to prevent childhood obesity: An update to the obesity guidance produced by the National Institute for Health and Clinical Excellence. *Obesity Reviews*, vol. 10, no. 1, p. 110–141.
- BRUG, J. et al. (2010) Evidence-based development of school-based and family-involved prevention of overweight across Europe: The ENERGY-project's design and conceptual framework. *BMC Public Health*, vol. 10, no. 1(276), p. 1–10.

- BUNC, V. (2010) Aktivní životní styl jako prostředek ovlivnění nadváhy a obezity dětí – chlapců. *Česká kinantropologie*, vol. 14, no. 3, p. 11–19.
- CHOI, B. C. K., PAK, A. W. P., CHOI, J. C. L. & CHOI, E. C. L. (2007) Daily step goal of 10,000 steps: A literature review. *Clinical and Investigative Medicine*, vol. 30, no. 3, E146–E151.
- COHEN, J. (1988) *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Hillsdale, NJ : Erlbaum.
- CORTINA, J. M. & NOURI, H. (2000) *Effect size for ANOVA design*. Thousand Oaks, CA : Sage.
- CROUTER, S. E., SCHNEIDER, P. L., KARABULUT, M. & BASSETT, D. R. Jr. (2003) Validity of 10 electronic pedometers for measuring steps, distance, and energy cost. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, vol. 35, no. 8, p. 1455–1460.
- EVANS, C. E. L. et al. (2010) SMART lunch box intervention to improve the food and nutrient content of children's packed lunches: UK wide cluster randomized controlled trial. *Journal of Epidemiology and Community Health*, vol. 64, no. 11, p. 970–976.
- FAULKNER, G. E., BULIUNG, R. N., FLORA, P. K. & FUSCO, C. (2009) Active school transport, physical activity levels and body weight of children and youth: A systematic review. *Preventive Medicine*, vol. 48, no. 1, p. 3–8.
- FLODMARK, C. E., MARCUS, C. & BRITTON, M. (2006) Interventions to prevent obesity in children and adolescents: A systematic literature review. *International Journal of Obesity*, vol. 30, no. 4, p. 579–589.
- FOX, K. R. (2004) Tackling obesity in children through physical activity: A perspective from the United Kingdom. *Quest*, vol. 56, no. 1, p. 28–40.
- GONZALEZ-SUAREZ, C., WORLEY, A., GRIMMER-SOMERS, K. & DONES, V. (2009) School-based interventions on childhood obesity: A meta-analysis. *American Journal of Preventive Medicine*, vol. 37, no. 5, p. 418–427.
- GRIEW, P., PAGE, A., THOMAS, S., HILLSDON, M. & COOPER, A. R. (2010) The school effect on children's school time physical activity: the PEACH project. *Preventive Medicine*, 2010, vol. 51, no. 3–4, p. 282–286.
- HARRIS, K. C., KURAMOTO, L. K., SCHULZER, M. & RETALLACK, J. E. (2009) Effect of school-based physical activity interventions on body mass index in children: A meta-analysis. *Canadian Medical Association Journal*, vol. 180, no. 7, p. 719–726.
- HARRO, M. (1997) Validation of a questionnaire to assess physical activity of children ages 4–8 years. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, vol. 68, no. 4, p. 259–268.
- HUGHES, A. R., McLAUGHLIN, R., McKAY, J., LAFFERTY, K., McKAY, T. & MUTRIE, N. (2007) The B'Active programme for overweight primary school children in Glasgow: Determining the prevalence of overweight and obesity and piloting an activity intervention. *British Journal of Nutrition*, vol. 97, no. 1, p. 204–209.
- JACKSON-LEACH, R. & LOBSTEIN, T. (2006) Estimated burden of paediatric obesity and co-morbidities in Europe. Part 1. The increase in the prevalence of child obesity in Europe is itself increasing. *International Journal of Pediatric Obesity*, vol. 1, no. 1, p. 26–32.
- JAMES, J., THOMAS, P. & KERR, D. (2007) Preventing childhood obesity: Two year follow-up results from the Christchurch obesity prevention programme in schools (CHOPPS). *British Medical Journal*, vol. 335, no. 7623, p. 1–4.
- JANSSEN, I. et al. (2005) Comparison of overweight and obesity prevalence in school-aged youth from 34 countries and their relationships with physical activity and dietary patterns. *Obesity Reviews*, vol. 6, no. 2, p. 123–132.
- LANIGAN, J., BARBER, S. & SINGHAL, A. (2010) Management of obesity prevention of obesity in preschool children. *Proceedings of the Nutrition Society*, vol. 69, no. 2, p. 204–210.
- LI, J. & HOOKER, N. H. (2010) Childhood obesity and schools: Evidence from the national survey of children's health. *Journal of School Health*, vol. 80, no. 2, p. 96–103.
- McKEE, R., MUTRIE, N., CRAWFORD, F. & GREEN, B. (2007) Promoting walking to school: results of a quasi-experimental trial. *Journal of Epidemiology and Community Health*, vol. 61, no. 9, p. 818–823.
- MONTROYE, H. J., KEMPER, H. C. G., SARIS, W. H. M. & WASHBURN, R. A. (1996) *Measuring physical activity and energy expenditure*. Champaign, IL : Human Kinetics.
- MORENO, L. A., PIGEOT, I. & AHRENS, W. (Eds.) (2011) *Epidemiology of obesity in children and adolescents: Prevalence and Etiology*. New York, NY : Springer.
- MOTA, J. et al. (2005) Physical activity and school recess time: differences between the sexes and the relationship between children's playground physical activity and habitual physical activity. *Journal of Sports Science*, vol. 23, no. 3, p. 269–275.
- PANTER, J. R., JONES, A. P., van SLUIJS, E. M. F. & GRIFFIN, S. J. (2010) Attitudes, social support and environmental perceptions as predictors of active commuting behavior in school children. *Journal of Epidemiology and Community Health*, vol. 64, no. 1, p. 41–48.
- PATE, R. R. et al. (2006) Promoting physical activity in children and youth: A leadership role for schools: A scientific statement from the American heart association council on nutrition, physical activity, and metabolism (physical activity committee) in collaboration with the Council on cardiovascular disease in the young and cardiovascular nursing. *Circulation*, vol. 114, no. 11, p. 1214–1224.

- PLACHTA-DANIELZIK, S., LANDSBERG, B., JOHANNSEN, M., LANGE D. & MÜLLER, M. J. (2010) Determinants of the prevalence and incidence of overweight in children and adolescents. *Public Health Nutrition*, vol. 13, no. 11, p. 1870–1881.
- PUYAU, M. R., ADOLPH, A. L., VOHRA, F. A., ZAKERI, I. & BUTTE, N. F. (2004) Prediction of activity energy expenditure using accelerometers in children. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, vol. 36, no. 9, p. 1625–1631.
- RANSLEY, J. K. et al. (2007) Does the school fruit and vegetable scheme improve children's diet? A non-randomised controlled trial. *Journal of Epidemiology and Community Health*, vol. 61, no. 8, p. 699–703.
- REILLY, J. J. (2008) Physical activity, sedentary behavior and energy balance in the preschool child: Opportunities for early obesity prevention. *Proceedings of the Nutrition Society*, vol. 67, no. 3, p. 317–325.
- RIDGERS, N. D., TÓTH, M. & UVACEK, M. (2009) Physical activity levels of Hungarian children during school recess. *Preventive Medicine*, vol. 49, no. 5, p. 410–412.
- RIDGERS, N. D. & STRATTON, G. (2010) Twelve-month effects of a playground intervention on children's morning and lunchtime recess physical activity levels. *Journal of Physical Activity and Health*, vol. 7, no. 2, p. 167–175.
- SALLIS, J. F., BUONO, M. J., ROBY, J. J., CARLSON, D. & NELSON, J. A. (1990) The caltrac accelerometer as a physical activity monitor for school-age children. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, vol. 22, no. 5, p. 698–703.
- SHARMA, M. (2006) International school-based interventions for preventing obesity in children. *Obesity Reviews*, vol. 8, no. 2, p. 155–167.
- SHEKIN, D. J. (2007) *Handbook of parametric and nonparametric statistical procedures* (4th ed.). Boca Raton, FL : Chapman & Hall/CRC.
- SCHNEIDER, P. L., CROUTER, S. E. & BASSETT, D. R. Jr. (2004) Pedometer measures of free-living physical activity: Comparison of 13 models. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, vol. 36, no. 2, p. 331–335.
- SIGMUND, E. (2007) *Pohybová aktivita dětí a jejich integrace prostřednictvím 60 pohybových her*. 1. vyd. Olomouc : Hanex.
- SIGMUND, E. & SIGMUNDOVÁ, D. (2011) *Pohybová aktivita pro podporu zdraví dětí a mládeže*. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci.
- SIGMUND, E., SIGMUNDOVÁ, D. & EL ANSARI, W. (2009) Changes in physical activity in pre-schoolers and first-grade children: Longitudinal study in the Czech Republic. *Child: Care, Health and Development*, vol. 35, no. 3, p. 376–382.
- SIGMUND, E., SIGMUNDOVÁ, D., MIKLÁNKOVÁ, L., FRÖMEL, K. & GROFFIK, D. (2009) Odlišnosti v pohybové aktivitě předškolních dětí ve srovnání s pohybovou aktivitou adolescentů a mladých dospělých. *Česká kinantropologie*, vol. 13, no. 4, p. 50–62.
- SMALL, L., ANDERSON, D. & MAZUREK MELNYK, B. (2007) Prevention and early treatment of overweight and obesity in young children: A critical review and appraisal of the evidence. *Pediatric Nursing*, vol. 33, no. 2, p. 149–161, 127.
- STAMATAKIS, E., ZANINOTTO, P., FALASCETTI, E., MINDEL, J. & HEAD, J. (2010) Time trends in childhood and adolescent obesity in England from 1995 to 2007 and projections of prevalence to 2015. *Journal of Epidemiology and Community Health*, vol. 64, no. 2, p. 167–174.
- TAYLOR, R. W. et al. (2008) Two-year follow-up of an obesity prevention initiative in children: the APPLE project. *American Journal of Clinical Nutrition*, vol. 88, no. 5, p. 1371–1377.
- THOMAS, H. (2006) Obesity prevention programs for children and youth: Why are their results so modest? *Health Education Research*, vol. 21, no. 6, p. 783–795.
- TROIANO, R. P. et al. (2008) Physical activity in the United States measured by accelerometer. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, vol. 40, no. 1, p. 181–188.
- TUDOR-LOCKE, C., CRAIG, C. L., CAMERON, C. & GRIFFITHS, J. M. (2011) Canadian children's and youth's pedometer-determined steps/day, parent-reported TV watching time, and overweight/obesity: The CANPLAY Surveillance Study. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, vol. 8, no. 66, p. 1–10.
- TUDOR-LOCKE, C. & MYERS, A. M. (2001) Methodological considerations for researchers and practitioners using pedometers to measure physical (ambulatory) activity. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, vol. 72, no. 1, p. 1–12.
- TUDOR-LOCKE, C. et al. (2002) Comparison of pedometer and accelerometer measures of free-living physical activity. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, vol. 34, no. 12, p. 2045–2051.
- TUDOR-LOCKE, C. et al. (2006) Children's pedometer-determined physical activity during the segmented school day. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, vol. 38, no. 10, p. 1732–1738.
- TUDOR-LOCKE, C. et al. (2009) Expected values for pedometer-determined physical activity in youth. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, vol. 80, no. 2, p. 164–174.
- TUDOR-LOCKE, C. et al. (2011) How many steps/day are enough? For children and adolescents. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, vol. 8, no. 78, p. 1–14.

- VERSTRAETE, S. J. M. et al. (2006) Increasing children's physical activity levels during recess periods in elementary schools: The effects of providing game equipment. *European Journal of Public Health*, vol. 16, no. 4, p. 415–419.
- VERSTRAETE, S. J. M. et al. (2007) A comprehensive physical activity promotion programme at elementary school: The effects on physical activity, physical fitness and psychosocial correlates of physical activity. *Public Health Nutrition*, vol. 10, no. 5, p. 477–484.
- WESTERTEP, K. R. (1999) Physical activity assessment with accelerometers. *International Journal of Obesity*, vol. 23, no. 3 (Suppl.), p. 45–49.
- WARD, D. S., SAUNDERS, R. P. & PATE R. R. (2007) *Physical activity interventions in children and adolescents*. Champaign, IL : Human Kinetics.
- WHO (2007) Growth reference data for 5–19 years. WHO Reference 2007 [online]. Přístup dne 28.04.2011 z [www.<http://www.who.int/growthref/en/](http://www.who.int/growthref/en/).
- WOFFORD, L. G. (2008) Systematic review of childhood obesity prevention. *Journal of Pediatric Nursing*, vol. 23, no. 1, p. 5–19.
- ZENZEN, W. & KRIDL, S. (2009) Integrative review of school-based childhood obesity prevention programs. *Journal of Pediatric Health Care*, vol. 23, no. 4, p. 242–258.

Physical activity in school environment as a means to decrease obesity in 6–8 year-old children: Results of a three-year longitudinal study in the Czech republic

The aim of the study was to verify the increase of daily PA by increasing PA in school environment and its effect on the occurrence of overweight and obesity in 6–8 year-old children. PA was measured in randomly selected girls ($n = 84$) and boys ($n = 92$) aged 6–8 using Caltrac accelerometers (active energy expenditure AEE-kcal/kg·day⁻¹) and Yamax pedometer (daily number of steps). PA in children was repeatedly monitored continuously on 7 consecutive days. Children were classified as overweight (obese) if their BMI was equal to or greater than the sex- and age-specific 85th (97th) percentile from the World Health Organization growth charts (WHO, 2007). The first PA monitoring was carried out in kindergarten in fall 2005. Upon the children's school commencement, the participants were divided into control ($n_{\text{♀}} = 41$ a $n_{\text{♂}} = 47$) and experimental ($n_{\text{♀}} = 43$ a $n_{\text{♂}} = 45$) groups. Repeated PA monitoring was carried out in September and April in 2006–2008. The children in the control group carried out a regular PA program that included two 45-minute-long Physical Education lessons a week. PA in the experimental group comprised of two PE lessons per week and moreover of PA during a 20-minute-long recess and PA carried out in the after-school nursery. In the course of the physical activity intervention program, we have repeatedly found significantly higher ($p < 0.0001$) values of school and daily PA (AEE and number of steps) in children from the experimental group than in children from the control group. Both boys and girls from the experimental group performed on average more than 3,100 steps during the time spent at school and more than 10,500 steps a day, whereas children in the control group did not reach in either of the monitoring periods more than 1,900 steps during the time spent at school and more than 9,200 steps a day. At the beginning of the intervention program, we did not register significant differences between the representation of obese children in the experimental group (7% girls and 11% boys) and the control group (7% girls and 6% boys). After two years of the intervention program, there was no occurrence of obesity in any child in the experimental group, yet there were 22% girls and 23% boys obese in the control group. Higher school PA significantly enhances the inhibition of the decline in daily PA and the increase of obesity in 6–8 year-old children. School environment is appropriate area to carry out effective physical activity intervention programs aimed at the increase of PA in children and the reduction of excessive weight.

Keywords: school recesses, Physical Education, after-school nursery, steps, pedometer, obesity.

doc. Erik Sigmund, Ph.D.
FTK UP, tř. Míru 115, 771 11 Olomouc
e-mail: erik.sigmund@upol.cz

VIZUÁLNÍ DIFERENCIACE JAKO FAKTOR POSTURÁLNÍ STABILITY U PREPUBESCENTŮ*

Česká kinantropologie
2011, Vol. 15, č. 4, s. 76–84

RUDOLF PSOTTA¹, BĚLA HÁTLOVÁ², JAKUB KOKŠTEJN³

¹ Katedra přírodních věd v kinantropologii, Fakulta tělesné kultury,
Univerzita Palackého v Olomouci

² Katedra psychologie, Pedagogická fakulta, Univerzita Jana Evangelisty Purkyně
v Ústí nad Labem

³ Katedra sportovních her, Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzita Karlova v Praze

SOUHRN

Studie vycházela z hypotézy o možném příspěvku pozornosti při řízení rovnováhy a z poznatku o důležitosti zrakově-prostorových informací pro udržení rovnováhy, zejména u dětí. Cílem studie bylo prozkoumat, zda existuje souvislost mezi nízkou úrovní rovnováhy a sníženou úrovní selektivní pozornosti u prepubescentních jedinců.

Skupina dětí s deficitní úrovní rovnováhy ($n = 8$; věk $13,4 \pm 1,4$ roku) (BAL–) a skupina dětí bez deficitu rovnováhy ($n = 27$; věk $13,5 \pm 1,6$ roku) (BAL+), odlišené podle výsledků tří testů rovnováhy z baterie MABC-2, byly testovány testem pozornosti d2 na různé aspekty pozornosti spojené s vnímáním a rozlišením vizuálních podnětů.

Skupiny BAL– a BAL+ se významně nelišily v ukazatelích vyjadřujících míru vynaložené pozornosti – celkovém počtu vizuálně zpracovaných znaků (CP) a celkovém výkonu (CV) vypočteném jako rozdíl CP a počtu chyb ve vnímání znaků. Významné meziskupinové rozdíly byly zjištěny v ukazatelích indikujících schopnost vizuální diferenciace a koncentrace pozornosti – ve výkonu soustředění (VS) (počet nalezených znaků – počet chyb záměny) (standardní skóre /SS/ $106,9 \pm 16,5$ vs. $96,6 \pm 23,8$, Cohenovo $d = 0,58$, $p = 0,083$ t-testu), a v % chyb ($100,0 \pm 12,2$ vs. $96,9 \pm 12,1$ SS, resp. 50. vs. 38. percentil).

Práce naznačila, že deficitní výkonnost v balančních úlohách může být u prepubescentů spojena s podprůměrnou úrovní vizuální diferenciace podnětů a sníženou koncentrací pozornosti spíše než s rozsahem vynaložené pozornosti.

Klíčová slova: rovnováha, pozornost, vizuální percepce, prepubescence.

ÚVOD

Řízení rovnováhy je komplexním procesem, který zahrnuje integraci zrakových, vestibulárních, kinestetických a dalších proprioceptivních podnětů, jejich zpracování na úrovni centrálního nervového systému a prodloužené míchy, a následnou neurální odpověď směrem ke svalovým skupinám trupu, končetin a krku (Hatzizaki et al., 2002; Maylor, 2001).

* Studie vznikla s podporou Grantové agentury České republiky jako součást projektu č. P407/11/0946 a projektu č. 406/09/1371.

Kromě těchto základních neurofyzilogických procesů se na udržení rovnováhy podílí řada biomechanických faktorů, jako jsou hmotnost jedince, těžiště těla, plocha oporné základny, způsob kontaktu s podložkou (Maylor, 2001), postavení a vlastnosti hybných segmentů (Véle, 1995). Zmiňují se také psychologické faktory řízení rovnováhy, nejčastěji emoce (Hillman et al., 2003).

Přestože se posturální stabilizace tradičně považuje za automaticky řízenou úlohu, některé studie (Beauchet et al., 2005; Rankin et al., 2000 aj.) naznačily, že k řízení rovnováhy mohou přispívat kognitivní zdroje. Tyto studie založené na výzkumném paradigmatu dvojité úlohy pozorovaly, při současném provádění balanční a kognitivní úlohy, ať již aritmetické, verbální, paměťové nebo jiné senzomotorické úlohy, snížení výkonu v balanční úloze. Tento náleze se hypoteticky vysvětluje omezením pozornosti pro balanční úlohu, a to jejím přesunem na provedení kognitivní úlohy, nebo chybným rozdělením pozornosti při současném provádění dvou úloh, které si konkurují v nárocích na pozornost (Maylor et al., 2001). Předpokládaná podstata vlivu pozornosti na řízení rovnováhy spočívá ve dvou jejích účincích. Zaprvé, pozornost podmiňuje kvalitu přijímání a zpracování senzorických podnětů jak z vnějšího prostředí, tak z vnitřního prostředí těla (Sundermier et al., 2001). Zadruhé, pozornost působí komplexně na centrální kognitivní aktivitu (Maylor et al., 2001). Obě hypotézy jsou v souladu se současným vymezením pozornosti jako schopnosti vybírat určité informace pro další detailní zpracování a ignorování jiných informací z prostředí, tedy ve smyslu selektivního vnímání, ale také jako kapacita pro kognitivní zpracování informací (Atkinson et al., 2003; Woollacott & Shumway-Cook, 2002).

Z uvedeného rozboru vyplývá, že hypotéza o možném přispěvku pozornosti v procesu řízení rovnováhy je založena na nálezech redukce výkonu v balanční úloze při simultánní expozici balanční a kognitivní úlohy. Jestliže je tato hypotéza správná, potom by se měl projevit významný vztah mezi úrovní pozornosti a výkonem v samostatné balanční úloze. Jinými slovy, nízká úroveň pozornosti jedince by měla mít negativní důsledek na výkon v balanční úloze. Cílem této studie bylo proto tento vztah prozkoumat.

METODIKA

Ověření vztahu mezi rovnováhou a úrovní pozornosti bylo založeno na srovnání různých aspektů pozornosti u skupin prepubescentů s odlišnou úrovní rovnováhy.

Soubor

V první fázi výzkumu byla u souboru 212 dětí staršího školního věku ($12,7 \pm 1,0$ roku) hodnocena úroveň motoriky pomocí testové baterie Movement Assessment Battery for Children-2 (MABC-2) (Henderson et al., 2007). Děti pocházely z pěti vybraných škol ve čtyřech krajích ČR – v hlavním městě Praha, Středočeském kraji, Libereckém kraji (dvě školy) a Ústeckém kraji (testování motoriky MABC-2 – viz Metody). Výběr škol z těchto krajů vycházel z nálezu nejvyššího počtu dětí staršího školního věku v těchto školách ze všech 13 základních škol české části ČR, u kterých byl na základě testování motoriky diagnostikován deficit motoriky.

Na základě výsledků diagnostiky motoriky byly identifikovány děti s motorickými obtížemi podle hodnoty celkového testového skóre $TTS \leq 15$. percentil ($n = 27$, věk $13,0 \pm 1,0$ roku). U všech těchto dětí byly motorické obtíže spojeny s deficitem rovnováhy, který byl identifikován komponentním skóre pro rovnováhu na úrovni ≤ 15 . percentilu (viz Metody).

Pro účely srovnání různých aspektů pozornosti jedinců v závislosti na přítomnosti či nepřítomnosti deficitu rovnováhy byla vytvořena kontrolní skupina dětí, u kterých byla zjištěna normální úroveň rovnováhy ($n = 27$, věk $13,5 \pm 1,6$ roku), z toho 11 chlapců a 16 dívek (skupina BAL+). Tato skupina byla vytvořena náhodným výběrem ze souboru dětí bez deficitu rovnováhy a současně bez výskytu dalších motorických obtíží, a to ze stejných tříd, z kterých pocházely děti s deficitem rovnováhy. Z důvodu nezískání souhlasu rodičů pro testování pozornosti, nebo z důvodu absence dětí v době šetření, se soubor dětí s deficitem rovnováhy zmenšil na $n = 8$ (věk $13,4 \pm 1,4$ roku), z toho 5 chlapců a 3 dívek (soubor BAL–).

V druhé fázi výzkumu byla u obou skupin dětí provedena diagnostika pozornosti a následná srovnávací analýza (viz Metody).

METODY

Diagnostika motoriky

Pro hodnocení motoriky a identifikaci motorických obtíží byla použita testová baterie MABC-2 (Henderson et al., 2007). MABC-2 zahrnuje hodnocení jemné motoriky, hrubé motoriky a statické a dynamické rovnováhy. MABC-2 má dobrou konstruktovou validitu, reliabilita pro sadu testů pro věkovou skupinu 3, tj. 11–16 roků, je $r = 0,80$ a objektivita $r = 0,95$ – $1,00$ pro TTS (Henderson et al., 2007, Chow et al., 2002).

Diagnostika rovnováhy

MABC-2 zahrnuje tři testy rovnováhy:

1. Test statické rovnováhy: Rovnováha na desce (BAL 1) s úkolem udržet se na desce po dobu 30 s ve stoji s chodidly za sebou. Hrubé skóre – doba udržení pozice na desce (0–30 s).
2. Test dynamické rovnováhy: Chůze vzad po čáře (BAL 2) s úkolem provést 15 kroků po 2 cm široké čáře, nalepené na zemi, bez vychýlení chodidla od osy čáry. Kroky se provádějí tak, že nohy se musejí dotýkat špičkou a patou. Hrubé skóre – počet kroků (0–15).
3. Test dynamické rovnováhy: Poskoky po deskách po jedné noze (BAL 3) s úkolem provést souvislé skoky z desky na další desku (celkem 5 desek) s tím, že dopad chodidla musí být celou plochou na desce. Na poslední desce jedinec zastavuje pohyb tak, že je schopen zůstat stát na jedné noze. Hrubé skóre – počet skoků (0–5).

Hrubá skóre se převádějí na standardní skóre podle věkově upravených norem na 19bodové škále s průměrem a směrodatnou odchylkou 10 ± 3 . Test-retestová reliabilita a objektivita hodnocené intratřídním korelačním koeficientem je u testu BAL 1 $r = 0,73$ a $r_o = 1,00$, u testu BAL 3 $r = 0,80$ a $0,76$ u preferované a nepreferované nohy a $r_o = 0,98$ a $r_o = 0,95$ u preferované a nepreferované nohy, u testu BAL 2 se uvádí pouze $r_o = 0,95$ (Henderson et al., 2007, Chow et al., 2002).

Úroveň rovnováhy je posuzovaná podle komponentního skóre, které se vypočítá jako součet standardních skóre dosažených v testech rovnováhy, který se převádí na standardní skóre a/nebo na percentilový ekvivalent. U souboru dětí ve věku 6–16 roků byla zjištěna reliabilita komponentního skóre pro rovnováhu $r = 0,73$ a standardní chyba měření $1,56$ standardního skóre (Henderson et al., 2007).

Základní antropometrická měření

Pro kontrolu somatických faktorů rovnováhy byla provedena základní antropometrická měření. Tělesná výška byla měřena přenosným nástěnným antropometrem (firma Seca, model 206, Hamburk, Německo) s přesností 0.5 cm, tělesná hmotnost elektronickou váhou (model TH 0641, firma Soehnle, Nassau, Německo) s přesností měření 0,1 kg. Tato měření se prováděla podle metodologických doporučení MacDougalla & Wengera (1991).

Hodnoty BMI vypočtené z měřené tělesné výšky a hmotnosti se převedly podle věku a pohlaví na percentilové ekvivalenty podle norem 6. Celostátního antropologického výzkumu dětí a mládeže v ČR (Vignerová et al., 2001). Pro přesnější převod hodnot BMI na percentilové ekvivalenty jsme vytvořili upřesněné převodní tabulky na základě lineární interpolace mezi tabelovými hodnotami BMI původních percentilových grafů Vignerové et al. (2001).

Diagnostika pozornosti

Pro hodnocení pozornosti dětí byl použit Test pozornosti d2 Brickenkampa a Zillmera (2000). Jde o časově limitovanou zkoušku selektivní pozornosti, která se používá pro diagnostiku pozornosti ve výzkumu, v klinické psychologii, v psychologii sportu, práce a dopravy, pedagogické psycholo-

gii, psychometrii a farmakopsychologii. Je validním diagnostickým nástrojem pro posouzení individuálního výkonu v pozornosti a koncentraci (Brickenkamp & Zillmer, 2000).

Testovou úlohou probanda je postupně prohlížet jednotlivé řádky znaků v podobě písmen „d“ a „p“, které zahrnují jednu, dvě, tři nebo čtyři krátké svislé čárky s tím, že proband má vyhledat a přeškrtnout všechna písmena „d“ se dvěma čárkami, které jsou umístěny buď jednotlivě nebo v párech nad písmenem nebo pod ním (cílové znaky). Každý ze 14 řádků obsahuje 47 znaků, tj. celkem 658 znaků. Hledané znaky jsou vůči ostatním znakům v poměru 1 : 1,2.

Pro účely této studie byl použit, v souladu s metodikou testu d2 (Brickenkamp & Zillmer, 2000), časový limit 20 s pro vyhledávání znaků v daném řádku. Po jednoslovném oznámení konce 20s pracovního intervalu testující proband okamžitě ukončil vyhledávání cílových znaků v daném řádku a zahájil vyhledávání znaků v následujícím řádku. Po sedmém řádku byla vložena 10 min. přestávka, po ní byl dokončen celý test.

Z výsledků testu byly hodnoceny následující proměnné pozornosti:

- Celkový počet (CP) – celkový počet vizuálně zpracovaných znaků (podnětů), které proband prošel – vyjadřuje míru vynaložené pozornosti, kvantitativní stránku pozornosti.
- Celkový výkon (CV) – výpočet: CP minus celkový počet chyb. Chybou se myslí jak nenalezení cílového znaku (chyba opomenutí – Ch1), tak přeškrtnutí znaku, který není cílovým znakem (chyba záměny – Ch2). CV vyjadřuje vztah míry vynaložené pozornosti k její přesnosti.
- Výkon soustředění (VS) – výpočet: počet nalezených cílových znaků minus Ch2. Jde o ukazatel koncentrace pozornosti, nepřímý ukazatel schopnosti vizuální diferenciaci.
- Procento chyb (% Ch) – výpočet: $100 \times (Ch1 + Ch2) : CP$. Podobně jako VS ukazuje na přesnost vizuálního odlišení znaků (podnětů).

Hrubá skóre proměnných pozornosti se převádějí na věkově upravená standardní skóre na škále od 70 do 130 s průměrem 100 odpovídajícím 50. percentilu.

Test d2 vykazuje obsahovou validitu, vztah ke kvalitě a kvantitě pozornostního výkonu a souběžnou validitu k jiným testům pozornosti (Brickenkamp & Zillmer, 2000). Reliabilita testu pro děti školního věku je $r = 0,84-0,93$ pro CP, $r = 0,87-0,97$ pro CV, $r = 0,96$ pro VS, uvádí se dobrá stabilita těchto proměnných v čase (Brickenkamp & Zillmer, 2000).

Diagnostika pozornosti byla provedena u všech dětí v jiný den než diagnostika motoriky a shodně mezi 10.–11. hodinou. Studie byla provedena v souladu s Helsinskou deklarací. Výzkumné šetření na školách se realizovalo po informovaném souhlasu ředitelství škol a písemném informovaném souhlasu rodičů.

Statistika

Kromě základních popisných charakteristik (průměr a směrodatná odchylka) byl pro posouzení věcné významnosti rozdílů srovnávaných proměnných použit Cohenův koeficient velikosti účinku d , s užitím sdružené směrodatné odchylky. V souladu s Cohenem (1977) koeficient $d < 0,5$ byl interpretován jako malý účinek faktoru způsobujícího rozdíl, hodnoty $d = 0,5-0,7$ jako středně velký účinek a hodnoty $d \geq 0,8$ jako velký účinek (Cohen, 1977). Statistická významnost rozdílů byla testována dvoustranným nezávislým t-testem ($p < 0,05$) s předchozím testováním významnosti rozdílů rozptýlů F-testem ($p < 0,05$). Pro analýzu byl použit statistický software NCSS 2007 (Kaysville, Utah, USA).

VÝSLEDKY

Skupina dětí s deficitem rovnováhy (BAL–) a skupina bez deficitu rovnováhy (BAL+) se významně nelišily ve vybraných potenciálních rušivých proměnných (tab. 1).

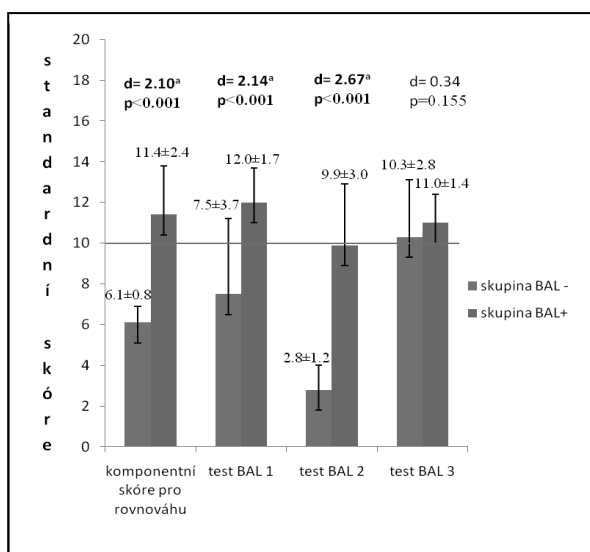
Tabulka 1

Věk, základní antropometrické charakteristiky a významnost jejich rozdílu u skupin dětí s deficitem rovnováhy a bez deficitu rovnováhy (BAL–, resp. BAL+)

	skupina BAL–	skupina BAL+	d	p
	(M±SD)	(M±SD)		
Věk (roky)	13,5±1,6	13,4±1,4	0,07	0,474
Tělesná výška (cm)	162,4±8,5	161,1±9,2	0,14	0,367
Tělesná hmotnost (kg)	53,4±8,4	50,4±12,8	0,25	0,273
BMI (percentil)	66,9±22,2	52,8±31,2	0,48	0,123

Legenda: d = Cohenův koeficient velikosti účinku ($d < 0,5$ malý rozdíl), p = hladina významnosti (t-test)

Odlišnou úroveň rovnováhy srovnávaných skupin dětí potvrzuje věcně a statisticky významný rozdíl průměrných hodnot komponentního skóre pro rovnováhu (obr. 1). Zatímco skupina BAL+ dosáhla průměrnou hodnotu 11,4 standardního skóre (SS), skupina BAL– 6,1 SS odpovídající pásnu 15.– 9. percentilu. Rozdíl komponentního skóre byl určen věcně a statisticky významnými rozdíly výkonu v balančních testech BAL 1 (Rovnováha na desce) a BAL 2 (Chůze vzad po čáře), zatímco výkon v testu BAL 3 (Poskoky po deskách po jedné noze) nebyl mezi oběma skupinami významně rozdílný.

Legenda: d = Cohenův koeficient velikosti účinku ($d > 0,8$ velký rozdíl – horní index „a“), p = hladina významnosti (t-test), vodorovná čára – normový průměr odpovídající standardnímu skóre 10 (50. percentil)

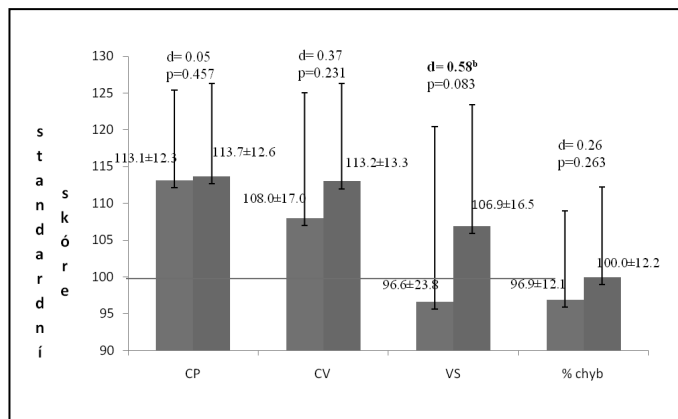
Obrázek 1

Výsledky testování rovnováhy: komponentní skóre pro rovnováhu, výsledky tří testů rovnováhy a jejich srovnání u skupiny dětí s deficitem a bez deficitu rovnováhy (BAL–, resp. BAL+).

Výsledky testu pozornosti d2 ukázaly, že u obou skupin byl průměrný celkový počet vizuálně zpracovaných znaků (CP) a průměrný celkový výkon (CV) vyšší než normový průměr představovaný SS 100 (obr. 2). Nicméně skupina BAL– měla průměrné hodnoty CP a CV nižší než skupina BAL+. Tyto rozdíly však nebyly věcně ani statisticky významné (obr. 2).

Výkon soustředění (VS) byl u skupiny BAL– podprůměrný – SS 96,6±23,8, které odpovídá v průměru 38. percentilu. Tyto hodnoty byly významně nižší ve srovnání s průměrnou hodnotou VS u skupiny BAL+ (SS 106,9±16,5) (obr. 2). Tento rozdíl byl z hlediska věcné významnosti středně velký ($d = 0,58$) a statisticky významný na hladině významnosti $p = 0,083$.

Průměrný podíl chyb (v %) v testu d2 byl u skupiny BAL– pod normovaným průměrem – SS 96,9±12,1, které odpovídalo 38. percentilu, zatímco skupina BAL+ dosáhla průměrnou úroveň podílu chyb – SS 100,0±12,2, odpovídající 50. percentilu. Tento rozdíl mezi oběma skupinami však nebyl ani věcně, ani statisticky významný (obr. 2).

Legenda: d = Cohenův koeficient velikosti účinku ($d > 0,5$ středně velký rozdíl – horní index „b“),
 p = hladina významnosti (t-test), vodorovná čára – normový průměr odpovídající standardnímu skóre 100

Obrázek 2

Výsledky diagnostiky různých aspektů pozornosti testem d2 a jejich srovnání u skupiny dětí s deficitem rovnováhy (levé sloupce) a skupiny dětí bez deficitu rovnováhy (pravé sloupce)

DISKUSE

Do skupiny BAL– byli zařazeni jedinci na základě výsledků MABC-2, která je validní testovou baterií pro identifikaci motorických obtíží včetně problémů s rovnováhou. Protože u těchto dětí nebyly známy žádné jiné neurologické poruchy a současně byl vyloučen snížený intelekt, byl předpoklad, v souladu s Americkou psychiatrickou asociací (APA, 2000) a metodikou MABC-2 (Henderson et al., 2007), že děti skupiny BAL– disponují vývojově podmíněným snížením úrovně motoriky včetně nižší úrovně rovnováhy. U těchto dětí rovněž nebyla evidována diagnóza poruchy pozornosti typu ADD nebo ADHD, ani jiné specifické poruchy učení, s výjimkou dyskalculie u jednoho chlapce.

Záměrem studie bylo ověřit příspěvek pozornosti pro řízení rovnováhy u prepubescentů. Vycházeli jsme přitom z předpokladu, že pokud pozornost ovlivňuje rovnováhu, potom by jedinci s nízkou úrovní rovnováhy mohli vykazovat některé odlišnosti v pozornosti. Protože posturální stabilizace se v průběhu dětství postupně zbavuje volního řízení a směřuje k plně automatickému řízení (Woollacott & Shumway-Cook, 2002), předpokládali jsme, že u prepubescentů by se mohl projevit vztah mezi nižší úrovní pozornosti a deficitem rovnováhy spíše než u adolescentů nebo mladších dospělých.

V této studii nebyla hodnocena posturální stabilita jedince přímo, ale nepřímě výkony v rovnovážných úlohách. Validita použitých balančních testů je široce prezentována v práci autorů testové baterie MABC-2 (Henderson et al., 2007). V souladu s touto prací považujeme výsledky těchto balančních testů za indikátory rovnovážové schopnosti.

Pozornost dětí byla v práci hodnocena pomocí testu pozornosti d2. Předpokládá se, že výkon ve zrakovém vyhledávání určitých znaků v tomto testu ukazuje na různé aspekty pozornosti a koncentrace jedince (Brickenkamp & Zillmer, 2000). Pro interpretaci výsledků zkoumaných vztahů mezi pozorností a rovnováhovou schopností jedinců si uvědomujeme, že výkon v testu d2 se vztahuje ke způsobilosti jedince řídit vyhledávání a zpracovávání zrakových podnětů. Do jaké míry výkon v testu d2 ukazuje na způsobilost vnímat podněty vnitřního prostředí těla, konkrétně vestibulární, kinestetické a další proprioceptivní podněty, které jsou, vedle zrakových informací, důležité pro vyrovnávání polohy těla vzhledem k podložce, resp. vzhledem k působícím gravitačním silám, není známo. Proto výsledky studie o vztahu pozornosti a rovnováhové schopnosti se specificky týkají vztahu mezi pozorností jako mediátorem či iniciátorem využívání vizuálních informací a výkonem jedince v balančních úlohách.

Skupiny dětí odlišné úrovně rovnováhy se významně nelišily v míře vynaložené pozornosti indikované ukazatelem CP v testu pozornosti d2. Tento ukazatel představuje množství vizuálně vnímaných a zpracovaných znaků, resp. podnětů. Pokrývá tedy kvantitativní stránku pozornosti a spojuje se také s motivační stránkou jedince (Brickenkamp & Zillmer, 2000).

Mezi srovnávanými skupinami dětí nebyl rovněž zjištěn významný rozdíl v ukazateli celkového výkonu CV, který odráží jak rychlost zpracování znaků, tak přesnost vizuální diferenciacce. Obě skupiny dětí vykazovaly nadprůměrné hodnoty CP a CV. Vedle CP je rovněž ukazatel CV více závislý na množství zpracovaných vizuálních podnětů než na přesnosti identifikace hledaných podnětů. Výše uvedené výsledky potom naznačují, že výkon dětí v užitých balančních úlohách nesouvisí s kvantitativním aspektem pozornosti, přesněji s množstvím vnímaných a zpracovaných podnětů. Současně lze odvodit, že výsledky testu pozornosti d2 nemusely být ovlivněny odlišnou nebo nízkou úrovní motivace testovaných dětí, když ukazatel CV v sobě zahrnuje aspekt motivace k výkonu.

Mezi oběma skupinami byl zjištěn středně velký rozdíl ve výkonu soustředění VS se statistickou významností na 8,3% hladině významnosti. Zatímco průměrná hodnota VS byla u skupiny BAL+ na úrovni 70. percentilu, u skupiny BAL– byla podprůměrná, na úrovni 38. percentilu. Tyto výsledky naznačují, že děti s nízkou úrovní rovnováhy vykazovaly podprůměrnou přesnost zrakového odlišení. Ukazatel VS více závisí na počtu nalezených cílových znaků než na celkovém počtu vizuálně zpracovaných znaků, a proto se považuje za indikátor schopnosti vizuální diferenciacce, tedy za kvalitativní stránku pozornosti, která souvisí s řízením pozornosti (Brickenkamp & Zillmer, 2000). Naznačený vztah přesnosti zrakového odlišení a výkonu v balančních úlohách podporuje nález rozdílu v ukazateli procenta chyb (% Ch) u srovnávaných skupin. Tento rozdíl sice nebyl potvrzen jako významný, ale skupina BAL– vykazovala podprůměrnou úroveň v tomto ukazateli – na úrovni 38. percentilu, zatímco skupina BAL+ na úrovni 50. percentilu. Ukazatel % Ch podobně jako VS ukazuje na přesnost vizuálního odlišení podnětů.

Provedení úlohy v testu d2 je spojeno s aktivací a řízením vizuální percepce a jednoduchého zpracování informací, které se spojují s odlišením geometrických vlastností podnětů. Naše výsledky tak mohou podporovat hypotézu o pozornosti jako mechanismu, který podmiňuje kvalitu výběru a zpracování konkrétních sensorických podnětů významných pro posturální řízení (Posner, 2002). Důkazy o užití zrakově-prostorových informací v posturálních úlohách byly představeny v dřívější práci Kerra et al. (1985), podobně jako o důležitosti vizuálního vnímání znaků prostředí pro udržení rovnováhy u dětí (Gallahue & Ozmun, 1998). Limit naší studie, kromě užitého neexperimentálního výzkumného designu, může spočívat v problému specifčnosti percepčně kognitivních zdrojů, které jedinec využívá ve výkonu v balančních úlohách a těch, které leží v základu výkonu v užitých testových úlohách pozornosti.

Uvedená platnost nálezů této studie se vztahuje k rovnováhové schopnosti při plánovaném výkonu balanční úlohy, nikoli v neočekávaných situacích, v kterých lze předpokládat dominanci automaticky řízené posturální odpovědi. Požadavky řízení rovnováhy na pozornost se mohou lišit v závislosti na balanční úloze (Woollacott & Shumway-Cook, 2002).

Vliv případné vigilance dětí, tedy jejich schopnosti udržet pozornost po delší dobu, na výsledky testu pozornosti, byl do značné míry vyloučen. Provedení celého testu d2 trvalo kolem 6 minut. Kromě krátkých 5–10s přestávek mezi 20s intervaly vyhledávání vizuálních podnětů jsme po absolvování poloviny testu vložili 10min. přestávku. Podobně byly pod kontrolou základní somatické faktory rovnováhy. Tělesná výška, hmotnost a BMI nebyly významně rozdílné při srovnání sledovaných skupin.

Vedlejším nálezem studie je pravděpodobná nižší validita testu rovnováhy BAL3 z baterie MABC-2. Na tento předpoklad ukazuje nevýznamný rozdíl výkonu v tomto testu u dvou skupin, které byly na základě sumárního výsledku tří testů rovnováhy hodnoceny jako skupina s deficitem rovnováhy a skupina bez tohoto deficitu.

ZÁVĚR

Práce naznačila, že snížená výkonnost v balančních úlohách se může u prepubescentů spojit se sníženou schopností zrakového rozlišení podnětů či sníženou koncentrací zrakové pozornosti spíše než s rozsahem pozornostní aktivity. Práce také naznačila, že jak v diagnostice motorických obtíží a s nimi souvisejícího deficitu rovnováhy u dětí, tak při nápravě těchto deficitů a tréninku pohybových dovedností, by měla být využívána znalost úrovně pozornosti jedinců, resp. zraková kontrola. Pro další zkoumání příspěvku pozornosti pro výkon v balančních úlohách je nutné přistoupit k laboratorní experimentaci.

LITERATURA

- ATKINSON, R. L., ATKINSON, R. C., SMITH, E. E., BEM D. J. & NOLEN-HOEKSEMA, S. (2003) *Psychologie*. Praha : Portál.
- BEAUCHET, O., DUBOST, V., GONTHIER, R. & KRESSIG, R. W. (2005) Dual-task-related gait changes in transitionally frail older adults: The type of the walking-associated cognitive task matters. *Gerontology*, 51, p. 48–52.
- BRICKENKAMP, R. & ZILLMER, E. (2000) Test pozornosti d2. Praha : Testcentrum.
- COHEN, J. (1977) *Statistical power analysis for the behaviour sciences*. New York : Academic Press.
- GALLAHUE, D. L. & OZMUN, J. C. (1998) *Understanding motor development* (2nd ed.). Dubuque, IA : Brown and Benchmark.
- HATZIZAKI, V., ZISI, V., KOLLIAS, I. & KIOUMOURTZOGLU, E. (2002) Perceptual-motor contributions to static and dynamic balance control in children. *Journal of Motor Behavior*, 34, p. 161–170.
- HENDERSON, S. E., SUGDEN, D. A., & BARNETT, A. L. (2007) *Movement assessment battery for children - 2*. London: Harcourt Assessment.
- HILLMAN, C., ROSENGREN, K. S. & SMITH, D. P. (2004) Emotion and motivated behavior: Postural adjustments to affective picture viewing. *Biological Psychology*, 66, p. 51–62.
- CHOW, S., CHAN, L. L., CHAN, C. P. S. & LAU, CH. Y. (2002) Reliability of the experimental vision of the Movement ABC. *British Journal of Therapy and Rehabilitation*, 9, p. 574–577.
- KERR, B., CONDON, S. M. & McDONALD, L. A. (1985) Cognitive spatial processing and their regulation of posture. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 11, p. 617–622.
- MacDOUGALL, J. D. & WENGER, H. A. (1991) The purpose of physiological testing. In MacDOUGALL, J. D., WENGER, H. A. & GREEN, H. J. (Eds.) *The physiological testing of the high-performance athletes*. Champaign, IL : Human Kinetics, p. 1–6.
- MAYLOR, E. (2001) Effects of spatial and nonspatial cognitive activity on postural stability. *British Journal of Psychology*, 9, 319–338.
- RANKIN, J. K., WOOLLACOTT, M. J., SHUMWAY-COOK, A. & BROWN, L. A. (2000) Cognitive influence on postural stability: A neuromuscular analysis in young and older adults. *The Journal of Gerontology*, 55A, M112–M119.
- SUNDERMIER, L., WOOLLACOTT, M., RONCESVALLES, N. & JENSEN, J. (2001) The development of balance control in children: Comparisons of EMG and kinetic variables and chronological and developmental groupings. *Experimental Brain Research*, 136(3), p. 340–350.
- VĚLE, F. (1995) *Kineziologie posturálního systému*. Praha : Karolinum.
- WOOLLACOTT, M. & SHUMWAY-COOK, A. (2002) Attention and the control of posture and gait: a review of an emerging area of research. *Gait and Posture*, 16, p. 1–14.

Visual differentiation as the factor of postural stability in prepubescents

The study came out of the hypothesis on contribution of attention to balance control and knowledge on importance of visual-spatial information for maintaining balance, especially in children. The aim of the study was to investigate whether association between a low level of balance ability and a decreased level of selective attention in prepubescents exists.

The group of children with the deficit balance ($n = 8$; age 13.4 ± 1.4 yrs.) (BAL-) and without deficit balance ($n = 27$; age 13.5 ± 1.6 yrs.) (BAL+) different from the results of the three balance tests within the MABC-2 test (Henderson et al., 2007) were tested for the different aspects of attention associated with perception and differentiation of visual stimuli by means of the test of attention d2.

The BAL- a BAL+ groups did not differ in the variables which indicate the amount of attention – a total number of the processed signs (CP) and the total performance (CV) accounted as the difference CP and a number of the errors in perception of signs. The significant inter-group differences were found for the variables which indicate the ability of visual differences and concentration of attention – performance of concentration (VS) (a number of signs found minus a number of confusion errors) (standard scores /SS/ 106.9 ± 16.5 vs. 96.6 ± 23.8 , Cohen's $d = 0.58$, $p = 0.083$ in the t-test), and percentage of errors (SS 100.0 ± 12.2 vs. 96.9 ± 12.1 , resp. 50th vs. 38th percentile).

The study suggested that deficit balance performance of prepubescents can be associated with a below-average level of visual differentiation of stimuli and impaired concentration of attention rather than with the extent of exerted attention.

Keywords: balance, attention, visual perception, prepubescence.

Doc. PaedDr. Rudolf Psotta, Ph.D.
FTK UP, tř. Míru 115, 771 11 Olomouc
e-mail: rudolf.psotta@upol.cz

VOLBA POČÁTEČNÍ STOJNÉ (ODRAZOVÉ) DOLNÍ KONČETINY A JEJÍ VLIV NA KVALITU PROVEDENÍ ÚKOLŮ HRUBÉ MOTORIKY U DĚTÍ VE VĚKU 4–6 LET

Česká kinantropologie
2011, Vol. 15, č. 4, s. 85–94

MARTINA ŠLACHTOVÁ, DOROTA BUJOKOVÁ,
KATEŘINA NEUMANNOVÁ

Katedra fyzioterapie
Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého v Olomouci

SOUHRN

Předložená práce navazuje na předchozí studii hodnocení hrubé motoriky předškolních dětí pomocí testu (NT), jehož metodika a výsledky hodnocení kvality provedení byly publikovány v časopise Česká kinantropologie (Šlachtová, 2010). V souvislosti s hodnocením kvality provedení jednotlivých úkolů testu nás zajímalo, zda se projeví volba počáteční stojné, resp. odrazové dolní končetiny na kvalitě provedení a jak.

Soubor zahrnoval 125 dětí předškolního věku (4–6 let). Testovány byly úkoly testu stoj na jedné dolní končetině, poskoky na jedné dolní končetině, výskok s otočením o 180 ° a tandemová chůze po čáře.

Hodnocené kvalitativní parametry na horních končetinách u třech testovaných úkolů naznačují preferenci stojné, resp. odrazové levé dolní končetiny u dětí, které předvedly pohybové úkoly v optimálnějším provedení. Naopak děti volící stojnou, resp. odrazovou pravou dolní končetinu se projevily horší pohybovou koordinací sledovanou v oblasti paží a rukou. Doporučujeme proto u předškolních dětí klást důraz na symetrické zapojování obou dolních končetin jak do funkce „obratnější – švihové“ dolní končetiny, tak do funkce zajišťující kvalitní zaujetí postury při stoji a odrazu.

Klíčová slova: hrubá motorika, předškolní děti, preference dolní končetiny, testování.

ÚVOD

Hodnocení motoriky předškolních dětí je dlouhodobým záměrem studia řady pracovišť v zahraničí i v České republice. Problémy v motorické koordinaci, jemné a hrubé motorice, plánování pohybu hrají klíčovou roli při získávání a zdokonalování motorických dovedností u dětí s vývojovou koordinační poruchou, která se manifestuje do všech aspektů denního života (Willoughby & Polatajko, 1995; Lesný, 1978; Missiuna et al., 2006; Zelinková, 2008; Hadders-Algra & Carlberg, 2008). Obecně lze motorický projev dětí s vývojovou koordinační poruchou charakterizovat jako pomalejší, méně precizní a více proměnlivý v porovnání s vrstevníky (Polatajko & Cantin, 2005) a který podle Ortona (in Polatajko & Cantin, 2005) lze přirovnat k situaci, kdy se pravák snaží používat levou ruku.

Předložená práce navazuje na předchozí studii hodnocení hrubé motoriky předškolních dětí pomocí námi vytvořeného testu (NT), jehož metodika a výsledky hodnocení kvality provedení

byly publikovány v časopise Česká kinantropologie (Šlachťová, 2010). V souvislosti s hodnocením kvality provedení jednotlivých úkolů testu nás zajímalo, zda se projeví volba počáteční stojné, resp. odrazové dolní končetiny na kvalitě provedení a jak.

METODIKA

Výzkumný soubor tvořilo 125 dětí navštěvujících běžný typ mateřské školky, v poměru 64 chlapců a 61 dívek. Věkové rozmezí bylo 4 až 6 let s průměrným věkem 5,11 let. Do sledovaného souboru byly zařazeny pouze děti, jejichž rodiče souhlasili s provedením výzkumu. U žádného probanda nebyl předem znám závažnější motorický deficit. Rodiče dětí výzkumného souboru byli před zahájením měření s jeho průběhem seznámeni a podepsali informovaný souhlas s testováním.

K prováděným úkonům byl digitální kamerou pořízen záznam. U dětí byla zjištěna dominance dolní končetiny (DK) dvěma standardními testy Kopání do míče na cíl a Zadupání ohníčku (Zháněl & Vaverka, 1990). Následně bylo provedeno jednorázové měření testem hrubé motoriky NT.

Hodnocení motoriky pomocí NT zohledňuje jak kvalitu provedení jednotlivých pohybových úkolů v jednotlivých segmentech trupu, končetin, koordinaci a soustředění na zadaný úkol, tak také kvantitativní charakteristiky (doba trvání v sekundách, počet opakování, počet chyb). Hodnotí se nejčastěji a nejvýrazněji se vyskytující projevy. Test zahrnuje 4 položky (úkoly) a to stoj na 1 DK, poskoky na 1 DK v kruhu, výskok s otočením o 180 ° a tandemovou chůzi po čáře. Dítě si může úkol po předchozí instrukci před vlastním testováním vyzkoušet.

Následující grafy uvádějí četnosti dětí (v % ze základního souboru) podle zastoupení kvality diskutovaných parametrů (skóre 0 – posuzovaný parametr se neprojeví, skóre 1 – parametr se objeví krátce, skóre 2 – parametr převažuje po celou dobu provádění úkolu), a to s ohledem na zahájení úkolů levou, resp. pravou DK a s rozlišením dle pohlaví dítěte. U každého sloupce je pak uvedeno celkové procentuální zastoupení dětí v dané kategorii kvality provedení specifického úkolu vzhledem k celkovému počtu dětí základního souboru. Jako významný rozdíl v kvalitativním provedení mezi LDK a PDK jsme zvolili procentuální rozdíl větší než 5 % (Δ % uvádí průměrný procentuální rozdíl), kdy jsme vycházely z teoretických poznatků prevalence vývojové koordinační poruchy, jež se nejčastěji udává mezi 5 a 6 % v populaci školních dětí (Polatajko et al., 1995; Zelinková, 2008).

Výzkumná otázka

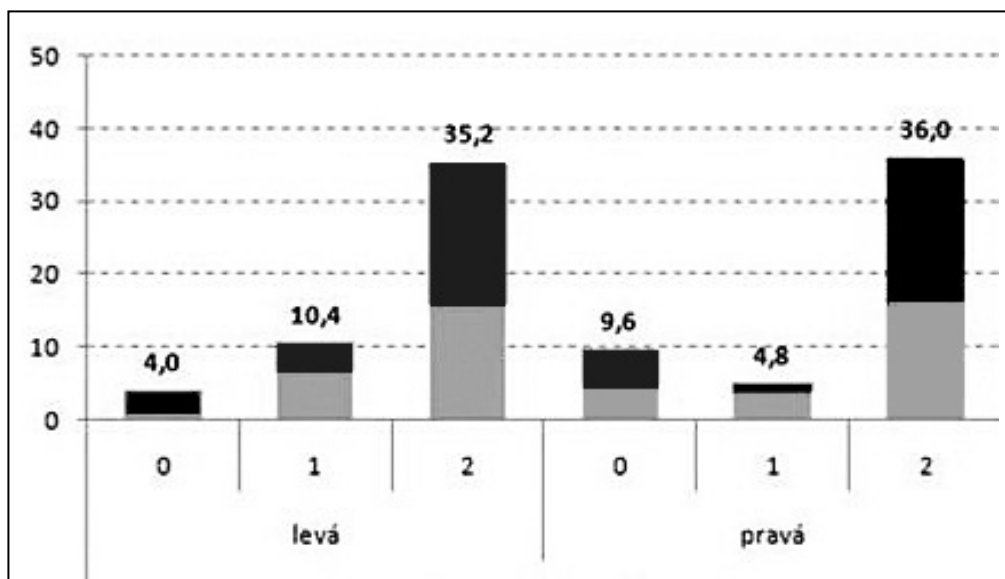
Má při jednotlivých úkolech testu hrubé motoriky volba preferované dolní končetiny vliv na celkovou kvalitu provedení daného pohybového úkolu?

VÝSLEDKY A DISKUSE

Z pozorovaných a hodnocených kvalitativních parametrů jsme do výsledků zařadili parametry *souhyby horních končetin* (HKK) při úkolech stoje na jedné DK, poskocích na jedné DK a výskoku s otočením o 180 ° a dále parametr *ruce v pěst*, resp. do extenze (nerelaxované ruce) při úkolech stoje na jedné DK a poskocích na jedné DK.

Stoj na 1 DK

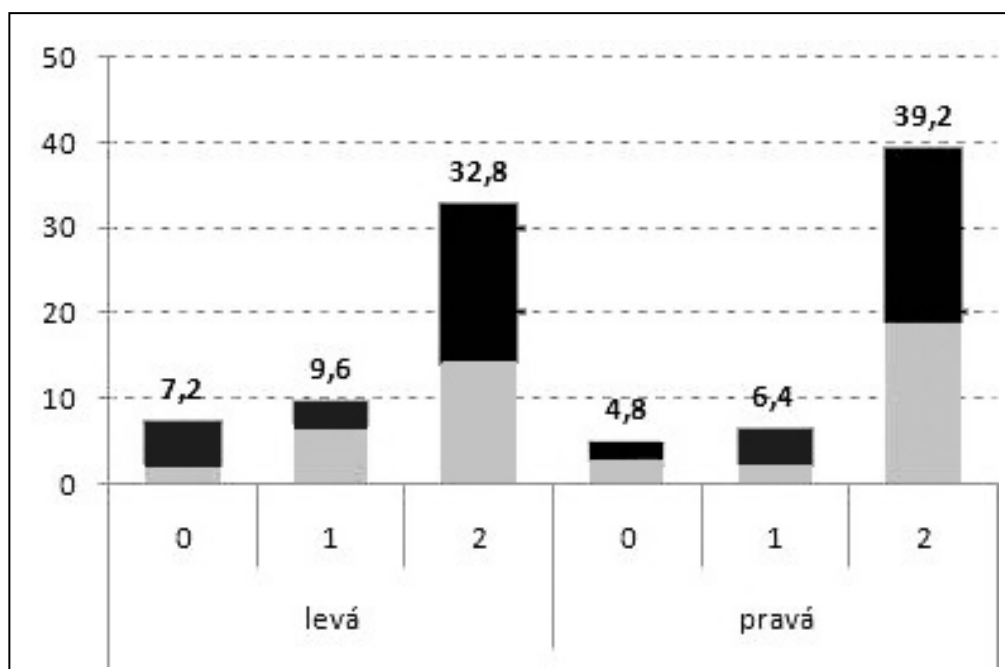
Obrázek 1 ilustruje relativní četnostní rozložení kvalitativního hodnocení *souhybů HKK* při stoji na pravé dolní končetině (PDK) v závislosti na zahájení levou/pravou DK. Obdobně obrázek 2 představuje relativní četnostní rozložení kvalitativního hodnocení *souhybů HKK* při stoji na levé dolní končetině (LDK) v závislosti na zahájení levou/pravou DK.

Vysvětlivky: 0, 1, 2 – skóre kvalitativního hodnocení (0 – není; 1 – málo; 2 – výrazně); tučně uvedeny číselné hodnoty relativní četnosti, černá barva – chlapci, šedá barva – dívky

Obrázek 1

Kvalitativní hodnocení parametru „souhyby HKK“ při stoji na PDK v závislosti na zahajovací DK

Vysvětlivky: 0, 1, 2 – skóre kvalitativního hodnocení (0 – není; 1 – málo; 2 – výrazně); tučně uvedeny číselné hodnoty relativní četnosti, černá barva – chlapci, šedá barva – dívky

Obrázek 2

Kvalitativní hodnocení parametru „souhyby HKK“ při stoji na LDK v závislosti na zahajovací DK

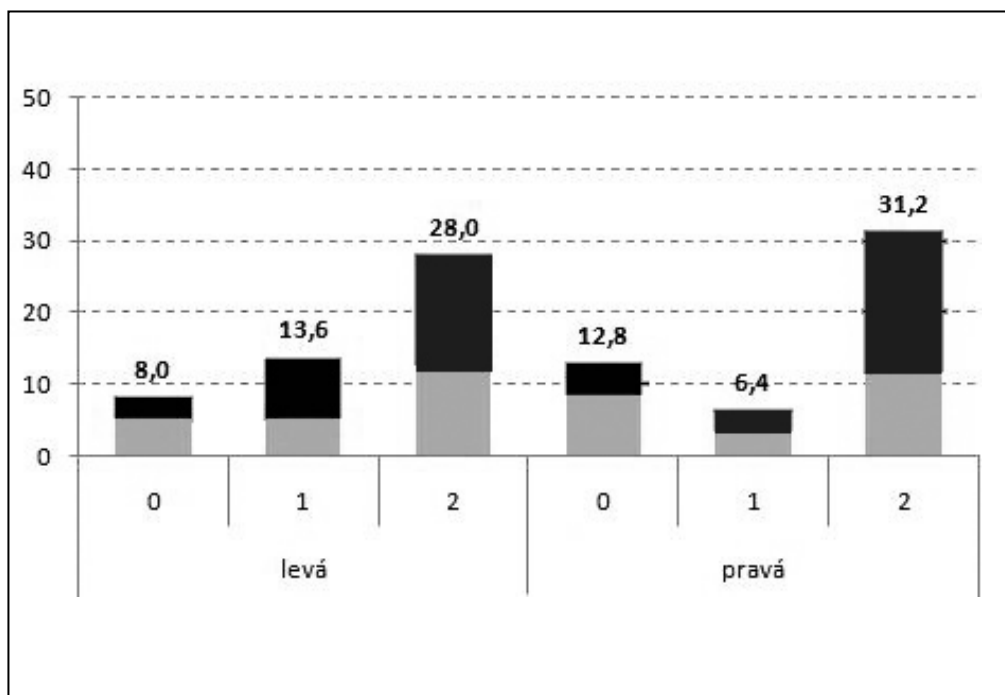
U parametru *souhyby HKK* u stoje na pravé DK (obr. 1) jsou četnostní rozdíly ($> 5\%$; $\Delta 5,6\%$) ve volbě počáteční stojné DK vidět pouze u kvalit 0 a 1. U stoje na pravé DK u dětí, které dosáhly kvalitativního skóre „0“ či „1“, lze tedy konstatovat rozdíly v kvalitě provedení při zahájení úkonu konkrétní DK, kdy u volby zahájení stoje na PDK více dětí bylo schopno provést úkol bez souhybů HKK.

U dětí, které dosáhly kvalitativního skóre „2“ (souhyby HKK téměř po celou dobu provádění úkolu), jsou rozdíly v kvalitě provedení mezi volbou počáteční DK zanedbatelné.

Oproti tomu kvalitativní hodnocení *souhybů HKK* u stoje na levé DK (obr. 2) vykazuje trend opačný: zatímco rozdíly u kvalit 0 a 1 se dostávají pod úroveň 5% , skóre „2“ se dle volby DKK liší o $\Delta 6,4\%$.

Výše prezentované hodnocení vede k úvaze, že při stoji na pravé DK jsou patrné rozdíly v kvalitě provedení u parametru „*souhyby HKK*“ v závislosti na volbě zahajovací končetiny u skupiny obratných dětí, kdežto při stoji na levé DK se tento rozdíl projevil u méně obratných dětí (skóre 2; $\Delta 6,4\%$). Při hodnocení parametru „*souhyby HKK*“ má preferovaná stojná dolní končetina vliv na kvalitu provedení stoje na 1 DK, přičemž větší rozdíl se uplatní u stoje na LDK. Pokud děti volily stoj na LDK jako druhý pokus (zahajovaly stojem na PDK), pak se parametr souhybů HKK ve skóre „2“ (téměř po celou dobu provádění úkolu) projevil u největšího procenta dětí.

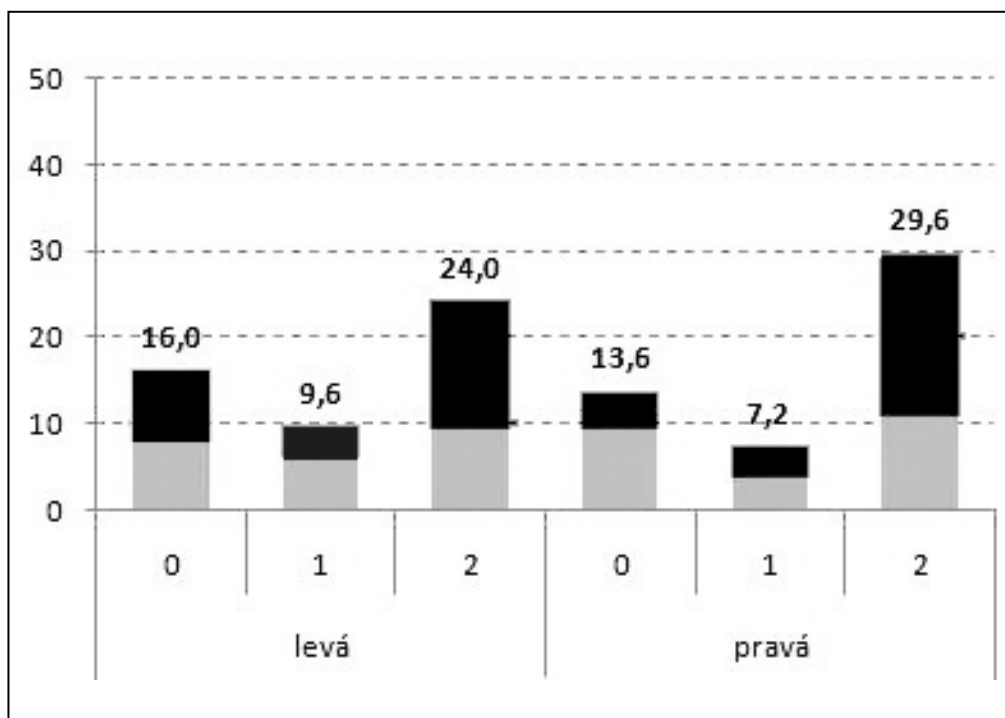
Z celkového počtu 125 dětí u úkolu stoje na jedné DK zvolilo 62 dětí jako první stojnou DK levou, 63 dětí pak pravou DK.

Vysvětlivky: 0, 1, 2 – skóre kvalitativního hodnocení (0 – není; 1 – málo; 2 – výrazně); tučně uvedeny číselné hodnoty relativní četnosti, černá barva – chlapci, šedá barva – dívky

Obrázek 3

Kvalitativního hodnocení parametru „*ruce v pěst*“ při stoji na PDK v závislosti na zahajovací DK

Vysvětlivky: 0, 1, 2 – skóre kvalitativního hodnocení (0 – není; 1 – málo; 2 – výrazně); tučně uvedeny číselné hodnoty relativní četnosti, černá barva – chlapci, šedá barva – dívky

Obrázek 4

Kvalitativního hodnocení parametru „ruce v pěst“ při stoji na LDK v závislosti na zahajovací DK

V případě parametru „ruce v pěst“ u stoje na pravé DK (obr. 3) jsou četnostní rozdíly okolo 5 % a více při volbě jednotlivých zahajovacích DKK vidět pouze u kvalit „0“ ($\Delta 4,8$ %) a „1“ ($\Delta 7,2$ %). U stoje na pravé DK u dětí s kvalitativním skóre „0“ či „1“ lze tedy pozorovat rozdíly v kvalitě provedení vzhledem k zahájení stoje konkrétní DK. U dětí, které dosáhly kvalitativního skóre „2“ (ne-relaxované ruce), jsou rozdíly v kvalitě provedení mezi DKK nevýznamné.

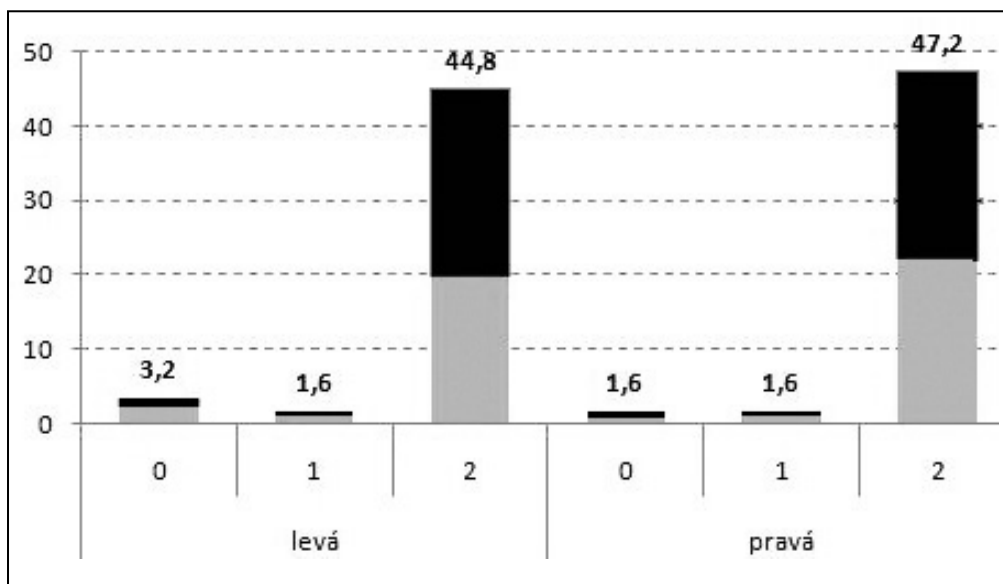
Oproti tomu kvalitativní hodnocení parametru „ruce v pěst“ u stoje na levé DK (obr. 4) vykazuje trend opačný: rozdíl u kvalit „0“ a „1“ shodně $\Delta 2,4$ %, oproti $\Delta 5,6$ % u kvality „2“.

Na základě výsledků lze analogicky s hodnocením „souhybů HKK“ dospět k úvaze, že při stoji na pravé DK jsou patrné rozdíly v kvalitě provedení u parametru „ruce v pěst“ v závislosti na volbě zahajovací dolní končetiny ve skupině dětí se skóre „0“ a „1“, zatímco při stoji na levé DK se tento rozdíl projeví u dětí, které k provedení úkolu při volbě stoje na LDK jako druhé v pořadí vyžadují většího zapojení HKK a současně nejsou schopni selektované relaxace rukou (skóre „2“).

Poskoky na 1 DK

Celkově 59 dětí volilo zahajovací odrazovou DK levou a 66 pravou DK.

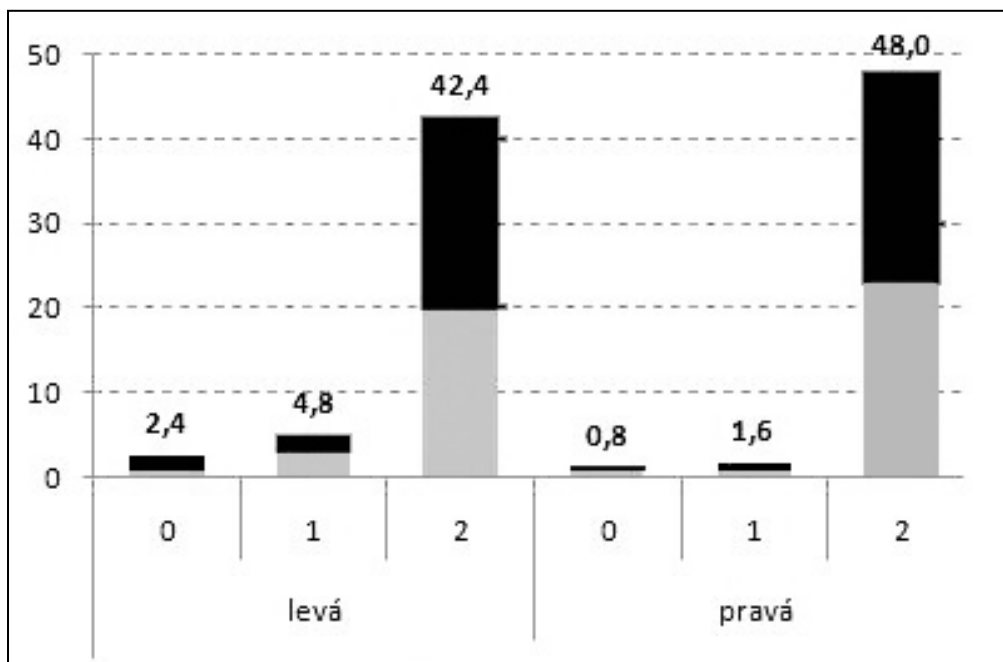
Parametr „souhyby HKK“ se při provádění poskoků na 1 DK výrazně projevil hodnotou skóre „2“ bez ohledu na zvolenou počáteční odrazovou dolní končetinu (47,2–48 %). Zapojení *souhybů HKK* je tedy typické pro obě pohlaví i volbu zahajovací DK a je parametrem, který sledovaným jedincům pomáhá do výskoku.

Vysvětlivky: 0, 1, 2 – skóre kvalitativního hodnocení (0 – není; 1 – málo; 2 – výrazně); tučně uvedeny číselné hodnoty relativní četnosti, černá barva – chlapci, šedá barva – dívky

Obrázek 5

Kvalitativního hodnocení parametru „ruce v pěst“ při poskocích na PDK v závislosti na zahajovací DK

Vysvětlivky: 0, 1, 2 – skóre kvalitativního hodnocení (0 – není; 1 – málo; 2 – výrazně); tučně uvedeny číselné hodnoty relativní četnosti, černá barva – chlapci, šedá barva – dívky

Obrázek 6

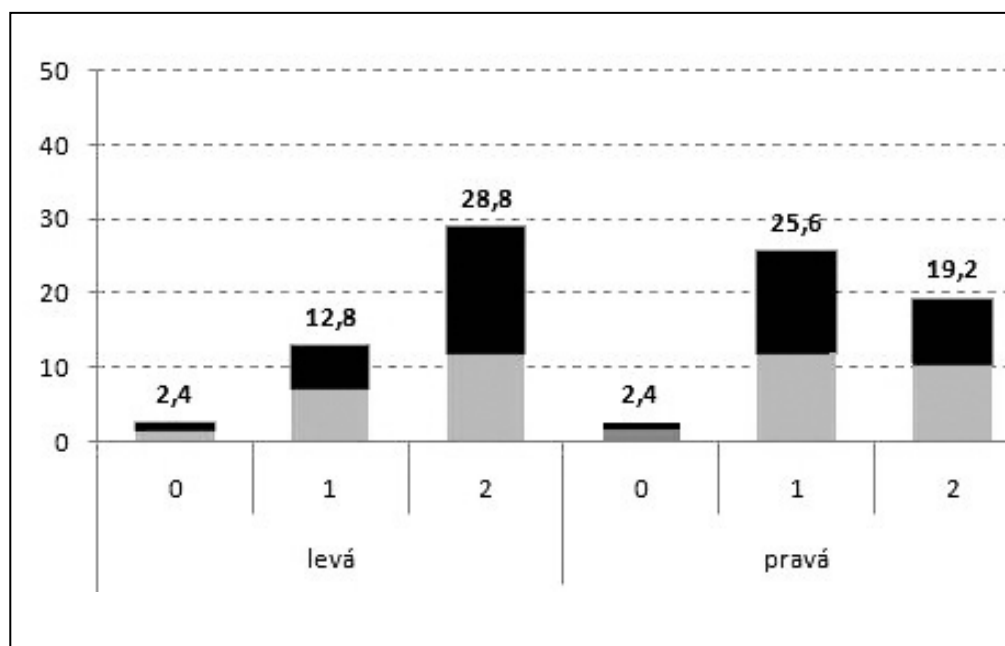
Kvalitativního hodnocení parametru „ruce v pěst“ při poskocích na LDK v závislosti na zahajovací DK

U parametru „ruce v pěst“ úkolu poskoky na PDK (obr. 5) nejsou rozdíly zejména u skóre „2“ s ohledem na zahajovací DK výrazné. U poskoků na LDK (obr. 6) u skóre „2“ je z pohledu hodnoceného parametru mezi levou a pravou zahajovací DK vidět patrný rozdíl ($\Delta 5,6\%$), tzn. u dětí, které zahajují poskok pravou DK, můžeme při poskocích na LDK usuzovat na horší koordinační schopnost, která může být vyjádřena poměrem skóre kvalitativního hodnocení „2“ : „1“ $[(48,0 : 1,6) > (42,4 : 4,8)]$. Tato skutečnost může naznačovat, že se podíl jedinců ve studovaném souboru, kteří preferují LDK jako odrazovou, vyznačuje lepší motorickou koordinací. Pokud bychom použili terminologii hodnocení lateralit, kdy se za preferovanou dolní končetinu považuje ta, která provádí švihovou fázi (Smékal, 2007; Drnková & Syllabová, 1991), pak by se v našem souboru jednalo o pravostrannou preferenci.

Gabard (1996, in Holm, Tveter, Fredriksen & Vøllestad, 2009) uvádí, že skákání na jedné DK se považuje za nejsložitější formu základního skákání a je součástí mnoha pokročilých pohybových dovedností při hrách, tanci a dalších sportovních aktivitách. U dětí nad 5 let je také nejlepším testem pro zjištění svalové síly *m. triceps surae*. Podle norských autorů (Holm, Tveter, Fredriksen & Vøllestad, 2009) skákání na jedné DK může ukazovat vyšší variabilitu a být tak citlivějším testem s vyšší diskriminační silou v porovnání s chůzí jak u zdravých dětí, tak u chronicky nemocných. Bylo prokázáno, že u dětí s vývojovou koordinační poruchou se projevují rozdíly v časování fáze odrazu (toe-off), stoje na jedné DK (single stance), celkového času stoje a délky kroku během chůze (Rosengren, Deconinck, DiBerardino III., Polk, Spencer-Smith, De Clercq & Lenoir, 2009). Tyto změny vyplývající z poruchy rovnováhy, snížení svalové síly na dolních končetinách a zvýšené koaktivity svalových skupin můžeme tak vysledovat i při testech stoje a skákání na jedné DK.

Výskok s otočením o 180 °

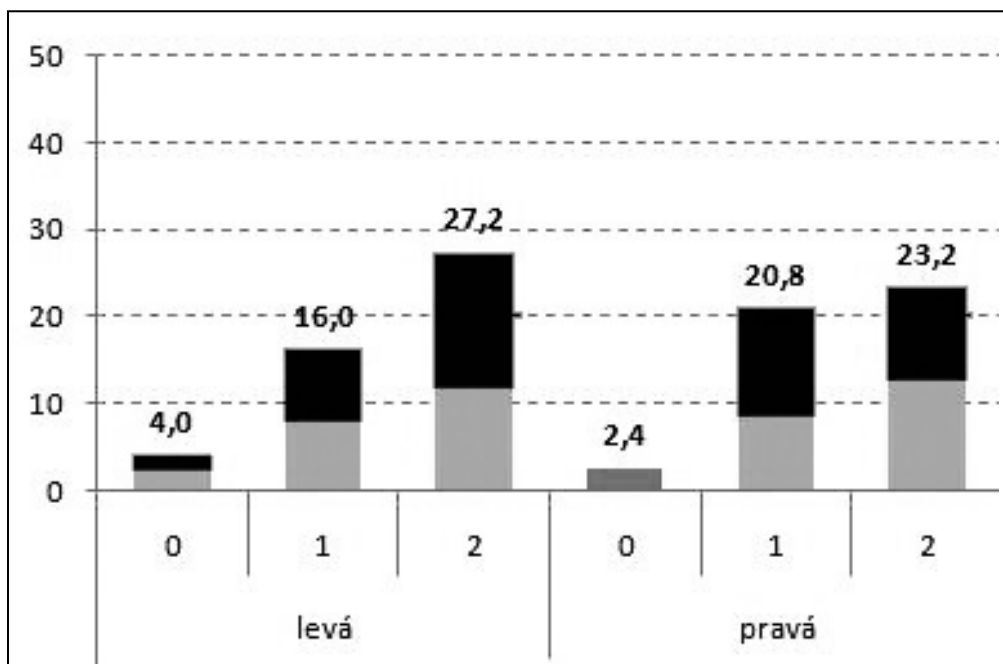
Celkově 70 dětí volilo zahajovací otočku za levou DK a 52 za pravou DK.

Vysvětlivky: 0, 1, 2 – skóre kvalitativního hodnocení (0 – není; 1 – málo; 2 – výrazně); tučně uvedeny číselné hodnoty relativních četností, černá barva – chlapci, šedá barva – dívky

Obrázek 7

Kvalitativní hodnocení *souhybů HKK* při výskoku s otočením vpravo v závislosti na zahajovací otočce

Vysvětlivky: 0, 1, 2 – skóre kvalitativního hodnocení (0 – není; 1 – málo; 2 – výrazně); tučně uvedeny číselné hodnoty relativních četností, černá barva – chlapci, šedá barva – dívky

Obrázek 8

Kvalitativní hodnocení *souhybů HKK* při výskoku s otočením vlevo v závislosti na zahajovací otočce

Pro výskok s otočením doprava (obr. 7) je rozdíl četností u skóre „1“ (mírný souhyb HKK) roven hodnotě $\Delta 12,8 \%$ ve prospěch pravonohých, resp. $\Delta 9,6 \%$ u skóre „2“ (výrazný souhyb HKK). Předpoklad, že u výskoku s otočením doprava vzhledem k hypotéze o lepší koordinační schopnosti pravonohých (viz parametr souhyb HKK u poskoků na 1 DK) se ukazuje i při volbě zahajovací otočky. Při otočení čelem vzad se za vedoucí DK považuje ta, která opisuje menší oblouk (Drnková & Syllabová, 1991).

U hodnocení výskoku s otočením doleva (obr. 8) dosahují u skóre „1“ hodnoty $\Delta 4,8 \%$, resp. $\Delta 4,0 \%$ u skóre „2“, opět ve prospěch optimálnějšího provedení s mírným souhybem HKK u dětí, které zahajovaly otočkou doprava. Navíc při hodnocení zahájení otočky doleva je patrný výraznější rozdíl v parametrech „1“ a „2“ s převahou dětí používajících výrazný souhyb HKK.

Z uvedených výsledků je patrné, že v námi hodnocených kvalitativních parametrech HKK vybraných motorických úkolů se ukazuje převaha dětí s optimálnějším kvalitativním provedením pohybového úkolu s volbou stejné a odrazové LDK, tedy dle terminologie laterality dětí provonohé, stejně jako v úkolu výskoku s otočením doprava. Děti preferující stejnou a odrazovou DK pravou (tedy „levonohé“) a volící první otočku do výskoku doleva se kvalitativně projeví horší koordinací pohybu.

Vzhledem k věku sledovaných dětí a jejich pohybovým aktivitám, kdy zatím nepřevažuje vědomá preference DK typická pro určité druhy sportu se domníváme, že v rámci pohybových aktivit by měl být kladen důraz na symetrické zapojování obou DKK jak do funkce „obratnější-švihové“ DK, tak do funkce zajišťující kvalitní zaujetí postury při stoje a odrazu. Jak uvádí Vařeka a Šiška (2005), pokud je postura pro provedení pohybu rozhodující, je otázkou, která DK je vlastně dominantní. Nabízí se také otázka, zda je nutné ji před vlastním hodnocením daného úkolu vůbec testovat.

ZÁVĚR

Hodnocené kvalitativní parametry u zvolených pohybových úkolů naznačují preferenci stojné, resp. odrazové LDK u dětí, které předvedly pohybové úkoly v optimálnějším provedení. Naopak děti volící stojnou, resp. odrazovou PDK se projevily horší pohybovou koordinací sledovanou v oblasti paží a rukou. V literatuře se popisuje významný posun od ambidextrie k pravonohovosti až v pozdním dětství (Gabbard & Iteya, 1996). V naší studii se kvalita provedení lišila podobně u všech tří testovaných úkolů v závislosti na výběru počáteční DK již v předškolním věku. Je otázkou, zda právě 5 a více procentní rozdíly odpovídají výskytu vývojové koordinační poruchy v populaci a mohou tak poukazovat na případný vztah preference DK a pohybové koordinace u těchto dětí.

LITERATURA

- DRNKOVÁ, Z. & SYLLABOVÁ, R. (1991) *Záhada leváctví a praváctví*. Praha : Avicenum.
- GABBARD, C. & ITEYA, M. (1996) Foot laterality in Children, Adolescents, and Adults. *Laterality: Asymmetries of Body, Brain, and Cognition*, vol. 1, no. 3, p. 199–206.
- HADDERS-ALGRA, M. & CARLBERG, E. B. (2008) *Postural control: A key issue in developmental disorders*. London : MacKeith Press.
- HOLM, I., TVETER, A. N., FREDRIKSEN, P. M. & VØLLESTAD, N. (2009) A normative sample of gait and hopping on one leg parameters in children 7–12 years of age. *Gait & Posture*, 29, p. 317–321.
- LESNÝ, I. et al. (1978) Dětské neobratnosti, zvláštní syndromy ve skupině lehkých mozkových dysfunkcí. *Československá psychiatrie*, 74(3), p. 121–127.
- MISSIUNA, CH., GAINES, R. & SOUCIE, H. (2006) Why every office needs a tennis ball: a new approach to assessing the clumsy child. *Canadian Medical Association Journal*, 175(5).
- POLATAJKO, H. J. et al. (1995) A Clinical Trial of the Process-Oriented Treatment Approach for Children with Development Co-ordination disorder. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 37(4), p. 310–319.
- POLATAJKO, H. J. & CANTIN, N. (2005) Developmental Coordination Disorder (Dyspraxia): An Overview of the State of the Art. *Seminars in Pediatric Neurology*, 12(4), p. 250–258.
- ROSENGREN, K. S., DECONINCK, F. J. A., DIBERARDINO III., L. A., POLK, J. D., SPENCER-SMITH, J., DE CLERCQ, D. & LENOIR, M. (2009) Differences in gait complexity and variability between children with and without Developmental Coordination Disorder. *Gait & Posture*, 29, p. 225–229.
- SMĚKAL, D. (2007) *Kineziologické aspekty vstávání ze sedu pro rehabilitační a fyzioterapeutickou praxi*. Nepublikovaná disertační práce. Olomouc : FTK UP.
- ŠLACHTOVÁ, M. (2010) Testování hrubé motoriky dětí předškolního věku. *Česká kinantropologie*, 14(4), p. 60–71.
- VAŘEKA, I. & ŠIŠKA, E. (2005) Laterality – interdisciplinární problém. *Československá psychologie*, vol. 49, no. 3, p. 237–247.
- WILLOUGHBY, C. & POLATAJKO, H. (1995) Motor Problems in Children with Developmental Coordination Disorder: Review of the Literature. *The American Journal of Occupational Therapy*, 49(8), p. 787–794.
- ZELINKOVÁ, O. (2008) *Dyslexie v předškolním věku?* Praha : Portál.
- ZHÁNĚL, J. & VAVERKA, F. (1990) Testování laterality dolních končetin. *Tělesná kultura*, 22, p. 102–109.

The choice of the first standing (take – off) lower limb and its influence on the quality of the gross motor tasks performance in children at the age 4–6 years

This study follows the previous study on the assessment of gross motor function in pre-school children with the help of a test published in *Česká kinantropologie* (Šlachťová, 2010). From the aspect of quality of the tasks performance we were interested if the preference of the leg affects the quality of the task performance and how.

The population sample consisted of 125 children between 4 and 6 years old boys and girls. We used four simple motor tasks: standing on one foot, hopping, jump to the right/left 180° and heel to toe walking on a line.

The results show that in the qualitative signs of the upper limbs in three of the motor tasks there are most children with optimum motor task performance with the choice of standing

and take-off on the left lower limb and also with the first jump to the right. Children preferring standing and take-off on the right lower limb and choosing the first jump to the left had worse movement coordination.

We recommend symmetric motor tasks for children in preschool age to support both of functions of the lower limbs – standing and swing phase.

Keywords: gross motor function, preschool children, foot preference, testing.

Mgr. Martina Šlachtová
FTK UP, tř. Míru 115, 771 11 Olomouc
e-mail: mslachtova@seznam.cz

KONZULTANT APLIKOVANÝCH POHYBOVÝCH AKTIVIT JAKO PORADENSKÝ PRACOVNÍK PRO ŠKOLNÍ TĚLESNOU VÝCHOVU*

Česká kinantropologie
2011, Vol. 15, č. 4, s. 95–106

ONDŘEJ JEŠINA, RADKA BARTOŇOVÁ,
ALEXANDR GEBAUER, LUCIE RYBOVÁ, MARTIN
KUČERA, TOMÁŠ VYHLÍDAL

Centrum APA, katedra aplikovaných pohybových aktivit
Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého v Olomouci

SOUHRN

Poradenství v oblasti aplikovaných pohybových aktivit je v České republice relativně nový fenomén. Cílem našeho anketního šetření bylo zjistit názory řídicích pracovníků speciálně pedagogických center na vybraná témata týkající se účasti žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve školní tělesné výchově. Bylo osloveno 46 speciálně pedagogických center ze sedmi krajů, z nichž šetření se účastnilo 42 z nich. Z výsledků jsou patrné pozitivní názory u cílové skupiny pracovníků týkající se účasti žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v pohybových aktivitách. 100 % řídicích pracovníků speciálně pedagogických center (95,24 % „ano“, 4,76 % „spíše ano“) uvedlo, že je smysluplné zařazení žáků se speciálními vzdělávacími potřebami do pohybových aktivit důležité pro jejich rozvoj a budoucí život. Dle názoru pracovníků jsou jejich kompetence pro podporu těchto aktivit dostatečné (61,90 %). Přesto by 85,71 % přivítalo zřízení pozice „konzultanta aplikovaných pohybových aktivit“ pro doplnění speciálně pedagogického poradenského systému v České republice.

Klíčová slova: aplikované pohybové aktivity, aplikovaná tělesná výchova, žák se speciálními vzdělávacími potřebami, poradenství, speciální pedagogika, speciálně pedagogická centra.

ÚVOD

Škola je prostředím, které významným způsobem formuje osobnost žáků s přesahem do oblasti volného času působícím na kvalitu života. Adekvátní pohybový režim je jednou z podmínek rozvoje zdraví a kvality života člověka (Krejčí, in press) bez ohledu na jeho postižení či speciální potřeby. Kompetence získané v době školní docházky jsou klíčové pro jeho budoucí život. Jedná se zejména o kompetence sociální, osobnostní, motorické, profesní apod. Nedílnou součástí systému základního vzdělávání (ale i v mateřských a středních školách) je školní tělesná výchova (TV). Její výjimečnost se odráží i v rámcových vzdělávacích programech, neboť jako jediná musí být školní TV zařazena do každého ročníku v minimální dotaci 2 vyučovací hodiny týdně na běžných základních školách (RVP ZV, 2007). Základní školy praktické (RVP ZV, 2005) a především základní školy

* Příspěvek vznikl s podporou IGA FTK_2011_019 ve spolupráci s Českou asociací aplikovaných pohybových aktivit a projekty Centra APA (Centrum podpory integrace, CZ.1.07/1.2.00/08.0117 a Speciálně poradenské centrum APA, CZ.1.07/1.2.00/14.0021) podporované ESF a rozpočtem ČR.

speciální (RVP ZSS, 2007) (oba typy určené primárně žákům s mentálním postižením) pak mají tuto dotaci dále zvýšenou na tři, respektive pět hodin za týden. Přínos v oblasti fyzických a sociálních dovedností v kombinaci s dopady na psychiku jsou natolik jedinečné při komparaci s ostatními vyučovanými předměty, že je její pozitivní dopad v podstatě nenahraditelný. Přesto existuje výrazná skupina žáků, kterým jsou benefity, jichž je školní TV nositelem, odepírané z důvodů uvolnění z TV – nejčastěji žáci se speciálními vzdělávacími potřebami (dále jen žáci se SVP) nebo žáci ohrožení neinfekčními nemocemi, jako jsou obezita, diabetes nebo kardiovaskulární choroby aj. Výraznou skupinu těchto žáků tvoří skupina, jejíž uvolnění s TV není vůbec oprávněné a nutné. Dostál (2011) zjišťoval kompetence a motivy lékařských pracovníků při zpracování podkladů pro uvolnění z TV. Ve svém pilotním šetření dospěl k závěrům, že jedním z nejvýraznějších motivů je iniciativa rodičů a učitelů TV. Rodiče usilují o uvolnění často ze strachu o své děti nebo z neznalosti v oblasti přínosů TV, pedagogičtí pracovníci nejčastěji z důvodů nedostatečných kompetencí a negativních postojů k integraci žáků do TV. Vzhledem k novým pohledům na školní TV a možnosti využití i jiných vyučovacích forem (předmětů) je možné zařazení žáka do jiného předmětu, nejčastěji zdravotní tělesné výchovy. V řadě případů však může být žák zařazen do běžné TV, i když s nutnými modifikacemi obsahu nebo podmínek (Ješina, Kudláček et al., 2011).

Legislativní normy nabízejí různé nástroje na podporu těchto tendencí. Mezi ně patří například zařazení asistenta pedagoga (zákon č. 561/2004) nebo v ČR nově také strategie peer tutoring (Rybová & Ješina, 2010). Žáci mohou být z hlediska školní TV v ČR zařazeni do:

- tělesné výchovy (včetně možnosti integrované TV),
- zdravotní TV,
- pohybové výchovy (žáci s mentálním postižením),
- rehabilitační TV (nejčastěji žáci se souběžným postižením více vadami),
- specifickou formou, která nepatří pod školní TV, avšak je velmi důležitá pro některé žáky se SVP, je léčebná TV realizovaná zdravotnickými pracovníky (fyzioterapeuty).

Současné integrující trendy dětí, žáků a studentů (dále jen žáků) se SVP v českém školství vyvolaly za posledních 20 let velké množství systémových změn podpořené legislativními normami. Do roku 1991 byla v České republice většina žáků se SVP ve speciálních (segregovaných) školách. Základním dokumentem upravujícím vzdělávání žáků se SVP (včetně žáků se zdravotním postižením) v České republice je zákon č. 561/2004 Sb. (školský zákon) a doplňující vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných (včetně jejich novelizací – zejména nejaktuálnější č. 147/2011). Žák se SVP je dle školského zákona osobou se zdravotním postižením nebo zdravotním či sociálním znevýhodněním. V současnosti se u nás můžeme setkat s narůstajícím množstvím integrovaných žáků (Ješina, Kudláček et al., 2011). Tyto skutečnosti vyžadují řadu podpůrných prostředků, které pomáhají naplňovat pozitivní smysl školní integrace. Nejvýznamnějším dokumentem, který se však v nejbližší době dočká změny, je vyhláška ve znění pozdějších předpisů č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Ta definuje školská poradenská zařízení jako pedagogicko-psychologické poradny (dále jen PPP) a speciálně pedagogická centra (dále jen SPC), škola pak zřizuje pozici výchovného poradce a metodika prevence. V budoucnu se uvažuje o školním psychologovi a speciálním pedagogovi (některé školy již tyto pozice zřídily).

Tento systém školských poradenských zařízení však zdaleka nestačí pro skutečné obsahové naplnění legislativních, zvláště pak nadnárodních, norem – Úmluva práv osob se zdravotním postižením (OSN); zákon č. 115/2001 Sb., o podpoře sportu; zákon č. 561/2004 Sb. aj.; Torontská charta pohybové aktivity: globální výzva (ISPAH a GAPA), Evropská charta sportu (Evropská komise), Charta sportu pro všechny: Zdravotně postižené osoby (Evropská komise) (Ješina, Hamřík et al., in press). Je nutné si uvědomit, že legislativní normy jsou často odrazem praktické potřeby a zároveň standardem pro realizaci jakýchkoliv činností. Představují nejzákladnější normu každé společnosti.

V moderní kultuře je jen velmi těžko představitelné, aby se systémová opatření vytvářela bez opory v zákonech dané země (Ješina, Kudláček et al., 2011). Zároveň je však nutný reálný přenos (často velmi obecných norem) do praxe a skutečně je systémově naplňovat. I proto existují například Střediska rané péče – terénní sociální služba dle zákona č. 108/2006 Sb. nabízejí komplex služeb orientovaný na celou rodinu dítěte raného věku se zdravotním postižením a ohrožením vlivem biologických faktorů nebo vlivem prostředí. Jako jedno s pracovišť, které významným způsobem doplňuje ne příliš optimálně fungující systém v oblasti pohybových aktivit (školní TV, sport a podpora pohybové rekreace) žáků se SVP, je Centrum aplikovaných pohybových aktivit (častěji známý jako Centrum APA). Toto zařízení je oddělením katedry aplikovaných pohybových aktivit, Fakulty tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci. Vznik a smysl tohoto pracoviště vychází z požadavku praxe, doplnit stávající systém vzdělávání o podporu žáků se SVP v oblasti pohybových aktivit. Toto centrum a případná partnerská (nebo klinická pracoviště) jsou v současné době zřizována s podporou Evropského sociálního fondu (ESF) a rozpočtu České republiky v sedmi krajích (Ješina, 2011a). Cílem Centra APA je vytvoření a podpora rovných příležitostí žáků se SVP (Ješina, 2011a) a zlepšení kvality života s dopadem na celkové zdraví (sociální, psychické i fyzické) osob (dětí i dospělých) se speciálními potřebami a akcentem na osoby se zdravotním postižením. Z hlediska udržitelnosti a rozšíření této podpory pro celonárodní působnost je nutné definování kompetencí a pracovní pozice *konzultantů v oblasti aplikovaných pohybových aktivit* (konzultant APA). Tito by měli za úkol realizovat fungování podpůrně poradenského systému, který navzdory existenci legislativních norem není stále systematicky naplňován.

Poradenství v oblasti aplikovaných pohybových aktivit a pozice konzultanta APA je relativně novým jevem v České republice, ale i ostatních státech Evropské unie. Tradici má pozice konzultantů APA především v USA, kde je cca 96 % žáků se SVP integrováno do běžného vzdělávacího proudu (Jeong, 2011). V Evropě se relevantními kompetencemi pro prostředí jednotlivých států EU zabýval projekt EUSPA (Kudláček, Morgulec-Adamowicz & Verellen, 2010), o jehož výsledcích a možných transformacích rámce kompetencí, profesních dovedností a znalostí do českého školského prostředí informují např. Kudláček, Ješina, Bláha a Janečka (2010). Snahou katedry aplikovaných pohybových aktivit, respektive jejího oddělení Centra APA, je využít současných legislativních norem a vytvořit podmínky pro vznik pracovní pozice konzultanta APA s podporou na komunální úrovni (zřízení obcí, lépe však krajem) (Ješina, 2011b). V současné době působí konzultanti podporovaní projekty ESF a rozpočtem ČR v 7 regionech (Olomoucký kraj, Moravskoslezský kraj, Zlínský kraj, Jihomoravský kraj, Pardubický kraj, Královéhradecký kraj a kraj Vysočina). Tato podpora je možná jen do roku 2012 u moravských regionů a 2013 u ostatních (Ješina, 2011a). Tito pracovníci doplňují svou činností jednotlivá SPC průřezově a snaží se o obsahové naplnění výše uvedených norem a strategických dokumentů. Bylo zřízeno koordinační pracoviště Centrum APA, které je oficiální součástí FTK UP v Olomouci a kromě činností jednotlivých konzultantů APA se zabývá tvorbou metodických materiálů, zpravuje metodicko-komunikační platformu na adrese www.apa.upol.cz (zaregistrované v databázi národní knihovny jako součást národního dědictví), ve spolupráci s Českou asociací aplikovaných pohybových aktivit vydává časopis Aplikované pohybové aktivity v teorii a praxi (v současné době již indexovaný v databázi EBSCO), vytváří síť klinických pracovišť po celé české republice a propaguje koncept aplikovaných pohybových aktivit v ČR i zahraničí.

CÍL

Cílem naší studie bylo zjistit, jaké jsou názory řídících pracovníků speciálně pedagogických center na vybrané otázky týkající se významu školní TV žáků se SVP, dostatečného množství relevantních informací pro optimální podporu těchto žáků a zejména pak reálné potřeby konzultanta APA.

Dílčím cílem bylo zjištění již využitých forem podpory SPC a ochota prohloubení další spolupráce s poradenským zařízením a jednotlivými pilotními konzultanty APA.

Zjištění stavu názorů dosavadních poradenských zařízení reprezentovaných svými řídicími pracovníky považujeme za klíčové ve vztahu k dalšímu rozvoji začlenění všech žáků do školní tělesné výchovy a obecně do pohybových aktivit. Domníváme se, že díky tomuto zapojení bude možné podpořit celkový rozvoj osob se speciálními potřebami, zlepšení kvality jejich života a naplnění jejich práv ve vztahu k mezinárodním i národním legislativním normám.

METODIKA

Charakteristika zkoumaného souboru

Naší pilotní studie potřebnosti se zúčastnilo celkem 42 ze 46 oslovených SPC v 7 vybraných krajích, kde spádově působí současní pracovníci Centra APA. Jednalo se tedy o 89,37 % potenciálně možných pracovišť v Olomouckém kraji, Moravskoslezském kraji, Zlínském kraji, Jihomoravském kraji, Pardubickém kraji, Královéhradeckém kraji a kraji Vysočina.

Vzhledem k nejvýraznějším specifikům při realizaci školní TV jsme se při aplikaci našeho anketního šetření zaměřili na SPC, které vytvářejí systémovou platformu pro podporu žáků se SVP. Dle vyhlášky č. 72/2005 se dělí především na SPC pro podporu žáků s vadami řeči, s tělesným, zrakovým, sluchovým, mentálním postižením (případně zdravotním znevýhodněním), žáků s více vadami, žáků hluchoslepých a s poruchami autistického spektra. Speciálně pedagogická centra (SPC) se mimo jiné zaměřují také na pomoc žákům se SVP integrovaným na běžných školách a jejich učitelům. Poskytují služby v oblasti psychologické, speciálně pedagogické a sociální. Poskytují učitelům, do jejichž třídy jsou žáci se SVP integrováni, odbornou metodickou pomoc a pomáhají zajišťovat speciální pomůcky, přístroje i zařízení potřebná pro výuku žáků se SVP. Činnost SPC je legislativně řešena vyhláškou č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Nejčastějšími pozicemi zřízenými v SPC jsou speciální pedagog a psycholog. Je možné také zřídit pozici sociálního pracovníka a vzhledem k oblasti aplikovaných pohybových aktivit se jako významná jeví možnost zřízení pozice specialisty.

Použité metody

Zvolenou metodou bylo dotazování prostřednictvím ankety vlastní konstrukce, která obsahovala identifikační údaje, 3 základní otázky a 1 tabulku, kterou vyplňovali respondenti se SPC nebo v případě telefonického dotazující se pracovníci. Tato tabulka obsahuje již uskutečněné formy podpory ze strany Centra APA.

Z důvodu ochoty, pracovního vytížení a nadměrného zapojování pracovníků SPC do podobných studií musely být otázky formulovány jednoznačně a efektivně. Základními třemi otázkami byly:

- 1. Je dle Vašeho názoru smysluplné zapojení do školní TV (případně sportu a pohybové rekreace) u žáků se zdravotním postižením (či jinými SVP) (dále jen s postižením) důležité pro jejich rozvoj a budoucí život?*
- 2. Máte dostatek informací a možností pro podporu co neoptimálnějšího zapojení žáků s postižením do školní TV?*
- 3. Přivítali byste zřízení koordinátora pro oblast školní TV, sportu a pohybové rekreace (tzv. „konzultanta APA“), který by společně s Vámi řešil podporu žáků s postižením především ve školní TV?*

Formy již uskutečněné podpory a ochoty budoucí spolupráce byly strukturovány následovně:

- a) metodické materiály;
- b) teoretická přednáška (konference, seminář);
- c) teoreticko-praktický vzdělávací program;

- d) podpora při konkrétním řešení IVP;
- e) společná podpora rodičů;
- f) zapůjčení nebo převedení sportovně-kompenzačních pomůcek;
- g) krátká odborná konzultace (včetně emailové a telefonické);
- h) byli jsme osloveni a doufáme, že spolupráce v budoucnu proběhne, případně byla spolupráce naplánována;
- i) zapojení do našich dalších činností – akreditované vzdělávání, výuka v předmětech, vysokoškolské studium APA, ATV nebo kinantropologie zaměřené na APA, účast na propagačních akcích aj.;
- j) nevyužili a ani neuvažujeme o jeho využití.

Sběr a analýza dat

Anketa byla realizována telefonicky, prostřednictvím emailové korespondence i přímým dotazováním s odpovědnými pracovníky jednotlivých pracovišť. V případě detašovaných pracovišť byli osloveni pouze řídící pracovníci celého SPC. Šetření proběhlo v druhé polovině června 2011. Tabulka zjišťující uskutečněné formy podpory a ochota budoucí spolupráce byla revidována v říjnu 2011 dle aktuálního stavu.

Odpovědi na první 3 otázky byly rozděleny do jedné škály s kategoriemi: určitě ano, spíše ano, spíše ne, určitě ne. Pracovníci měli rovněž možnost poznámek či volbu odpovědi nevim. Získané odpovědi pak byly podrobeny základní deskriptivnímu vyhodnocení – procentuální vyjádření průměrů. Odpovědi týkající se dosavadního zapojení (uskutečněné podpory) jednotlivých SPC byly zaznamenány do tabulky dle jednotlivých pracovišť a zároveň jsme data vyhodnotili procentuálně v rámci jednotlivých krajů. Tím jsme získali data pro možnou intra a interregionální komparaci i komparaci jednotlivých typů SPC. Zároveň jsme vyhodnotili průměry jednotlivých forem preferované podpory mezi jednotlivými regiony (krají).

Při analýze dat z jednotlivých SPC bez regionálního dělení jsme vyhodnotili průměry všech forem podpory. Zároveň jsme vybrali 9 forem (A-I) a po rozdělení SPC dle jejich typu (zaměřené na žáky s různým druhem postižení dle vyhlášky č. 72/2005 Sb.) jsme zjistili, kolik forem v průměru využívají typově shodné SPC.

Výzkumné otázky

V souladu s otázkami ankety jsme si vytyčili 3 výzkumné otázky.

1. Jaký je názor řídících pracovníků speciálně pedagogických center na smysluplnost zapojení žáků se SVP do pohybových aktivit?
2. Jaká je úroveň informací pracovníků speciálně pedagogických center pro optimální zapojení žáků se SVP do školní TV?
3. Jaký je názor řídících pracovníků speciálně pedagogických center na zřízení pozice konzultant APA?

VÝSLEDKY

Z výsledků ankety vlastní konstrukce je jednoznačně patrný pozitivní názor z hlediska zapojení se žáků se zdravotním postižením (nebo jinými SVP) do školní TV. Pracovníci SPC jsou přesvědčeni o smysluplnosti zapojení vzhledem k jejich rozvoji a budoucímu životu. 40 z nich (95,24 %) se na škále vyjádřilo „určitě ano“, 2 z nich (4,76 %) „spíše ano“. Můžeme tedy konstatovat, že 42 oslovených pracovníků SPC (100 %) se vyjádřilo kladně k otázce zapojení do školní TV, navzdory stále trvajícímu systému uvolňování z TV.

Tabulka 1

Odpovědi na 1. otázku ankety potřebnosti konzultanta APA

N = 42	Určitě ANO	Spíše ANO	Spíše NE	Určitě NE
Jihomoravský kraj	9	1		
Moravskoslezský kraj	9	1		
Pardubický kraj	4			
Olomoucký kraj	4			
Kraj Vysočina	4			
Zlínský kraj	3			
Královéhradecký kraj	7			

Z hlediska názoru pracovníků SPC na jejich kompetentnost (předpoklad k činnosti) se 61,9 % (26) domnívá, že má dostatek informací a možností pro co nejoptimálnější zapojení žáků se SVP do školní tělesné výchovy. 38,1 % (16) je názoru, že nejsou z hlediska informací pro zapojení žáků se SVP do školní tělesné výchovy dostatečně kompetentní. Při podrobnějším pohledu zjistíme, že 28,57 % (12) se na škále vyjádřilo vzhledem k dostatečnému množství informací „určitě ano“, 33,33 % (14) pak „spíše ano“, 21,43 % (9) uvedlo „spíše ne“ a 16,67 % (7) „určitě ne“.

Tabulka 2

Odpovědi na 2. otázku ankety potřebnosti konzultanta APA

N = 42	Určitě ANO	Spíše ANO	Spíše NE	Určitě NE
Jihomoravský kraj	4	5	1	
Moravskoslezský kraj	2	1	3	4
Pardubický kraj	2		2	
Olomoucký kraj	2	1	1	
Kraj Vysočina	1	3		
Zlínský kraj	1	1		1
Královéhradecký kraj		3	2	2

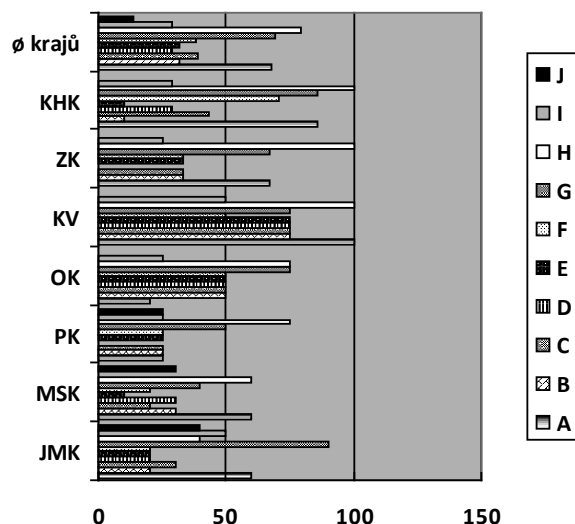
Dle výsledků této ankety je 85,71 % (36) SPC (respektive jejich řídících pracovníků) přesvědčeno o pozitivním přínosu zřízení pozice konzultant APA ve svém kraji. Pouze 14,29 % (6) SPC by nepřivítalo nebo se nedomnívá, že je nutné zřízení pozice konzultant APA, z čehož 69,01 % (29) uvedlo „určitě ano“, 16,67 % (7) „spíše ano“, 7,14 % (3) „spíše ne“, 7,14 % (3) „určitě ne“.

Tabulka 3

Odpovědi na 3. otázku ankety potřebnosti konzultanta APA

N = 42	Určitě ANO	Spíše ANO	Spíše NE	Určitě NE
Jihomoravský kraj	7	1	2	
Moravskoslezský kraj	5	2		3
Pardubický kraj	3		1	
Olomoucký kraj	4			
Kraj Vysočina	2	2		
Zlínský kraj	3			
Královéhradecký kraj	5	2		

N = 42

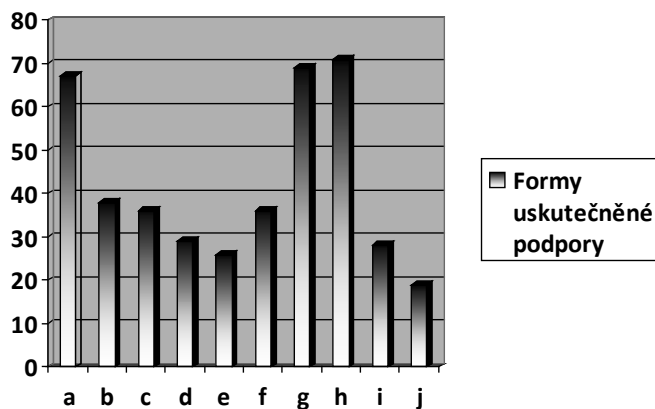

Vysvětlivky: Královéhradecký kraj – KHK, Zlínský kraj – ZK, Kraj Vysočina – KV, Olomoucký kraj – OK, Pardubický kraj – PK, Moravskoslezský kraj – MSK, Jihomoravský kraj – JMK

Obrázek 1

Formy zapojení SPC v jednotlivých krajích

N = 42

Vysvětlivky (pro oba obrázky): a – metodické materiály; b – teoretickou přednášku (konference, seminář); c – teoreticko-praktický vzdělávací program; d – podporu při konkrétním řešení IVP; e – společnou podporu rodičů; f – zapůjčení nebo převedení sportovně-kompenzačních pomůcek; g – krátká odborná konzultace (včetně emailové a telefonické); h – byli jsme osloveni a doufáme, že spolupráce v budoucnu proběhne, případně byla spolupráce naplánována; i – zapojení do našich dalších činností – akreditované vzdělávání, výuka v předmětech, vysokoškolské studium APA, ATV nebo kinantropologie zaměřené na APA, účast na propagačních akcích aj.; j – nevyužili a ani neuvažujeme o jeho využití.

Obrázek 2

Formy zapojení jednotlivých SPC

Z důvodu regionálního dělení a tvorby vlastních krajských edukačních systémů, včetně strategie a systému speciálně pedagogické podpory, jsme se zaměřili na regionální vyhodnocování dat pro případnou intra a interregionální komparaci. Z výsledků týkajících se využití jednotlivých forem spolupráce jednotlivých SPC a pilotních pracovníků na pozici konzultantů APA je z hlediska zapojených krajů patrné největší využití krátkodobých odborných konzultací (69 %) a metodických materiálů (68 %). Krátkodobé odborné konzultace pak probíhají jednorázově nebo průběžně na základě zájmu jednotlivých SPC. Kromě této průběžné činnosti pak jednotlivá pracoviště (nebo školské organizace s nimi spolupracující) projevila zájem především o vzdělávací programy (39 %), zúčastnilo se odborných seminářů (Integrace jiná cesta) nebo konference (1. česká národní konference APA – 38 %). Aktivitou, která je naplňována téměř výhradně u žáků se zrakovým a tělesným postižením, je zapůjčování kompenzačních pomůcek (39 %). Často se realizuje ve spojení s uskutečňovanými IVP (29 %) nebo jako součást jiných forem podpory. U relevantních pracovišť, tedy SPC zaměřených na žáky se zrakovým a tělesným postižením, jsme zaznamenali dokonce 71 % realizovanou podporu. Velmi důležitou a v praxi složitou součástí podpory je také spolupráce s rodiči, která se naplňuje u 32 % pracovišť. Tři kraje (Královéhradecký, Vysočina, Zlínský) byly osloveny kompletně a u všech těchto SPC je patrný zájem plánovat budoucí spolupráci.

Jelikož je počet SPC v jednotlivých krajích různý, vyhodnotili jsme data také samostatně a provedli komparaci typově zaměřených SPC ve vybraných formách podpory. Z výsledků je patrné, že služeb poradenského centra aplikovaných pohybových aktivit (a tedy aktuálně největší poptávka po speciálních službách konzultanta APA) je ze strany SPC zaměřených na podporu žáků s tělesným (průměrně 7,1 forem podpory), zrakovým (5,4 forem podpory) a souběžným postižením více vadami (4,8 formy podpory). Nejmenší poptávka je pak ze strany SPC pro žáky se sluchovým postižením (2,2 formy podpory). Při analýze dat týkajících se využití forem podpory jednotlivými SPC (nebo školami s jejich podporou) jsme bez dělení do jednotlivých krajů zjistili (stejně jako u interregionální analýzy) největší využití krátkodobé konzultace (69 %), metodických opor (67 %). 71 % pak doufá v pokračování zahájené spolupráce nebo v prohloubení stávající spolupráce. 19 % SPC (nejčastěji z Jihomoravského a Moravskoslezského kraje) neuvažuje o využití služeb poradenského centra APA především z důvodu absence oslovení (více viz obrázek 2).

DISKUSE

Dosažené výsledky silně korespondují se zaznamenaným zájmem škol, SPC, volnočasových organizací, organizací pracujících v sociálních službách i samotných rodičů o podporu ze strany konzultantů APA při naplňování obsahu projektů Centra podpory integrace a Speciálně poradenského centra APA (www.apa.upol.cz). Navzdory tomu (a možná právě proto), že v řadě odborných knih zabývajících se integrací do běžných škol (Bartoňová, 2005; Bartoňová & Vítková, 2007; Hájková & Strnadová, 2010; Renotierová & Ludíková, 2006) není téměř žádná zmínka o integraci do školní TV, je potřeba praxe v oblasti APA výrazná. V komparaci s některými předešlými studiemi (Wittmannová, 2007) jsme zaznamenali velmi pozitivní změny při uvědomění si potřeby participace žáků se SVP ve školní TV ze strany speciálních pedagogů a dalších pedagogických pracovníků.

Potřebností zřízení pozice konzultanta APA se studie např. z 90. let 20. století vůbec nezabývaly (Karásková, 1994; Válková, 1996). Ani pozdější výzkumná šetření se tomuto tématu překvapivě příliš nevěnovala (Górny, 2008; Ješina & Kudláček, 2009; Kudláček, Ješina & Štěrbová, 2008). Pozitivní obrat ve vymezení kompetencí jednotlivých pracovních pozic v kontextu aplikovaných pohybových aktivit znamenal projekt EUSAPA (European Standards in Adapted Physical Activities), realizovaný jako mezinárodní evropský projekt s garancí Evropské federace aplikovaných pohybových aktivit, jehož hlavním řešitelem byla FTK UP v Olomouci (resp. doc. Mgr. Martin Kudláček, Ph.D.). Pozici „konzultanta APA“ se pak věnuje jeden z výstupů tohoto projektu (Ješina,

Klavina, Janečka & Válková, in press). Kompetence v oblasti speciálně pedagogického či kinantropologického poradenství však musí být také legislativně potvrzené a stabilní v čase i ve výkladu zákona (Ješina, 2008).

Přesto lze na základě pilotní studie při oslovení téměř 50 % možných SPC v ČR konstatovat, že pracovníci v systému speciálně pedagogické podpory jsou názorově připraveni podpořit přijmutí absolventů vysokoškolských oborů aplikovaná tělesná výchova a aplikované pohybové aktivity (především na magisterské úrovni) v SPC jako legitimní a potřebné pracovníky. Ti budou průřezově naplňovat zákonnou podporu v oblasti školní TV, ale i volnočasových aktivit, sportu a částečně i rehabilitace s cílem zlepšení kvality života žáků se SVP při respektování potřeb majoritní společnosti.

Námi dosažené výsledky jsou pozitivní i vzhledem k tomu, že projekty (jež mají jako jeden z úkolů pilotní ověření potřeby konzultantů APA v praxi) budou ještě více než rok pokračovat. Aktuálně jsou průřezově (napříč různými typy SPC) nejvyužívanějšími formami podpory krátkodobé konzultace s pracovníky SPC a zasílané metodické materiály. Tím je potvrzeno doplnění, nikoliv nahrazení současného speciálně pedagogického systému. U SPC zaměřených na podporu žáků s tělesným postižením, zrakovým postižením a souběžným postižením více vadami (kombinovaným postižením) jsme zaznamenali největší zájem o využívání různých forem podpory, včetně spolupráce na vypracovávání individuálních vzdělávacích plánů, zapůjčování kompenzačních pomůcek, spolupráce s rodiči, vzdělávání pedagogických pracovníků aj. V souladu s některými autory (Čadová, 2010; Mlčáková, 2010; Spurná, 2010; Spurník, 2010) však musíme konstatovat, že jen minimum vysokoškolských pracovišť se oblasti podpory aplikovaných pohybových aktivit na úrovni teoretické (myšleno odborně výzkumné) i praktické (spolupráce se školskými, neziskovými i komerčními subjekty) zabývá.

Po dvaceti letech existence oboru APA se podařilo vytvořit základ pro realizaci podpory aplikovaných pohybových aktivit na úrovni školní TV, volnočasových pohybových aktivit, částečně i sportu a komplexní rehabilitace. Pro další práci v kontextu poradenství v APA je nezbytné ověřit si reálnou potřebnost konzultanta APA a vymezit legislativní kompetence pro vznik jejich pracovních pozic.

ZÁVĚR

Zjištění názorů (případně postojů) pracovníků SPC, kteří jsou klíčovými poradenskými pracovníky v našem školském systému při integraci žáků se SVP do běžných škol je důležitým odrazovým můstkem pro další argumentaci doplnění současného speciálně pedagogického poradenského systému. Pracovníci SPC jsou spoluzodpovědní (společně s pediatry, pedagogickými pracovníky, rodiči a vedoucími pedagogickými pracovníky) za případné „bezdůvodné“ uvolňování ze školní TV a naopak mohou být těmi, kteří svou prací podpoří naplňování práv žáků se SVP, zejména se zdravotním postižením a zdravotním znevýhodněním.

Pokud nebudou vytvořeny podmínky s podporou obcí a krajů, nebude možné v současné podpoře pokračovat a dále zvyšovat kvalitu nabízených služeb. Proto je nutná spolupráce s organizacemi typu Asociace pracovníků speciálně pedagogických center a České asociace aplikovaných pohybových aktivit při prosazení tendencí vedoucích ke zřízení pozice konzultantů APA jako legitimní součásti speciálně poradenského systému v ČR. Tuto myšlenku podporuje téměř 86 % oslovených SPC.

Na základě výsledků anketního šetření můžeme odpovědět na vytyčené výzkumné otázky, které respektovaly kritéria jednoduchosti a časové možnosti řídicích pracovníků SPC. Vzhledem k relativně reprezentativnímu vzorku (v ČR evidujeme cca 122 SPC, včetně samostatných odloučených pracovišť a oddělení) považujeme tyto výsledky za přínosné.

1. Jaký je názor řídicích pracovníků speciálně pedagogických center na smysluplnost zapojení žáků se SVP do pohybových aktivit?

Na základě dosažených výsledků lze konstatovat, že pracovníci speciálně pedagogických center nepochybují o smysluplnosti zařazení žáků se SVP do pohybových aktivit (100 % kladných odpovědí). Tento výsledek považujeme za výrazně pozitivní. S ohledem na limity, se kterými se při realizaci pohybových aktivit na úrovni školní (ale i sportovní a rekreační) setkáváme, dává tento výsledek naději na budoucí změny, které prohloubí účast žáků se SVP v pohybových aktivitách.

2. Jaká je úroveň informací pracovníků speciálně pedagogických center pro optimální zapojení žáků se SVP do školní TV?

Za pozitivní výsledek lze považovat názor, že jednotliví pracovníci SPC mají dostatečné množství informací pro optimální podporu při zařazení do školní TV. Za určitých podmínek by znamenalo toto tvrzení předpoklad pro budoucí úspěšnou podporu při integračních procesech zejména ve školní TV. Avšak nejčastější poznámkou v kontextu těchto odpovědí bylo „s podporou pracovníků Centra APA“ nebo „díky metodickým materiálům zaslaným z Centra APA“. Tato podpora je poskytována až v posledních dvou letech a s kapacitních důvodů není možné tuto podporu rozšířit celostátně i do ostatních regionů. Současně s tím je také časově omezena finanční podpora ze strany systému evropských strukturálních fondů.

3. Jaký je názor řídících pracovníků speciálně pedagogických center na zřízení pozice konzultant APA?

Téměř 86 % řídících pracovníků speciálně pedagogických center se domnívá, že by měla být zřízena pozice konzultanta APA v jejich kraji. Považujeme to za jednoznačný argument ve vztahu k doplnění poradenského systému SPC.

Mezi nejčastější formy podpory při speciálně poradenské činnosti pracovníků SPC (případně dalších pedagogických pracovníků) patří krátkodobá konzultace a poskytnutí metodických materiálů (obě nejvýraznější v interregionální i intraregionální analýze). 71 % SPC pak naplánovalo nebo je ochotno naplánovat další, případně hlubší spolupráci. 19 % pak o spolupráci s pilotně ověřovaným pracovníkem na pozici konzultant APA neuvažuje. Nejčastějším důvodem je prozatímni neoslovení SPC.

LITERATURA

- BARTOŇOVÁ, M. (2005) *Současné trendy v edukaci dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami v České republice*. Brno : MSD.
- BARTOŇOVÁ, M. & VÍTKOVÁ, M. (2007) *Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami*. Brno : Paido.
- DOSTÁL, M. (2011) *Zařazení žáka s tělesným postižením do školní tělesné výchovy (pilotní studie)*. Bakalářská práce. Olomouc : FTK UP.
- ČADOVÁ, E. (2010) *Současné trendy v integraci dítěte s tělesným postižením do tělesné výchovy*. In VYSKOČILOVÁ, A. (ed.) *Integrace jiná cesta III* (s. 27–33). Olomouc : Univerzita Palackého.
- GÓRNY, M. (2008) The assessment of the aesthetics of the movement at children with visual impairment. *EUCAPA Book of Abstract*, Torino, 126.
- HÁJKOVÁ, V. & STRNADOVÁ, I. (2010) *Inkluzivní vzdělávání*. Praha : Grada Publishing.
- JEONG, M. (2011) Measuring Physical Educators' Teaching Behavior: Process of Developing a Questionnaire. *18th International Symposium of Adapted Physical Activity. ISAPA Book of Abstract* (n.p.). Paris : Universita Paris Ouest.
- JEŠINA, O. (2008) Kompetentnost absolventů studijního oboru aplikovaná tělesná výchova ve vztahu k pedagogickým profesím. In KUDLÁČEK, M. & VYSKOČIL, T. (eds.) *Integrace jiná cesta III* (s. 20–30). Olomouc : Univerzita Palackého.
- JEŠINA, O. (2011a) Představení Centra aplikovaných pohybových aktivit Fakulty tělesné kultury UP. In MICHALIK, J. HANÁK, P. (eds.) *Národní konference I. Inovace činnosti SPC při posuzování speciálních vzdělávacích potřeb dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením* (s. 69–74). Olomouc : Univerzita Palackého.
- JEŠINA, O. (2011b) New trends of APA consulting in Czech Republic. *ISAPA Book of Abstract 18th International Symposium of Adapted Physical Activity* (n.p.). ISAPA Book of Abstract (n.p.). Paris : Universita Paris Ouest.
- JEŠINA, O., HAMŘÍK, Z. et al. (in press) *Podpora aplikovaných pohybových aktivit v kontextu volného času*. Olomouc : Univerzita Palackého.

- JEŠINA, O., KLAVINA, A., JANEČKA, Z. & VÁLKOVÁ, H. (in press) Kompetence učitelů aplikované tělesné výchovy. *Tělesná kultura*.
- JEŠINA, O. & KUDLÁČEK, M. (2009) Modifikace pohybových aktivit pro participaci dětí, žáků a studentů se zdravotním postižením v integrované školní tělesné výchově. *Speciální pedagogika*, 19(3), s. 227–237.
- JEŠINA, O., KUDLÁČEK, M. et al. (2011) *Aplikovaná tělesná výchova*. Olomouc : Univerzita Palackého.
- KARÁSKOVÁ, V. (1994) *Profesní kompetence učitele tělesné výchovy na zvláštní škole*. Olomouc : Univerzita Palackého.
- KREJČÍ, M. (2011) Podpora zdraví v adekvátních pohybových režimech. In HENDL, J., DOBRÝ, L. et al. Zdravotní benefity pohybových aktivit: monitorování, intervence, evaluace. Praha : Karolinum.
- KUDLÁČEK, M. & JEŠINA, O. (2008) *Integrace žáků s tělesným postižením do školní tělesné výchovy*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého.
- KUDLÁČEK, M., JEŠINA, O., BLÁHA, L. & JANEČKA, Z. (2010) Kompetence učitelů tělesné výchovy ve vztahu k integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami ve školní tělesné výchově. *Tělesná kultura*, 33(1), s. 43–57.
- KUDLÁČEK, M., JEŠINA, O. & ŠTĚRBOVÁ, D. (2008) Integrace žáka s tělesným postižením v kontextu školní tělesné výchovy. *Speciální pedagogika*, 18(3), s. 232–239.
- MLČÁKOVÁ, J. (2010) Vliv pohybových aktivit na pozitivní utváření osobnostních struktur u žáků se zrakovým postižením ve speciálním a integrovaném školství (Výsledky dlouhodobého psychologického sledování Speciálně pedagogického centra pro zrakově postižené v Litovli). In VYSKOČILOVÁ, A. (ed.) *Integrace jiná cesta III* (s. 51–57). Olomouc: UP v Olomouci.
- RENOTIÉROVÁ, M., LUDÍKOVÁ, L. et al. (2006) *Speciální pedagogika*. Olomouc : Univerzita Palackého.
- RYBOVÁ, L. & JEŠINA, O. (2010) Peer tutoring ve školní tělesné výchově. *Těl. Vých. Sport Mlád.*, 76(3), s. 6–9.
- SPURNÁ M. (2010) Tělocvičné aktivity žáků na ZŠ, SŠ CREDO v Olomouci. In VYSKOČILOVÁ, A. (ed.) *Integrace jiná cesta III* (s. 27–33). Olomouc : Univerzita Palackého.
- SPURNÍK, M. (2010) Tělesná výchova a sport žáků se zrakovým postižením ve speciálním a integrovaném školství z pohledu pracovníka speciálně pedagogického centra. In VYSKOČILOVÁ, A. (ed.) *Integrace jiná cesta III* (s. 64–71). Olomouc: Univerzita Palackého.
- VÁLKOVÁ, H. (1996) Aplikované pohybové aktivity – součást systému tělesné kultury. *Tělesná kultura*, 26, n.p.
- WITTMANNNOVÁ, J. (2007) *Analýza činností a personálních potřeb odběratelských organizací a institucí: vzdělávání pedagogických pracovníků pro volnočasové aktivity osob se speciálními potřebami*. Olomouc : Univerzita Palackého.

Legislativní normy

- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (2007) – Praha : VÚP.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (2005) – Praha : VÚP.
- Rámcový vzdělávací program pro základní školu speciální (2007) – Praha : VÚP.
- Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních.
- Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.
- Vyhláška č. 147/2009 Sb., kterou se mění vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.
- Zákon č. 115/2001 Sb., o podpoře sportu.
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.

Internetové zdroje

<http://www.apa.upol.cz>. Retrieved 1. 6. 2011.

Consultant of adapted physical activity such as advisory officer for the school physical education

The APA consulting is relatively new phenomenon in Czech Republic. The aim of our study was to determine the views of chair managers of special educational center in the area on selected issues relating to the importance of school PE pupils with special education needs. Our pilot studies need to be attended by a total of 42 of the 46 companies contacted by the special educational

center in 7 regions. From the results of a survey of custom design is clearly visible from the point of view of the positive involvement of students with disabilities (or any other special education needs) to school physical education. The staff of the special educational center are convinced of the purposefulness of the involvement of their development and future life 95.24% to express the range of “Definitely Yes”, 4.76% “Rather Yes”. From the point of view of workers of the special educational center on their competence to a sufficient quantity to 61.9% (26) believes that it has enough information and options for what the most optimal involvement of pupils with special education needs in the school physical education. According to the results of this survey is 85.71% (36) the special educational center convinced of the positive contribution for the position of “consultant adapted physical activity” in their region.

Keywords: adapted physical activity, adapted physical education, student with special education needs, counseling, special education, special education centers.

Mgr. Ondřej Ješina, Ph.D.

FTK UP, tř. Míru 115, 771 11 Olomouc
e-mail: ondrej.jesina@upol.cz

ZPRÁVY Z KONFERENCÍ A SEMINÁŘŮ

TŘETÍ KONFERENCE INTERNATIONAL SOCIETY FOR THE SOCIAL SCIENCES OF SPORT (ISSSS) – OLOMOUC 21.–24. 9. 2011

Fakulta tělesné kultury Palackého univerzity v Olomouci hostila ve dnech 21.–24. 9. 2011 třetí konferenci International Society for the Social Sciences of Sport (ISSSS) s názvem „Sport and Physical Culture in the Mirror of the Social Sciences“. Setkání se zúčastnilo více než padesát vědeckých pracovníků a přilákalo na čtyři desítky zahraničních hostů především z Polska, ale i ze Slovenska, Finska, Slovinska, Portugalska, Maďarska, Francie, Itálie a Velké Británie. Několik účastníků přijelo až ze vzdáleného Japonska. Program konference vytyčily přednášky key-note řečníků. Za všechny uvedme Dr. Mark Stephen Nestiho, který se dlouhodobě věnuje psychologii sportu u hráčů anglické Premier League. Ve svém příspěvku *Phenomenology, football and identity with special reference to spirituality* popsal, jak může být fenomenologická psychologie využita k pochopení vlastní identity v profesionálním fotbale. Druhou část příspěvku věnoval své devítisetzónní práci ve třech prvoligových klubech a zdůraznil, že pro mnoho hráčů je spiritualita a náboženská víra součástí osobnosti.

Dalším řečníkem konference byl prof. Jim Parry, který je vedoucím oddělení filosofie na University of Leeds a nyní i hostujícím profesorem na Fakultě tělesné výchovy a sportu Univerzity Karlovy v Praze. Tématem jeho příspěvku bylo *Our Acceptance of Pain and Injury in Sport*. Dále vystoupila prof. Patrizia Zagnoli z University of Florence s příspěvkem *The impact of digital technologies on sport content and people participation*. Na konferenci nesměla chybět ani řeč prezidenta ISSSS prof. Jerzy Kosiewiczze, jehož příspěvek nesl název *Foul play in the sport as an acceptable and desirable phenomenon*.

Konference se vyznačovala dobrou organizací a nápaditým doprovodným programem. Účastníci měli možnost ochutnat české speciality, poslechnout si cimbálovou hudbu, navštívit Javoříčské jeskyně a hrad Bouzov či zažít ochutnávku moravských vín. Poslední večer proběhl slavnostní banket v historické budově olomouckého Konviktu.

Fakulta tělesné kultury se dobře zhostila pořadatelské role a účastníci odjízděli spokojeni, chválice jak připravenost organizátorů, tak společenský doprovodný program.

Mgr. Karel Štefl

Katedra rekreologie FTK UP, tř. Míru 115, 771 11 Olomouc
e-mail: karel.stefl@upol.cz

REPREZENTACE KATEDRY GYMNASTIKY FTVS UK NA 14. SVĚTOVÉ GYMNAESTRÁDĚ V LAUSANNE 2011

Světové gymnaestrády, pořádané od roku 1953 ve čtyřletých cyklech, jsou největším svátkem Gymnastiky pro všechny a světovou konfrontací přístupů k tvorbě, obsahu a prezentaci gymnastiky formou pohybových skladeb v oblasti sportu pro všechny. Světové gymnaestrády uspořádané 10.–16. července ve švýcarském Lausanne se zúčastnilo přes 20 tisíc cvičenek a cvičenců ze 46 zemí celého světa. Bylo předvedeno 252 patnáctiminutových bloků společných pódiových skladeb v halách výstaviště, 18 hromadných skladeb z 10 zemí na atletickém olympijském stadionu, 14 programů národních večerů, program Mezinárodní gymnastické federace Gala FIG, sportovně-kulturní program zahajovacího a závěrečného ceremoniálu, 40 témat vzdělávacího fóra a množství dalších vystoupení na pódii ve městě.

Česká výprava měla 900 účastníků, reprezentujících pod záštitou České gymnastické federace další tělovýchovné organizace: Českou asociaci sportu pro všechny, Českou obec sokolskou a Českou asociaci univerzitního sportu. Členové katedry gymnastiky významně přispěli svou odbornou prezentací tvůrčí a vzdělávací činnosti k úspěšné reprezentaci České republiky na gymnaestrádě. Připravili vystoupení hromadné skladby „Prázdniny“, byli garanty vystoupení bloku vysokých škol, vyučovali jako lektori na Educational forum. Iveta Šimůnková zajišťovala spolu s Marií Kalašovou z ČGF celou přípravu účasti výpravy na gymnaestrádě.

Blok vystoupení vysokých škol Vivat academia byl vytvořen na základě koncepce připravené katedrou gymnastiky. Skládal se z vystoupení studentek Pedagogické fakulty UK, cvičení s míčem vycházejícího z moderní gymnastiky a aerobiku, zajímavé skladby studentek a studentů Fakulty tělesné kultury UP v Olomouci složené z několika tanečních stylů a z velmi zdařile kompozičně zpracované skladby muzikálového ladění studentek a studentů FTVS UK pod vedením Šárky Panské a Jindřicha Panského. Skladby bloku byly uvedeny a propojeny pohybovými etudami učitelů katedry, vystoupení bylo zakončeno společným finále. Úspěšný výsledek tvůrčí práce i kvalita předvedení byla diváky oceněna potleskem.

V rámci programu vzdělávacího fóra předvedli své didaktické přístupy k osvojování si specifických gymnastických dovedností Jana Černá: rope skipping ve dvojici, Iveta Šimůnková a Šárka Panská: cvičení s praporcí, Jan Chrudimský ve spolupráci se Šárkou Panskou a Jitkou Vorálkovou: cvičení na koberečkách „létající koberec“. Představené formy výuky zaujaly účastníky výukových lekcí i další zahraniční lektory.

Nejpočetnějším reprezentačním vystoupením byla hromadná skladba „Prázdniny“ předvedená společně 312 cvičenkami a 98 cvičenci. Pod vedením vedoucí autorky Vilény Novotné se podíleli na tvorbě pohybového obsahu určitých částí skladby Jana Černá a student fakulty Adam Rameš. Na hudební předlohu písní interpreta Karla Gotta, zkrácených ve spolupráci s hudebním skladatelem Zdeňkem Bartákem a jeho synem, vzniklo šest částí skladby: Jestli já tě budu mít rád, Pretty women, Být stále mlád, James Bond, Lady Karneval a mezihra Rytmika. Jako náčiní byly využity pro ženy „štětky“, barevné prachovky a dvě barvy sarongů, širokých šátků. Muži cvičili s gymnastikou, dlouhými tyčemi doplněnými dvěma expandery.

Naše skladba se od ostatních hromadných skladeb výrazně odlišovala kompozicí skladby, vyznačovala se specifickým sportovním pojetím (podobností s gymnastickými sestavami), pestrostí a koordinační náročností pohybového obsahu, ztvárněním pohybu bez náčiní a s náčiním v prostoru, logickou návazností celé choreografie, vše v úzkém souladu s hudbou. Významný, velmi kladný ohlas na skladbu byl vyjádřen téměř nepřetržitým potleskem diváků a pochvalným uznáním odborníků z vedení naší delegace i od zahraničních expertů.

Při tvorbě jsme vycházeli ze dvou teoretických východisek. První se týkalo přímo vytváření skladby, naplnění zásad a principů, druhým bylo celkové pojetí vystoupení vycházející z konceptu komise Gymnastiky pro všechny Mezinárodní gymnastické federace FIG (4F: have a Fun; gain sufficient Fitness; acquire good Fundamentals; enjoy healthy Friendships). Společná hromadná skladba naplňovala všechny specifické zásady pro tvorbu skladby: zdravotní hledisko, estetické hledisko směřující ke kráse pohybu, kultivaci pohybového projevu, úzké spojení pohybu s hudbou, prožívání pohybů a dovednosti, podporu pohybové tvořivosti, spolupráci a společenskou seberealizaci. Při vytváření hudebně-pohybové kompozice jsme dodržovali principy tvorby pohybové skladby: celistvosti, gradace, kontrastu, opakování, variace a frázování. Pro prezentaci skladby jsme zvýraznili kritéria specifického výkonu v pohybové skladbě, a to součinnost cvičenců, vzájemně koordinovaný pohyb jednotlivců ve skupině a synchronizovaný pohyb malých i větších celků. Vybrané náčíní podtrhovalo náročnost cvičení, zvyšovalo obtížnost manipulace s náčiním (u žen zejména koordinací, u mužů silovou), současně vhodně dotvářelo výtvarnou stránku celé skladby – choreografii.

Pohybová skladba „Prázdniny“ byla doplněna odborným popisem cvičení prostřednictvím gymnastického názvosloví, grafickým záznamem choreografie a byla dokumentována videozáznamem. Vytvořené dílo se tak stalo odborným dokumentem tvůrčí práce v oblasti tvorby hudebně-pohybové kompozice, specifickým příspěvkem problematiky kinantropologie.

Na příkladu reprezentační hromadné skladby „Prázdniny“ připravované pro vystoupení na gymnastařadě 2011 jsme se pokusili shromáždit poznatky podporující předpoklad, že příprava na vystoupení v dané hromadné skladbě je pro cvičence možným a vhodným podnětem pro dlouhodobou pohybovou aktivitu gymnastického charakteru. S podporou výzkumného záměru fakulty MSM 0021620864 připravili Viléma Novotná, Irena Čechovská a Jan Chrudimský výzkumné šetření účinnosti pohybového obsahu skladby prostřednictvím snímání srdeční frekvence během vystoupení (pět měření) a anketní dotazník pro zjištění motivace k účasti na nácviku a prezentaci skladby na gymnastařadě. Získané výsledky budou publikovány v odborném tisku. K zajímavým závěrům patří zjištění, že nejčastějším motivem k nácviku byla samotná účast a vystoupení na významné světové akci s neopakovatelnou atmosférou, přání cvičit v kolektivu a prožívat vystoupení spolu s ostatními, získávat nová přátelství, sdílet radost z pohybu s hudbou. Monitoring srdeční frekvence během vystoupení na generálních zkouškách a WG 2011 u cvičenců skladby ukázal na zatížení vyšší intenzity, u žen blízko hranice teoretické hodnoty maximální srdeční frekvence. Výsledky svědčí o úrovni tělesné zdatnosti probandů, která je vyšší, než se předpokládá u běžné populace dané věkové kategorie. Můžeme konstatovat, že dlouhodobá příprava na vystoupení na WG je efektivním podnětem pro udržení dobré úrovně tělesné zdatnosti, zejména pro cvičence středního a vyššího věku v námi sledovaném souboru.

Účast na světových gymnastařadách je jedinečnou příležitostí pro katedru gymnastiky FTVS UK konfrontovat na nejvyšší mezinárodní úrovni svou tvůrčí činnost při tvorbě hudebně-pohybové kompozice a srovnávat různé přístupy k osvojování specifických gymnastických dovedností.

Doc. PhDr. Viléma Novotná

UK FTVS, J. Martího 31, 162 52, Praha 6-Veleslavín
e-mail: vnovotna@ftvs.cuni.cz

PODĚKOVÁNÍ RECENZENTŮM

V závěru tohoto čísla bychom rádi poděkovali všem následně vyjmenovaným recenzentům, kteří se v roce 2011 svým zájmem a svými posudky zasloužili o udržení kvality časopisu. Vážíme si jejich spolupráce a věříme, že časopisu zachovají nadále přízeň. Poděkování a přání všeho dobrého v roce 2012 adresujeme všem vyjmenovaným osobnostem (bez titulů):

Bartůňková Staša
Bebčáková Viera
Bednář Miloš
Belšan Pavel
Bláha Ladislav
Brandejský Petr
Brázdová Hana
Bunc Václav
Buzek Mario
Čáslavová Eva
Čepička Ladislav
Derflerová Jitka
Dobry Lubomír
Dovalil Josef
Dvořáková Hana
Eger Ludvík
Goetz Petr
Grexa Jan
Halas Vojtěch
Harsa Pavel
Hogenová Anna
Horáček Ondřej
Hošek Václav
Hoškova Blanka
Charvát Michal
Chrudimský Jan
Janák Vladimír
Jansa Petr

Janura Miroslav
Jůva Vladimír
Kavalíř Petr
Knappová Věra
Kohlíková Eva
Kokštejn Jakub
Komešník Bohuslav
Kopřivová Jitka
Kovářová Lenka
Krejčí Milada
Křištofič Jaroslav
Kučera Miroslav
Kutáč Petr
Langer František
Lehnert Michal
Lejčarová Alena
Lukášek Miloš
Martínková Irena
Mazal Ferdinand
Miklánková Ludmila
Mužík Vladislav
Nováková Hana
Novotná Viléma
Novotný Jan
Novotný Jiří
Pavlík Josef
Peliš Michal
Psotta Rudolf

Pyšný Ladislav
Reguli Zdenko
Riegerová Jarmila
Rotman Ivan
Ryba Jiří
Rychtecký Antonín
Sekot Aleš
Siegelová Jarmila
Sigmund Erik
Slepička Pavel
Strnad Pavel
Suchý Jiří
Šafaříková Jana
Šimonek Jaromír
Šormová Monika
Tilinger Pavel
Tomajko Dušan
Vaněčková Jitka
Vaverka František
Vilímová Vlasta
Vobr Radek
Vodičková Soňa
Votík Jaromír
Waic Marek
Zahálka František
Zháněl Jiří